

No. 7

ARHIVA SOMEȘANĂ

REVISTĂ ISTORICĂ-CULTURALĂ

C U P R I N S U L :

<i>Virgil Șotropa: După revoluția din 1849</i>	Pag. 1
<i>Aurel A. Mureșianu: Contribuții la istoria „Gazetei Transilvaniei”</i>	24
<i>Iulian Marțian: Documente bisericești</i>	37 ✓
<i>Vasile Bichigean: Din trecutul comunelor Nușfalău (Mărișelu) și Sântioana</i>	76 ✓
<i>Kriz-Cabicar: Curiozități topice „valahice”</i>	84
<i>Ioan S. Pavelea: Legiuiri din trecut</i>	89
<i>Cărți și reviste</i>	95

593

BIBLIOTECA CĂRĂRII CENTRALE UNIVERSITĂȚII CLUJ

Redacția, administrația și direcția revistei:
„ARHIVA SOMEȘANĂ” Năsăud, liceul Gh. Coșbuc

Năsăud 1927

593

DUPĂ REVOLUȚIA DIN 1849

VIRGIL ȘOTROPA

Încă înainte de a-se sfârși războiul provocat de zaverii maghiari, împăratul Franz Josef numise în Iulie 1849 pe generalul de divizie baron *Ludovic Wohlgemuth* guvernor civil și militar al Transilvaniei, care secundat de comisarul Eduard Bach își începu activitatea între împrejurări foarte dificile. După înăbușirea revoluției în August noul guvernor instalat în Sibiu, îndată la inițierea lucrărilor și măsurilor de pacificare și organizare a provinciei, se lăsă influențat și zăpăcit de factori intriganți și falși, și comise multe greșeli dând naștere la mari nemulțămiri. În primul rând poporul român, deapurarea dinastic și gata la orice jertfe, era adânc jignit că în loc să i-se recunoască serviciile făcute în interesul tronului și al ordinii publice, acum era tratat nedemn și expus multor șicane.

Cutoateacestea n'are să ne uimească dacă dușmanii și opresorii seculari ai Românilor, Maghiarii încă și coplesii de propriile lor nevoi mai aflau timp și prilej să împiedece și zădărnicească în tot chipul orice acțiune și dispoziție chiar și numai la aparență favorabilă pentru populația românească; deși ei instinctiv și cu groază presimțeau imposibilitatea vecinicei robiri a elementului român, ceea ce în zilele noastre s'a și confirmat. Și nu trebuie să ne

mirăm dacă cu instituirea dominației absolutiste aproape toți Kreisvorsteher-ii (prefecții) și Bezirker-ii (pretorii) apoi nenumărații alți funcționari mari și mici de toate lifele, aduși din colțurile cele mai întunecate ale monarhiei și neînțelegători de sufletul și aspirațiile poporului nostru, în rapoartele lor adresate guvernului și curții din Viena îi înfățișau și denunțau pe Români ca pe cei mai insubordonați și periculoși oameni.

Este însă aproape de necrezut că Rușii cari — cu toate gândurile lor tănuite — veneau în țară cu deviza salvării ideii monarhice și aflau aci în Români aliați naturali, totuș se purtau cu neîncredere față de poporul nostru și comiteau acte insolente. Astfel generalul Lüders încă în Iunie 1849 deținuse și aruncase în temniți ordinare pe toți membri comitetului de pacificare cari sub scutul armelor ruso-austriace se refugiaseră dinaintea Maghiarilor în Muntenia, și tot așa încă pe mulți alți scriitori și notabili români, pe motiv că ar profesa principii politice primejdioase. Intre aceștia a fost și *George Bariț* pe care — înfierat ca „foarte periculos” — inumanul comandant rus lăsa să-l escorteze la Cernăuț unde legat în fiare fu întemnițat împreună cu dezertori și vagabonzi criminali. Tot așa scârboasă a fost și purtarea generalului Pawlof, despre care se zice că — după ce intrase și se adăpostise cu brigada sa chiar prin Valea Someșului — la întoarcere acasă, îndulcit și fermecat de contelesele maghiare din Cluj, n’avea să facă altă decât să slăvească pe rebelii maghiari, împotriva cărora luptase și el ca și soții săi de arme, grănicerii năsăudeni.

Dar și mai incalificabil și mai izbitor era procedeul acelor compatrioți sași cari și în cursul războiului civil, dar maicuseamă după terminarea aceluia pentru Români n’aveau decât numai vorbe de hulă și dispreț.

Tuturor celor ce se interesează mai deaproape de evenimentele și frământările zitelor turburi din 1849 și anii următori, le recomand să răsfoiască colecția ziarului „*Bucovina*”, redactată de frații *Hurmuzaki*, cari cu fin spirit de observație remarcău și controlau atunci totul ce se petrecea nu numai în provincia lor, ci și în Principatele Române și în Ardeal. În acel ziar aflăm instructive constatări privitoare la ținuta organului săsesc „*Siebenbürger Bote*” și a corifeilor sași, despre cari într’un loc zice că „în cursul ulti-

mului an au făcut o politică atât de fățarnică, echivocă și falsă, și de atâteaori au schimbat cu repezeală uimitoare toțfelul de colorii cameleonice; încât în sfârșit le-a fost peste puțință să împiedece ca omul să străvadă prin măscile lor tot așa de lămurit ca și prin transparentele lor iluminate conform situațiilor momentane: când pentru Radetzky și Windischgrätz când pentru Bem și Kossuth, acum pentru Maghiari, iar altădată pentru Austriaci și Ruși. Tot „Bucovina” stigmalizează pe amintitul ziar sășesc când el numește faptele războinice ale Românilor: „fabule și fanfaronade”, și nu mai conținește cu invective de felul acesta.

În fine se vor găsi doar și istoriografi streini cari vor încerca să pătrundă cât de adânc în psihea masselor din acel timp, și să enunțe judecată imparțială asupra faptelor și stărilor sociale trecute. Deocamdată însă cu greu s'ar putea invoca o mărturie mai caracteristică și în multe privințe mai potrivită ca cea a guvernorului Wohlgemuth care după feluritele și amarele sale experiențe, aflându-se în 1851 pe pat de moarte în Pesta, într'un raport adresat împăratului asupra stărilor din Ardeal se exprimă în mod laconic astfel: „Die Ungarn sind unversöhnlich, die Sachsen betrügen Gott und König, die Romanen sind getreu aber auf der letzten Stufe der Cultur — Maghiarii sunt neîmpăcați, Sașii înșeală pe Dumnezeu și pe rege, Români sunt credincioși dar stau pe ultima treaptă a culturii.” („Gaz. Tr.” Nr. 10—1862). Aproape pendantul răspunsului pe care Iosif II în calitate de coregent se zice că l-a dat mamei sale împărătesei Maria Terezia, când după întoarcere din prima sa călătorie prin Ardeal în 1773 a fost întrebat de experiențele avute și făcute: „Liebe Mutter, ich habe in Siebenbürgen einen grausamen Hungarn, einen eigennützigigen Sachsen und einen geknechteten Walachen gefunden — Dragă mamă, am aflat în Ardeal pe Maghiarul crudel, pe Sasul egoist și pe Valahul rob.” (Obs. Nr. 60—1884).

Dar să 'ntoarcem și să vedem ce se întâmplă în ținutul nostru după năbușirea revoluției, când partea cea mai mare a regimentul era împrăștiată în toate laturile, locuitorii satelor jăfuite și în parte arse rămași în mizerie, cancelariile și școlile închise, cu un cuvânt totul în dezordine și nesiguranță.

Insurgenții maghiari lăsaseră triste urme și amintiri după sine. Cum aflăm dintr'un raport făcut de patru grăniceri rodneni fugiți peste munți, și publicat în ziarul „Bucovina” din 15 Iunie 1849, în Rodna stătuse în garnizoană un batalion de voluntari (önkéntes) maghiari la care se aflau și 260 Români recrutați cu forța. Dar cu toată supravegherea strictă ce li s'a impus, partea cea mai mare dintre aceștia până 'n vară se refugiase din șirul rebelilor. În Ilva-Mare se afla o divizie ($\frac{1}{2}$ batalion), în Năsăud erau două divizii săcuesti, iar în Telciu și Hordou stetea un batalion. Săcuii și Maghiarii erau toți armați, iar Românii numai în parte și cu arme netrebnice. În Sângiorz, Ilva-Mică și Feldru încă se aflau garnizoane însă rău armate maicuseamă cu lănci și puști cu cremene. Pe grănicerii localnici îi dispuneau ca patrulă la serviciu de noapte. Insurgenții recrutau mulți tineri români din sate și-i expediau la Ungaria, apoi rechiziționau multe rufării și stofe pentru mondire, iar pe fetele de 12—25 ani le siliu să facă pentru armata maghiară servicii de cusutoare și spălătoare. Fiecare stațiune grănice-rească era îndatorată să prezenteze în timpul cel mai scurt un număr fix de recruți, iar pentru gloate (milițieni) erau înrolați chiar și bătrânii și preoții. Apoi când se lăți vestea despre intrarea Rușilor în țară, voinicoșii rebeli ordonară ca — risum teneatis — toată populația să țină 'n fiecare Miercure post strict.

Și acestea se făceau încă sub masca legalității; deci își poate omul închipui ce a urmat apoi cu prilejul retragerii forțate a rebelilor din satele noastre săcătuite.

Parohul Grigore Pop din Rebrîșoara, pe care vicarul Macedon Pop, nevoit să fugă și să stea în Bucovina, îl numise administrator vicarial substitut, în timpul dela August—Noemvrie 1849 face în protocolul corespondențelor vicariale între altele următoarele însemnări:

12 August. — Macedon Pop vicarul districtului rodnean pentru de-a încunjura în acest timp critic al războiului civil o nenorocire și mai mare, a trecut în Februarie a. c. în Bucovina, s'a înștiințat la d-l colonel care l-a numit capelan campestru. Deoarece într'un vicariat se întâmplă multe lucruri cari privesc pe preoți și pe alții, și el nu poate rămânea fără căpetenie, de-aceea vicarul Pop cu circulara din 27 Iulie c. l-a numit pe Grigore Pop paroh în Rebrîșoara, administrator vicarial substitut până la întoarcerea sa. Se face cunoscut regimentului.

17 August. — Circulară. Fraților! Prin retragerea Ungurilor în 22 Iunie c. au aprins pismașii satul Feldru, Rebrîșoara și Năsăudul, între cari arși am căzut și eu și fratele Ioan dela Feldru, și cu tot ce am avut în cenușă s'a întors, scăpând numai cu viața. Fiindcă ceilalți arși ca mireni își pot cerși ajutorul și într'alt chip, iar noi ca persoane în stat puși, nu; ne luăm îndrăzneală a-ne ruga de ajutor, cine cu ce se va îndura să binevoiași a-ne trimite cât mai în grabă prin feți, în bani, dechilin însemnat de d. paroh în scris care cât și la cine a conferat, batăr până în sfârșitul August c.

29 August. — Preotul Grigore Moisiu din Borgo-Tiha fiind jăfuit de rebeli a trebuit să-și caute un timp subsistența la părinți, și pentru timpul absenței din comună a încredințat cu funcțiunile în satul său pe preotul Clifor Cionca din Borgo-Bistrița. Pe acesta însă l-a alungat din Tiha preotul suspendat Axentie Ilies, s'a folosit de toate venitele preoțești în Tiha și la întoarcerea lui Moisiu a denegat să-i predea acestuia cheile bisericii, protocoalele, ba i-a folosit și pământurile.

6 Septembrie. — Preotul Mihail Pop din Nușfalău a dispărut; probabil l-au dus rebelii unguri.

Un lemnar trimis cu o carte la vlădică, a fost împușcat pe drum de Unguri.

10 Noembrie. — Fiindcă arhivul vicariat l-au prădat Ungurii tot, și d-l Vicar numai cu hainele a scăpat, așa acum n'avem nimic amână după ce să ne îndreptăm.

18 Noembrie. — Preotul gr. cat. din Rodna a fost rugat de administratorul minelor să slujească și romano-catolicilor, deoarece popa r. c. Horvath a trecut la rebeli și la retragerea lor a plecat și el cu insurgenții.

Intr'aceea vicarul Macedon Pop, care se afla la armata din Galiția, așternu rugarea să fie dimis acasă și înlocuit la trupă cu fratele său. Iată-o:

Iasto, 16 Sept. 1849. An das löbliche Commando des k. k. 2-ten Romanen 17 Grenzinfanterie-Regimentes.

Als die im nördlichen Theil Siebenbürgens gegen die Insurgenten operirenden k. k. Truppen in Februar l. J. der Übermacht weichen und in die Bucovina sich ziehen mussten, so habe ich mein Pfarr- und Dechantenamt verlassen und mich mit Lebensgefahr über die mit Schnee bedeckten Karpathengebirge in die Bucovina geflüchtet. Das Regiment hatte damals keine Seelsorger von ihrem Ritus und Nation gehabt, und weil die Aussicht einer Vorrückung auch nicht nahe, und die Mannschaft ohne einen Geistlichen zu belassen nicht ratsam war; so ersuchte mich der Herr Oberst und Regimentscommandant Ritter von Urban den Seelsorgerdienst bis zur Aenderung der Verhältnisse zu versehen, den ich auch bereitwillig und dankbar übernommen und geführt habe.

Nachdem die Verhältnisse sich nun geändert haben, und das Regiment noch lange entfernt von der Heimat bleiben dürfte, so bitte ich um meine

Ablösung, und weil unser Bischof Lemeny suspendirt ist, und das Hochwürdige Diöcesan Consistorium sein Amt auch nicht angetreten hat, so bringe ich Kraft meines Amtes in Vorschlag zum künftigen Feldkaplan den in der Oberschule zu Nassod als Katechet und Caplan angestellten Anhidim Pop, und stütze mein Gesuch auf nachstehende Gründe :

a) Nach unseren Diöcesan Statuten dürfen zu Feldkapläne nur die Pfarrkooperatores verwendet werden, die Pfarrer und Dechants aber nur in jenen Fällen, wenn sie auf das Pfarr- und Dechantsamt Verzicht leisten. Ich habe auf mein Amt nicht verzichtet, und will auch nicht verzichten, sondern habe dasselbe bloz aus dem Grunde verlassen, damit mir nicht das Loos mehrerer romanisch — ihrer Pflicht treu bleiben wollenden Priester widerfähret eines Theils; anderen Theiles um nicht gezwungen zu werden Befehle wider mein Gewissen und väterliche Regierung in den Kirchen meines untergeordneten Dechanats zu publiciren.

b) Bei der vorzunehmenden Regulierung Siebenbürgens werden auch die geistlichen Angelegenheiten regulirt, folglich manche Auskünfte von den Dechants abverlangt. Die Auskünfte über die Verhältnisse der Geistlichkeit dieses Regiments ist nur derjenige im Stande zu geben der mehrere Jahre mit der Führung des Dechantsgeschäftes vertraut war, und die Gelegenheit gehabt sich eine genaue Notiz über dieselben zu verschaffen.

c) Die vorgeschriebene kanonische Visitation, nicht minder andere mit dieser Anstellung verbundenen Geschäfte, wie auch die Dechanat- und vielleicht Diöcesan-Versammlungen erheischen mein allbaldiges Einrücken in die Heimath.

d) Der erwähnte zum Feldkaplan vorgeschlagene Priester ist jung, bloz seit 3 Jahren geweiht, hat die theologischen Wissenschaften mit Eminenz absolvirt, ist der deutschen und ungarischen Sprache mächtig, hat ein mackelloses Betragen; folglich besitzt die einem Feldkaplan nöthigen Eigenschaften, ist im Regimente geboren, und bereits um diese Stelle bittlich eingekommen.

Indem ich die angeführten Gründe zur hochgeneigten Beherzigung und gnädigen Unterstützung Einem löbl. Regiments-Commando unterbreite, bitte zugleich mir in Anbetracht dasz *die Insurgenten mich meines ganzen Vermögens beraubt*, indem sie sogar die Hauseinrichtung im Schätzungswerte von 400 fl. c. m. verbrannt haben; dasz ich hier in Galicien bei der herrschenden Teuerung um so mehr habe nichts sparen können, als ich mir die nöthigen Kleidungsstücke — da ich in einem einzigen Rock kam -- anschaffen musste; dasz ich des Seelsorgerdienstes halber mit dem Regimente gekommen bin; die Vorspann bis Nassod vom hohen Erar gnädigst erwirken zu wollen.

Macedon Pop.

La această rugare trimisă dela regiment comandai supreme militare a urmat rezolvarea pe care căpitanul Petrizzevich, comandantul unităților regimentului aflătoare în Năsăud, o împărtășește comandai regimentului dislocat în Galiția, cu următoarea scrisoare:

Resolutio. Dem Regiment in Bochnia. Das Hohe General Commando hat mit der Verordnung v. 19 Oct. 1849 Z. 977 anzuordnen befunden, dasz der gr. k. Dechant Macedon welcher bei dem 2 Feldbataillone die Stelle eines Feldkaplans vertritt, durch den an der Oberschule zu Nassod als Katechet und Kaplan angestellten Anhidim Pop abgelöst werde, weil die Gegenwart des H. Dechant im Regimentsbezirke dermalen um so dringender nothwendig ist, als derselbe als Vorsteher der Geistlichkeit und Schulencommissionsmitglied bei der vorzunehmenden Reorganisirung dieser Angelegenheit Antheil zu nehmen haben wird. Dieses wird Einem löbl. Feldregimentscommando mit dem gehorsamsten Bemerken mitgetheilt, dasz der H. Katechet bereits die Weisung erhalten hat, sich an seine Bestimmung zu begeben.

Petritzzevich, Hauptmann, Landes Regiments Commandant.

Intors acasă în Năsăud, vicarul notifică regimentului reluarea funcțiunei sale astfel :

27 Nov. 1849. Dem Regimente. Laut Hoher Gen. Commando Verordnung von 19 Oct. 1. J. Z. 977 bin ich von dem Dienste des Feldkaplans bei den in Galicien befindlichen zwei Bataillonen dieses Regiments durch den Kaplan Anhidim abgelöst, und habe meinen früheren blos aus Folge der traurigen Ereignisse unterbrochenen Vicariatsdienst angetreten. Welches Einem löbl. Landes Regiments Commando mit dem diensthöflichen Ersuchen zur hohen Kenntniz gebracht wird, in der Zukunft alle in diesem Regimente vorkommenden geistlichen Dienstschriften und Sachen mir zustellen lassen zu wollen.

Privitor la batalioanele regimentului nostru cari — cum știm din antecedente — se retraseră în Februarie cu Urban în Bucovina, e de notat că ele istovite de luptele grele purtate în tot cursul iernii năprasnice, rămaseră plasate în diferite localități din Bucovina și Galiția făcând servicii de garnizoană. Astfel — conform datelor din istoria regimentului Nr. 50 scrisă de Treuenfest — la începutul lui Martie ștabul regimentului se afla în Câmpulung, companiile 1, 2 și 4 erau plasate în Cernăuț, comp. 3 în Tereșeni, 5 și 11 în Stanislau, 6, 7, 8 și 10 în Colomea, 9 și 12 în Strahiniț. În lunile următoare apoi companiile în continuu schimbăra stațiunile ajungând pe la Lemberg, Iaslo, Bochnia și chiar și pe la Sanok, Sambor și Dukla, stațiuni de tristă memorie din recen-tul războiului mondial. În Septemvrie aflăm ștabul și batalioanele regimentului concentrate în faimoasa fortăreața de mai apoi Przemysl, unde sosi ordinul ca batalionul III să fie desființat și în locul lui să se formeze o divizie de rezervă cu stațiunea în Năsăud și în cercul regimentului. În Octomvrie și Noemvrie iarăș se

mai făcură schimbări de garnizoane, așa că la sfârșitul anului 1849 aflăm compania 13 în Reteag, 14 în Reghin, 15 și 16 în Bistrița, 17 în Dej, 18 în Mociu, iar restul companiilor rămase tot în Galiția.

Merită să amintim aci că cu prilejul plecării unui batalion grăniceresc din Przemysl iarul „Bucovina” din Cernăuț primește și publică următoarea interesantă corespondență:

Przemysl, Septembrie 1849. În 5 l. c. am petrecut la plecare din oraș trei companii din primul batalion al regimentului II românesc care și la D-Voastre a lăsat atâți prieteni. Acest viteaz regiment care din Octombrie până în Martie c. ca un mic grupșor a susținut cavalereste lupta inegală împotriva insurgenților maghiari în Transilvania, în sfârșit cedând preponderanței numerice s'a retras în Bucovina. Din pricina armaturii, echipamentului și mondi-relor uzate în cursul războiului, precum și pentru recreație după atâte strapațe suferite, regimentul la început a fost plasat în Cernăuț și Colomea, iar când raporturile politice au necesitat formarea lagărelor din Lemberg și Przemysl, el a fost strămutat aci.

După ridicarea lagărului nostru, în considerația situației schimbate în terenul de operație din Ungaria care pretindea sporirea trupelor în cercul Sanok, batalionul II a trebuit să plece în 9 August acolo, și companiile precum și detașamente mai mici au fost plasate în diferite localități din împrejurimea Sanok-ului. Mai rămăsese aci ștabul regimentului cu primul batalion, și ne bucuram să avem în mijlocul nostru cel puțin o parte din acest brav regiment ai cărui ofițeri și soldați aci ca pretutindenii au dat dovezi de onestitatea sentimentului lor. Cu regret aflăm acum că și acest rest va fi mutat la Neumark, Pivniczna, Muszina, Bochnia, iar ștabul cu două companii la Iaslo spre a ocupa acele stațiuni în locul unităților regimentului Leiningen cari pleacă la Ardeal.

În considerarea extraordinarei simpatii și a înaltei stime de care se bucură acest brav regiment la toți Românii austriaci, îmi rezerv să vă împărlășesc în curând detalii interesante din istoria mai nouă a regimentului, deoarece mi-a succes să aflu din izvor autentic prestațiile lui în fața dușmanului în anii 1848 și 1849. Deocamdată vin să vă comunic atât: Acesta este regimentul care atunci când cauza maghiară stetea în floare, cel dintâi a protestat contra ministerului maghiar, și al cărui prim batalion, pornit de comanda generală transilvană în 23 Iulie la marș din Năsăud spre Seghedin, dintre toate trupele a fost cel dintâi care în 28 Iulie la Cusdrioara cu statornicie a denegat să pună jurământ pe constituția maghiară. Acest regiment este a cărui întreagă poporație bărbătească capabilă de-a purta arma plecase în diferite direcțiuni pentru cauza împărătească, așa că de prezent în cercul regimentului — care și așa prin repetata invazie a Maghiarilor, prin jaf și foc suferise necrezut de groaznic — se găsesc numai moșnegi infirmi, femei și copii în cea mai amară sărăcie. Două companii cari făcuseră expediția im-

preună cu armata Banului (tallacici) stau acum în Timișoara, alte două se află la corpul de operație a generalului Clam-Gallas în Ardeal, circa 500 fac servicii de garnizoană în Câmpulungul Bucovinei, iar cam 200 sunt în marș spre Przemysl pentru de-a spori regimentul. Patru companii ale batalionului trimis la Seghedin împotriva Sârbilor, din cauza că deși amenințate cu decimare totuș nu se alăturaseră la rebeli, au fost mai apoi dezarmate cu forța în Pesta de către Maghiari și ținute în prisoare, așa că soarta lor nici azi nu ni-e cunoscută. O altă divizie care în Decembrie 1848 fusese detașată la Almașul mare, și căreia prin înaintarea rapidă alui Bem peste Huedin către Cluj, mai mult însă prin dispoziția tardivă a generalului Wardener i-se tăiasă legătura cu viteazul colonel Urban, deasemenea căzu în prisoare.

Socotind deci faptul că o astfel de masă de oameni iasă din cercul regimentului costată doar numai din 44 comune cu 40.000 suflete; și cumpănind că dintre toate regimentele grănicerești acest regiment românesc a suferit mai mult; numai așa îți poți face o imagine despre admirabila sa statornicie în împlinirea datorinței, despre mult probata și neclintita sa fidelitate, și despre devotamentul său pentru cauza ereditară împărătească și pentru interesele monarhiei.

Imediat după recuparea postului său, vicarul Macedon Pop începu să lucreze cu zor ca să dispară urmele infecte ale rebelilor, și cu toată autoritatea persoanei sale agită pentru regenerarea și refacerea morală și materială a populației.

Pentru de-a evidenția măcar într-o câțiva acest fapt, aflu cu cale să reproduc aci unele din circulările și rapoartele sale:

3 Decembrie 1849. Circulară. Fraților! Precum nația săsască face cunoscut publicului prin novele (ziare) pagubele avute din cauza belului civil și daune din partea insurgenților cauzate; așa ar fi cu cale socot ca și pagubele bieților noștri Români militari pricinuite de către acei rebeli să se facă publicului prin organul unei foi cunoscute. Eu voiesc aceasta cât mai curând a duce în efectuință cu ajutorul Fr. Voastre. Deci Vă revirez ca întrebând pe capetele satelor, sau mai bine pe aceia cari în timpul usurpării insurgenților au stat în servire, să-mi aduceți spre cunoștință: a) câți bani au fost siliți a da, b) câte vite, c) cât oves, d) câte bancnote Kosutiane au dat spre ardere, e) lucrat-au la șanțurile dejene și bărgăuane, f) câte care și căruțe, g) cassele satelor și ale eclesiiilor răpitu-le-au? — Aceste trebuie cu număr specificate; pagubele celelalte, precum pierderea lucrului, răpirea vestimentelor și a altor victuale dela mulți etc. se vor arăta generatim. Socot că fiecare după înăscutul patriotism care a fiecărui inimă încălzește, se va strădui a face genuină relație în acest obiect atât de important. Această descriere se va trimite în 22 Decembrie cal. nou la Vicariat, anunit prin cantori la 10 ore antimered. cu care prilej se vor trimite și taxele numite pentru cancelaria vicarială. Însă numai dela aceia cari n'au dat Fr.-lui Grigore. Tot cu aceea ocazie se vor trimite spre vedere matriculele precum și protocolul poruncilor.

Însă bine îee seama fiecare ca timpul venirii să se observeze mai bine decât cum văd că se bagă în seamă anu cu prilejul trimerii conșignației pentru văduve ai căror bărbați s'au omorit și schilăvit de rebeli; că macarcă s'a fost demandat ca pe 30 Noemvrie să se trimită prin feți, totuș până astăzi încă nu sunt fără numai dela vr'o 10, și încă prin cine? și prin țigani încă. Așa mare nepăsare și indiferentism în cele oficioase trebuie să ne aducă în disprețuire înaintea superiorilor. În Joia trecută a venit înaintea mea un capelan îmbrăcat ca un cocis (vizitiu). Cu piept bilit, cu un suman scurt, peptăr sfârticat și clopul cu aripile debălăzate. Care nu-și prețuește statul său și în privința vestmintelor, nu-i vrednic de el. Deci se demandă ca fiecare atât când are de-a funga în parohie, cât și când vine la Năsăud sau se duce în sate streine și la târguri, să fie îmbrăcat în suman lung frumos — dacă n'are căput, — cisme, laiber, năframă și clop. Care va lucra încontra se va supune censurei. Nu e niciunul așa de sărac cât aceste să nu le aibă, deci cu drept se pot pofti. Zeu trebuie să închizi ochii când vezi popi avuți cu cușme, îmbrăcați cu strae mai rele decât a țiganilor. Vestmintele frumoase și curate dau vază și autoritate; prin acele arată omul a prețui atât statul în care pronia l-a pus, cât și oficiul. Cu un om îmbrăcat statului potrivit avem desfătare a petrece, când dincontră cel mârșav îl încunjurăm și ridem. Nu aștepte dar niciunul altă căzanie în acest obiect.

În 12 Decemvrie 1849. Vicarul scrie regimentului despre starea în care se află cvartirul vicarial așa: *Die Insurgenten haben das Quartir auf eine wandalische Art zugerichtet, indem sie nicht nur meine Mobilien im Schätzungswerte von 400 fl. zernichtet, nicht nur die auf dem Boden gebliebenen 700 Viertel Kukuruz verkauft und versoffen, sondern alle Haus- Keller und Bodenthüren, die Fensterjalousien und Läden, Öfen, alle Bestandtheile aus Eisen, den Fussboden — in dem sie Geld aufsuchten — weggenommen und theils verbrannt, theils in ihre Heimat geführt haben.*

18 Decemvrie 1849. Circulară. Toate satele din acest regiment fură în timpul usurpării insurgenților amar cercate, însă niciunul ca Năsăudul. Patimile cari acești sârmani oameni le-au suferit din Ianuarie până în Iunie, nu se pot descrie. Nunumai i-au despoiat de averea hrănitoare, dară și casele lor le-au prefăcut în cenușă. Și acela a cărui suflet numai o schintee de dragoste frățască îl încălzește, trebuie să aibă milă și compătimire. Cetindu-se în Dumineca trecută înaintea bisericii cumcă statul, din cauza multor spese care are, nu poate da ajutor tuturor prin resbel civil păgubiți, nu rămâne alta decât cei de aceasta furtună nu așa tare cercați să întindă după putere mână de ajutor celor care au rămas fără locuință.

Și oare cine trebuie să înceapă? Mi-se pare că acea clasă de oameni care predică în biserică: toate câte voiți a vă face vouă oamenii, faceți și voi. Deci dar se rânduește și poruncește cantorilor și feților, începând dela compania a treia până la a douăsprezecea, luându-se afară cei din Feldru și Rebrisoara, fără deschilinire de are boi au ba, este dascăl deodată au nu; ca până în sfârșitul lui Februarie anului 1850 să aducă o barmă fiecare de

4½ stânjeni și 10 țoli aici în Năsăud și Fr Lazar le va lua în seamă. Care n'ar plini, se va depărta din servirea bisericească fără judecată; iară cantorii și feții dela companiile Monorului și Budacului fiindcă sunt în depărtare, vor ajuta cu bani sau bucate cel puțin 2 merțe grâu sau mălai, iarăș până în timpul hotărit.

Dară noi preoții, servitorii aceluia care cu fiecare neputincios a avut milă, ce să facem? Avem doi frați, cei mai vrednici din acest vicariat bătrâniți în zile și în via Domnului strădalmici lucrători: Fr. preoți dela Rebrisoara: Grigore și dela Feldru: Ioan. Sciți ce jalnică ursită i-a întâmpinat. A ajuta pe acești doi, în mod nevinovat la această stare deveniți, dragostea frățească și creștinească ne îndatorește. Deci vă sfătuesc și indemn la aceasta întrebându-i mai întâi de ce ar avea lipsă: de lemne sau piatră? Cei dela companiile Tihei, Rocnei, Sângeorzului și Feldrului pot ajuta pe Fr. Ioan cu lemne, piatră sau bani de ce ar avea lipsă; iar dela a Năsăudului, Telciului, Zăgrii și a Mocodului pe Fr. Grigore, și cei dela a Monorului și Budacului fiind depărtați, în bani cel puțin unul 3—4 fl. arg. pe care va voi. Începutul îl fac eu, și frații amândoi să lase a li-se aduna câte o mierță de peatră pe contul meu, și dacă se va strânge, sau și înainte, să-mi facă prețul cunoscut, că bucuross voi plăti.

În Brașau și Cernăuț se tipăresc două *Gazete în limba română*; prețul primei e pe un an 8 fl. ultimei 10 fl. arg. De inimă patriotică, amor cătră literatură precum și a sa cultură însufleșiți fiind mulți români, voioși se abonează; numai noi aici ne-am retras și nici am voit a ști ceva din evenimentele recente, macarcă nici într'un ținut al Transilvaniei se află atâte școale ca în acesta. Să facem, Fraților, de rușine pe aceia cari ne aruncă cumcă noi numai din acea cauză nu ne abonăm, căci nu avem batăr idee despre emolumentul ce aduc foile omenimei. Unuia îi cade greu, dar tuturor dela o companie, nu; deci așa să facem.

În unele sate s'au început *școatele*, în altele nu. Unii preoți le mai cearcă când și când, alții de fel nu. Vă dojenesc ca să băgați seamă de aceste națiunei atât de folositoare institute. Străduiți-vă a planta în fragedele inimi morala și religia, fără de care omul e fiară sălbatică.

23 Decemvrie 1849. Consistorio. Parohul din Nușfalău *Mihail Pop* a fost împușcat de *insurgenți* în Martie. Fiul său Iacob absolvase teologia ca extraneu. Se roagă să fie sfințit. A absolvat teologia cu laudă, a avut purtare morală bună; în resbelul civil s'a refugiat iarna peste Carpați în Bucovina, de aci în Moldova unde a fost instructorul fiului prințului Cantacuzino, căpătând dela acesta frumos testimoniu de silință și purtare.

30 Decemvrie 1849. Parohului Pavelea în Salva. Mâne la 8 ore antermed. se va deschide *cursul preparandial*. Acest curs e cel dintâi în Transilvania penfru Români. Dumnezeule! În timpul trecut și anumit când domneau regi și principii din nația maghiară nu era iertat Românului nici batăr a cerca școala; acum însă cei cari voesc a fi învățători capătă stipendiu dela stat. Ce puternică mutare; doliul timpului, violența evenimentelor întâmplare

În anul acesta au sfârșit cătușele ce legase așa cumplit dezvoltarea puterii intelectuale a Românilor. Se cade dar ca cursul acesta de preparanți să-l tragem ca punerea fundamentului culturii noastre, trebuie drept aceea să se deschidă cu solemnitate. Vei veni pe timpul numit și Fr. ta încoace învățat cu reverența, ca bătrân despre partea noastră să fie mai mulți.

3 Ianuarie 1850. Consistorio. Numai din acest regiment, dară și din alte ținuturi pun chestiuni, oare când se va aduna clerul tiner spre continuarea învățimilor teologice? Când se vor începe prelecțiunile filosofice, gimnastice și normale în Blaj? Oare localitățile ruinate de Vandali începutu-s'au a-se repara? Cu de acest fel de chestiuni mă necăjesc mai în toate zilele. Eu spre-a alina inimile îngrijate cu un răspuns mângâios, le subștern V. Consistor cu următoarele umilite reflexii:

Profesorii teologilor și unul al filosofiei își capătă salariul din fundația nemuritorului Episcop Bob; ceilalți atât din filosofie cât și gimnasiu, din moșia călugărească; casele școlare se repară tot din astă moșie. Duhul timpului și violența evenimentelor ștergând robotele, s'au împușinat veniturile, ci statul după principiul legalității pronunțat prin constituție va trebui a suplini restul, ca să se poată începe și continua acele școli cărora noi Românii toată cultura câtă biata o avem trebuie să mulțămim. Însă de va lua sau a luat statul în a sa administrațiune acest domeniu, atunci știu ca Venerabilul Consistor după cunoscuta dexteritate n'a lipsi în numele clerului și a poporului a face la înaltele locuri energici pași în acest obiect important, cât și în alte clerului și națiunii folositoare; cu atât mai tare, că lipsa de bărbați culti și păstori sufletești e nespuse de mare, că numai în acest vicariat sunt 10 sate lipsite de păstori sufletești, cari fiindcă's între munți, depărtate de cele pe lângă apa Someș puse, în timp hiemal numai cu pericolul vieții se pot administra. Dară apoi cât va lipsi în toată dieceza maicuseamă acum când atâți preoți fuseră victimă pentru cauza cea dreaptă? Și de se va amâna îndelungat, și mai mare lipsă va fi.

11 Februarie 1850. Circulară. Repetând ce însemnătate are abonatul foilor pentru luminarea poporului, se constată că unii sau abonat atât la Gazetă cât și la Foaia bisericească, însă unii nici voesc a ști; mai tare prețuiesc vitele decât luminarea minții. Și apoi de s'ar ști folosi și trăi cu ele cum se cade. Păcurarul îi mănâncă câte 10 cărțani, însă el (preotul) de scump nu se încumătă bătrân unul a mânca sau a vinde pentru cumpărarea unei cărți folositoare. Vai de noi!

21 Iunie 1850. Consistorio. La prea îndurată ordinațiune a V. Consistor din 20 Mai Nr. 471 în privința ordinării lui Ioan Sângeorzan pe parohia Parva mă grăbesc a răspunde în modul următor:

În ziua în care rebelii au ocupat acest ținut, am cules și adunat toate scrisorile de arhiv vicarial (între altele dimpreună cu toate protocoalele corespondințelor purtate de răposatul Vicar Marian și de mine, și le-am depus în biserică, sperând că sântitatea locului le va mântui de perire, — ci tare m'am înșelat!!! Înaintea Vandalilor nemic a fost sânt!!! Ei au adunat toate arhi-

vele în Năsăud aflătoare, le-au scos la uliță și ars. Ca prin minune au scăpat de această perire vr'o patru protocoale din anii 1842, 1846, 1847 și 1848, din care am fost în stare să scot date. Adevărat de este vr'un sat în privința spirituală necăjit, acesta (Parva) merită locul cel dintâi; și cauza nu e alta, fără că străbunii lor persecuți de Tătari bagseamă s'au ascuns între nește munți mari.

14 Decembrie 1850. Circulară. După îmbucurătoarea veste a Prea Onor. D. General Vicar din 3 c. Nr. 104 școlile normale și gimnaziile din Blaj stricate prin furia rebelului, prin părințasca îngrijire a Excelsului Guberniu s'au reparat și adus în stare de a-se putea deschide pe 16/4 Decem. c. n. Așadar și învățăturile teologice se vor începe în 1 Ian. c. v. De aveți în parohii tineri de aceștia încunoștința-i ca pe prescriptul termen să se afie în Blaj.

Dela zdravănu și neobositul literator *Laureanu* a primit Vicariatul 2 cărți tipărite, una are titlul: „Starea politică și ieratică a Românilor din Transilvania”; cealaltă: „Die Romanen der österreichischen Monarchie”; prețul la ambe e 2 fl. 50 cr. arg. Aveți bunătate cărbra se vor trimite a-le primi. Noi preoții suntem datori orice întreprindere literară a sprijini și ajuta, că prin aceasta încurajăm pe cei cu știință împodobii bărbați din siul națiunii a da mai multe opere literare afară, spre luminarea poporului și împărăstirea întunerecului.

În Februarie 1850 unitățile regimentului nostru aflătoare în Galiția primiră ordin să plece la Bistrița. Ele nici acum nu fură duse toate acasă, ci majoritatea lor mai trebuia să facă servicii de pază și susținere a ordinii prin diferite garnizoane până pe la Cluj și Turda.

Privitor la întâmplările acelor zile ziarul „Bucovina” publică următoarele corespondențe:

Cernăuț, 8 Februarie 1850. O epistoală venită dela Bohnia ne spune că ostașii români din al II regiment mărgeanean, cari erau staționați în Galiția, au primit mandat de a-se reîntoarce în patrie. — O parte din ei va pleca în 8 Febr. c. v. iar ceilalți în 3 Martie. Generalul comandant de Hammerstein în ordinațiunea prezidială trimisă către subcolonelul batalionului pentru reîntoarcerea lor în Transilvania își ia ziua bună prea frumos dela ostași și laudă a lor purtare și ascultare. Bucuria care s'a revărsat în inimile tuturor ostașilor români, înțelegând că vor scăpa de Galiția, nu se poate descrie. În fața fiecăruia se putea ceti zisa poetului latin: „Nescio qua natale solum dulcedine captus ducit, et immemores non sinit esse sui. — Nu știu că ce farmece leagă pământul nașterii inimile fiilor săi, și nici în streinătate nu-i lasă a-și uita de dânsul”.

Cernăuț, 29 Martie 1850. Întâiul batalion dela al doilea regiment român din Transilvania, care garnizonă mai un an de zile prin Galiția apusană, se întoarse în zilele acestea prin Bucovina iarăș în patria sa. În Storojineț, trei mile dela Cernăuț, pe unde îi era mărșruta însemnată, se vizită bravul acesta

batalion de F. M. L. de aici de Ulrichsthal și-și primi pentru brava lui purtare și laudabilă-i tactică militară și acum ca și totdeauna drept meritată-i fală. Batalionul al II-lea tot dela acest regiment român urmează mai îndărăpt celui dintâi, și va trece așisderea prin Bucovina la scumpele dar dărăpănațele sale vetre în Transilvania.

Cluj, 8 Mai 1850. Vestea venirii companiei a 3-a din bravul al II-lea regiment român aduse orașul nostru într'o mișcare vie. Cutoatecă mai în toate zilele trec pe aice trupe, curiozitatea lucrurilor de aici niciodată s'au arătat în acea măsură în care se arată ea astădată. La 12¹/₂ ore colonelul Urban însoțit de mai mulți ofițeri din acel regiment a ieșit spre întimpinarea veniților. În scurt îi urmă generalul comandant însoțit de toți ofițerii aici staționați. Muzica regimentului Wilhelm cu cea a regimentului românesc se întrecea în marșuri naționale, și numerosul popor îi petrecu până în piață unde acești curioși privitori își pășteau ochii pe bravele și numeros decoratele piepturi ale celor mai credincioși soldați ai monarhiei. Stindardul care a fost martor al catastrofelor purtătorilor, arătându-și blesurile cele multe, au convins lumea privitoare despre nenumeratele bravuri prin care numai a scăpat rămășița sacrului semn povățuitor. Acest moment a insuflat respect în mulți ne-amici privitori, și pisma rușinată a amuțit. După această demonstrațiune soldații intrară în cvartirile sale, iar ofițerii s'au invitat la prânz. În ziua următoare muzica regimentului acestuia îi făcu onoarea generalului comandant în prezența și a d-lui colonel al regimentului, unde prin mai multe producțiuni din deosebite opere câștigă stima celor de față în măsură neașteptată. Iar d-l colonel Urban a dat o masă la care s'au invitat afară de ai regimentului și alți ofițeri. Discursul despre evenimentele regimentului laudat îi întrerupse un marș național cu care intră muzica pomenită în sală. Mai târziu îi urmară mai multe bucăți de operă intonate cu așa suavitate și melodie omogenă încât colonelul regimentului Wilhelm părăsindu-și cu mai mulți ofițeri șederea, ca corăbierul mișcat de locuitoarele Scilei și Charibdei, se apropie de eminenții școlari ai lui Apollo, și sfârșitul fiecărei bucată îi încoronă recunoștința străluciiților ascultători. În 10 dim. își îndreptară pasul contra Turda, unde vor fi garnizonați mai îndelung timp. Cutoatecă locuitorii maghiari ai acestui oraș au protestat încontra acestora, căci s'au săturat de grănicerii secui, de a căror neumanitate și barbară tractare -- deși au fost d-lor compatrioți ai așteptatelor trupe maghiare -- săturați, de bravura lor trebuia să ia largă; noi însă suntem convinși cumcă acești neașteptați oaspeți le vor rușina părerea și îi vor convinge, că supt numele grăniceri nu sunt toți secui.

Năsăud, 13 Mai 1850. În 19 a lunei trecute a sosit întâiul, iar 10 zile mai apoi al doilea batalion din regimentul II grăniceresc român la granița țerii în Tiha, unde luptătorii absenți de aproape doi ani din patria lor -- căci majoritatea lor fusese scoasă din Ardeal încă în Iulie 1848 -- au fost salutați cu toată dragostea de cătră rudeniile și prietenii lor ieșiți să-i întimpine. Era un tablou mișcător să vezi pe acești bravi soldați vărsând lacrimi de bucurie când se văzură din nou în patrie și în cercul familiilor. Dar curseră cu acest

prilej în mod abundent și lacrimi de durere, căci multe mame aveau să deplângă pe fii, multe soții pe soții cari nu se găseau între cei întorși, căci răpuși de tifos și alte molimi acum zac în pământ strein. În Tiha și în Prund amândouă batalioanele au fost inspectate de colonelul Urban care la fel cu ceilalți superiori îi laudă după merite pe soldați pentru ținuta lor bravă, credința pururea păstrată și pentru perseveranța curajoasă. Întâiul batalion fu strămutat la Bistrița, Reghin, Reteag și Dej, iar al doilea pleacă mâine la Cluj și Turda. E vorbă că în această ultimă localitate batalioanele vor fi revizuite, și bolnavii, bătrânii și toți aceia cari sunt singuri pe moșie sau cari și-au pierdut averea prin foc, ori vor fi înrolați în batalionul al treilea care are să facă serviciu în teritoriul graniței, ori vor fi dimiși acasă.

Cinstitul nostru guvernator civil și militar baronul Wohlgemuth a ordonat ca soldaților grăniceri lipsiți să li-se împrumute pe trei ani un ajutor din cassa de ajutoare a țerii. În anul dintâi să nu se plătească nici o dobândă după bani, în anul al doilea să se acite jumătate din capital împreună cu dobânzile, iar în al treilea cealaltă jumătate.

Astăzi 1 Martie V. s'a p'us aci fundamentul la o nouă biserică pentru a cărei edificare întâiul fond l-a creat neuitatul Ioan Marian, fostul vicar și director școlar din cercul regimentului. Ar fi însă bine să se ia în considerare și starea locuitorilor din satele arse și pustiite în cursul războiului și — cu excepția clădirii bisericii — să nu fie sărăciți și mai mult prin muncă și servicii nemăsurate, și să nu fie expuși pericolului ca anutimpul rece din nou să-i găsească lipsiți de scut, și să rămână peste iarnă fără școală, fără biserică și fără de niciun stoc de cereale.

Urmează acum să fie menționate unele incidente și evenimente din cursul anului 1850, pe cari le-am aflat notate în diferite acte oficiale.

Se făcuse amintire în corespondențele vicariale că la întrarea rebelilor în teritoriul regimentului preotul romano-catolic *Francisc Horvath* din Rodna făcu cauză comună cu aceia, și la retragere plecă din parohia sa împreună cu ei. Se vede că pentru constatarea complicității sale cu insurgenții s'a ordonat cercetare, și în 4 Ianuarie sublocotenentul Purceila dela divizia 3 raportează comandai cercuale a regimentului că între scrisorile inventariate ale preotului Horvath trecut la rebeli, s'a găsit între altele o proclamație în limba germană, română și maghiară, deci preotul are să se prezenteze în 16 c. în fața comisiei de purificare din Bistrița. Tot aceasta o notifică și comandantul cercului, maiorul Fakler, judecătoriei districtului militar din Reteag, adaugând că proclamația din chestie a fost trimisă de generalul Bem și traducerea în maghiară e scrisă de mâna lui Horvath.

În zile atât de neclare și pline de suspiciuni chiar și ținuta vicarului *Macedon Pop* era controlată, cum reiese din scrisoarea adresată din Sibiu în 9 Martie de către guvernorul Wohlgemuth maiorului Betzmann, comandantului districtului militar din Reteag. Vicarul adică rugase să i-se plătească leafa de pe 11 luni trecute și să i-se asigneze și pe viitor. Atunci guvernorul cere informații despre ținuta politică a vicarului în timpul revoluției, și — mai mult — tot în chestia aceasta se adresează maiorul Fakler capelanului regimentului Ștefan Wisky și căpitanului Mihailaș să raporteze ce știu ei despre vicarul care cu prilejul primei invazii a insurgenților a rămas în țară, și numai la a doua năvală a rebelilor și la evacuarea prin trupele imperiale trecuse în Bucovina. Curios procedeu!

Un caz deși de mai puțină însemnătate dar caracteristic pentru acele timpuri îl aflăm menționat în scrisoarea sublocotenentului Zacharias adresată în 21 Februarie din Rebrîșoara magistratului orașului Bistrița. Titiana soția grănicerului Ioan Olar din Ilva mică în Mai 1849, împreună cu soțul ei și cu alți patru grăniceri, fu dusă de rebeli în temniță la Bistrița numai pe motiv că au luat în ocrotire o căruță a unui supus rămas credincios împăratului. Părăsind după câteva săptămâni rebelii teritorul graniței, pe cei cinci grăniceri îi cărară cu sine la Cluj și numai femeia fu dimisă acasă din cauză de boală. Părcălabul sas al temniței din Bistrița însă după depărtarea rebelilor din nou o închise pe femeie în temniță, și o lăsa liberă numai după ce tatăl ei o răscumpără cu 14 fl. 13 cr. m. c. și cu doi miei. Femeia cerea acum despăgubire, însă după ce nu primea niciun răspuns, numitul sublocotenent în 3 Martie din nou se adresează în chestia aceasta comandai regimentului adăugând că părcălabul orășenesc, temându-se de urmări, în prezența sublocotenentului Gavril Pop a încercat să astupe gura femeii, oferindu-i bancnote rele de-ale lui Kossuth pe care ea n'a voit să le primească.

E de amintit că guvernul și comanda supremă militară din Sibiu în cursul anului 1850 cereau dela comanda regimentului rapoarte detaliate despre *starea pădurilor*, și ordonau să se facă rectificările necesare în *vechile recensăminte*, ale grănicerilor. Fiind

însă arhivele nimicite de rebeli, comanda regimentului în răspunsul său recomandă, că deși pădurile au fost movilite chiar în anii 1845—1847, totuș ar trebui din nou măsurate, căci întinderea lor nu corespunde datelor din vechile urbarii. Iar recensămintele vechi din acelaș motiv nu pot fi rectificate, ci ar trebui să se facă un recensământ cu totul nou.

Dintr'o scrisoare adresată în 2 Mai de maiorul Fakler comandantului interimar al regimentului colonelului Szabó aflăm că la ordinul fostului comandant a colonelului Urban care dăruise suma de 450 fl. în scopul așezării *pietrii fundamentale la noua biserică din Năsăud*, serbarea aceasta se și ținuse în ziua precedentă. ~~Lucrarea trebuie să se isprăvească repede~~, deși la dispoziție stăteau numai maistrul Ioan Goldschmidt și zidarul Iftode Vasilichi, iar grănicerii chemați la lucru se plâneau că-și neglija munca câmpului. *În scrisoare se vorbește despre „marea greutate cu care s'a dărâmat vechiul edificiu al școlii, s'a ridicat fundamentul ei și s'a adus nisipul necesar pentru noul fundament”*. Apoi se accentuează „darul marinimos al colonelului Urban care declarase categoric că va detrage bisericii acel dar la caz dacă nu i-se va împlini dorința ca piatra fundamentală să fie inaugurată în acea zi”.

Colonelul *Carol Urban* care în fruntea regimentului nostru își câștigase în cursul războiului civil atâte merite pentru serviciile făcute tronului și patriei, după intrarea cu Rușii în Ardeal nu mai întoarse la regimentul năsăudean, ci după sufocarea revoluției fu numit comandant al districtului militar din Cluj. Totodată încărcat cu o mulțime de decorații rusești și austriace, între cari și cu renumita cruce a ordinului Maria Terezia, în 3 Iunie fu înaintat la rangul de general. Despre meritele și scăderile acestui bărbat vom avea prilej să vorbim, la alt loc, aci însă trebuie să se accentueze că atât cariera sa cât și renumele de care s'a bucurat avea să le mulțamească în cea mai mare parte altruismului și vitejiei grănicerilor noștri năsăudeni.

Dar să trecem acum la câțiva indivizi faimoși din timpul revoluției, dintre cari unii — apoteozați de istorici maghiari — au luat după sine numai sentimente de oroare și scârbă la Români

pe cari i-au încălcat. În diferite scrisori din 1849—1850 ale judecătorilor marțiale din Pesta și Cluj, și ale comisariatelor din Bistrița și Dej e vorbă despre *faptele revoluționarilor Nicolae Katona și Iosif Méhesy*, iar conform actelor aflătoare în proprietatea lui A. Marțian, comanda regimentului năsăudean încă e somată să interogeze pe sublocotenentul Moț-Dimbul din Zagra privitor la isprăvile capului de insurgenți Katona. Nu se spune dacă Dimbul a făcut vr'un raport mai amănunțit, însă în raportul din 3 August al comisarului cercual Gavril Dorgo din Dej se descoper următoarele fapte:

Nicolae Katona, născut în 1812 în Berchiș, reformat, căsătorit cu contesa Polixena Toldalaghi, fost prețor (solgăbirău) în 1848 în Cătălina, a stat — față în față cu sublocotenentul Dimbul comandantul gloatelor române — în fruntea trupelor rebele constătătoare în majoritate din vagabonzi (Landstreicher). Răspins de Dimbul s'a retras la Dej unde a luptat împotriva armatei comandate de Urban, și după o ciocnire trupa rebelă a fost total împrăștiată și alungată, iar Katona o apucă la fugă împreună cu intimul său prieten (Busenfreund) conte *Alexandru Teleki*, care fusese tot alături de el și figura ca comisar provincial (Landescomissär). De atunci ei n'au mai fost văzuți în acel ținut. Conform datelor autentice însă Katona în prezent se află pe o insulă delângă Asia mică, deunde înainte cu 3--4 săptămâni i-a trimis soției sale Polixena o scrisoare, pe care a văzut-o în Baia mare negustorul Csausz. Alte date până acum nu s'au putut afla, dar s'ar putea iscodi: Samuel Iakab fost fiscal, Sigismund Takáts solgăbirău și comisar de recrutare, și Sigismund Sárközi solgăbirău, locuitor în Berchiș; apoi Iacob Ilieș arendaș în Finteușul mare, Sigismund Pop fost secretar al lui Teleki, care locuise împreună cu Katona și acum se află în Baia mare; în sfârșit Ignaț Pokol fost comisar de stație și magaziner în Ciuta acum locuitor în Purcăreț plasa Șoimuș. Dela aceștia fără îndoială s'ar putea afla despre faptele lui Katona, căci ei aproape zilnic au stat în relații cu el, dar — cum se aude — fiind ei înșiși compromițați, nu ușor vor putea fi înduplecați să relateze despre activitatea lor. Din depozițiile susnumiților s'ar putea afla cele mai precise date despre *incendierile comise și uciderea celor 17 Români săvârșită de Katona*. E de notat

că înainte de revoluție acesta a dus o viață foarte desfrănată și îmbuibată, așa că moșiile sale sunt împovărate cu datorii făcute încă pe atunci.

Iosif Méhesy din Oșorhel — continuă raportul lui Dorgo — înainte de revoluție a fost solgăbirău și în exercicierea funcției sale era foarte strict, trecând chiar la brutalitate. Și-a continuat funcția tot cu aceeași stricteță și în timpul ocupației Ardealului, iar la finea anului 1849 a fost aplicat ca incassator de diferiți bani. Nu s'a putut constata dacă pe urma denunțurilor sale s'ar fi făcut dețineri și executări ori că ar fi figurat ca judecător.

Cercetările continuă apoi și în 1851 când în 24 Ianuarie guvernorul Wohlgemuth adresează comandai regimentului nostru o scrisoare de următorul conținut: Nicolae Katona și-a dezvoltat în părțile nordice ale Ardealului activitatea sa foarte pernicioasă pentru Românii rămași credincioși. După înfrângerea revoluției în calitate de colonel de honvezi a însoțit pe Bem în Dobra și Deva, apoi împreună cu acesta și cu alți corifei revoluționari s'a refugiat pe teritor turcesc. Comanda regimentului năsăudean, cu ajutorul tuturor judecătoriiilor, să iscodească activitatea acestui rebel dezvoltată maicuseamă după Aprilie 1849, și să raporteze despre rezultat. Fiind Katona lung timp alături de contele Alexandru Teleki, să se constateze pe cale judecătorească și prin martori intrucât la îndemnul acestuia a luat el parte la *omourile și atrocitățile comise în satele Șieuș și Monor* ale regimentului II român grăniceresc.

Anul 1851 a adus mare surprindere — ca să nu zicem decepție — grănicerilor noștri, când în 22 Ianuarie împăratul Franz Josef ordonă să fie desființată miliția grănicerească ardeleană și regimentul năsăudean, după ce existase 89 ani, să formeze de acum înainte regimentul de infanterie Nr. 50. Abstrăgând dela nenumăratele chestii cari trebuia să fie clarificate și rezolvate cu acel prilej, pentru grănicerii noștri era întrebarea de căpetenie și vitală că ce se va întâmpla acum cu averile imobile pe cari le posedau și cu fondurile în bani pe cari le-au creat ei în timpul existenței instituției grănicerești. Pentru înțelegerea celor ce au urmat — omițând părțile cari privesc lauda la adresa grănicerilor, asigurarea folosinții munților, predarea și preluarea cercului militar, și altele —

aflu necesar ca din actul de împărțire a guvernului Wohlge-muth, — act datat din 18 Februarie 1851 și redactat conform îndrumărilor primite dela curte — să reproduc pasajul privitor la fondurile grănicerești cari sub altă formă aveau să fie atât de binefăcătoare pentru posteritate și pentru cultura neamului nostru. Iată-l:

Privitor la fondurile și capitalurile de orice fel înființate, formate și create pe orice cale de comunele grănicerești, prin destinația benevolă a anumitor obiecte rentabile, precum sunt: fondul de mondire, fondul școlar și altele, cari până acuma au fost chivernisite de către dregătoriile administrative grănicerești; ele formează proprietate incontestabilă a respectivelor comune, cari în urmăre la desființarea instituției militare grănicerești pot liber dispune de acele. Comanda regimentului imediat să întrebe pe comunele grănicerești, că în înțelegere reciprocă ce scop și destinație vreau ele să dea capitalurilor aparținătoare lor. La caz dacă nu se va putea ajunge la un acord între comune, atunci în considerarea faptului că cu prilejul desființării graniței comunele vor fi împărțite între diferite dregătorii și cercuri civile de administrație; abia se va putea face altă decât să se repartizeze, după o cheie justă, capitalurile existente între singuraticele comune, și suma repartizată pe fiecare să se așeze în cassa (lada) comunală; stându-le însă în liberă voie, și lucrându-se chiar expres în direcția ca ele și pe mai departe să destineze venitele pentru scopuri de utilitate publică, anume pentru scopurile școlare deosebit de importante și necesare. În tot cazul aștept urgent împreună cu declarațiile comunelor propunerea bine motivată practicabilă și realizabilă a comandai regimentului, privitor la administrarea și destinația amintitelor capitaluri.

Să vedem acum circulările vicarului Macedon trimise preoștilor săi în această importantă chestie:

3 Martie 1851. Circulară. În urma prea înduratei deciziuni a Maiestății sale institutul de graniță militar din Transilvania se desființează, și în urma ordinațiunii Excelenței sale civil și militar guvernator, din 18 Februarie, va trebui jurisdicția militară cu 1 Aprilie a transpune toată administrația și casele satelor și ale bisericilor jurisdicțiunii civile care în viitor va ocărui acest circuit.

Fr. Voastre cu ocaziunea transpunerii casselor bisericesti veți băga seamă ca toate socotelile, obligațiunile și banii prezenți să fie acurate.

Nu se știe adevărat oare în viitor purta-va aceasta, sau numai singur jurisdicția ecleziastică după prg. 2 din constituțiune, controla; ci aceea se știe că Curafia cu Vicariatul va avea a face socotelile, a purta grija de împutșirea provenitelor, și cred că se vor și transpune Fr. Voastre, în care caz vor urma despre partea Vicariatului cele cuviincioase.

În urma citatei ordinațiuni guverniale vor veni întrebate satele, ce vor voi a face cu banii destinați pentru facerea vestmintelor militare (Monturs-

fondsgelder) ? care sue la un capital de 28.000 f. arg. și cred că pentru desbatere vor veni din fiecare sat doi bătrâni. A tuturor Românilor inteligenți opiniune este, ca din interesele acestui capital să se fundeze școale mai înalte. Dacă n'om avea oameni învățați, nu ne știm folosi de drepturile garantisate. Deci dați consiliu sătenilor celor mai cuminte și în specie cari vor veni la desbatere, ca să se lipească de cei inteligenți. Ce fel de școale ? aceea se va putea și mai târziu decide, după primit consiliu și dela alți bărbați cari au experiență, știință și încrederea poporului.

Stătuți sătenilor că decumva s'or vinde cvartirele erariale cu grădinile, să le cumpere ei din banii aflători în case, pentru școale și case parohiale, de cari avem trebuință ; sau decumva n'or fi bani deajuns, pot împrumuta pe contul unui munte. Să nu lase a-le cumpăra jidovi, cari li vor iobdi pe vecie.

8 Martie 1851. Circulară. Comandantele Inclitului regiment prin nota din 7 Martie Nr. 944 reviră din oficiu Vicariatul, Frățitor Voastre a Vă demanda că după sfințenia chemării, acum cu ocaziunea desființării regimentului, pe popor — aducându-i înaintea binefacerile de care atât până acuma cât și în viitor din grația Maiestății sale s'a bucura — să-l îndemnați la ascultare și neclătită fidelitate către Maiestatea sa și cu glorie domnițoare casă, cum și către noii civili oficianți.

Unele binefaceri care până acuma le-am avut, și în viitor ni-se lasă. Institutul literar din Năsăud, care a dat până acuma statului și patriei atâți indivizi folositori, se-va repara ; munții cei răscumpărați, fără care nicidecum am putea viețui, în recunoștința meritelor și a jertfelor aduse pe altarul patriei și al tronului, rămân spre folosul nostru ; și dacă și în viitor vom fi bravi și loiali subdiși, multe încă îmbunătățiri putem spera.

Maiestatea sa împăratul a avut îndestutate cauze de stat pentru care s'a îndurat a desface institutul de graniță din Transilvania ; deci fiecare fie consolată că el ca un bun părinte și cu această prea îndurată ordinațiune numai folosul atât cel material cât și spiritual a subdișilor a vrut.

Sf. Petru în epistoala către Romani îndeamnă pe creștini a fi supuși și a asculta de legile superiorilor ; prin urmare fiecare odată în stat și societate veștitor are strinsa obligațiune a-se supune legilor, care se dau pentru folosul comun.

Nu fie niciunul de acea opiniune că doară în viitor dela noi se va pofti mai mult decât dela ceilalți civi a patriei.

Acum întâi s'or pofti din acest ținut poate mai mulți soldați, ci asta va fi numai până ce s'or aduna și învăța recruții din respectivele cercuri ; după aceea se va da după numărul sufletelor și legile stătătoare. Noi suntem periti fără munți, deci dacă înălțatul împărat din singulară grație și amoare către noi a-ni lăsa s'a îndurat, și noi bucuși să plinim cele ce s'or pofti, ca să ne facem demni și de alte reflexiuni.

Mai încolo se înștiințează Vicariatul cumcă în 13 c. 8 ore a. m. vor veni bătrânii spre a-se consulta atât despre viitoarea întrebunțare a fondului

monturului cât și despre folosirea munților revendicați, invitându-Vă la această importantă desbatere prin Vicariat și pe Fr. Voastre.

Deci cari veți avea timp și voie, veniți, de nu mai mulți batăr cești din stațiile capitane, decumva până la pusul termin va ajunge acest circular.

Iată în sfârșit cum ne descrie vicarul Macedon Pop în opusculul său privitor la activitatea Vicarilor năsăudeni cel mai însemnat eveniment din viața grănicerilor noștri :

În Faur 1851 venind ordinațiune pentru desființarea institutului grăniceresc din Transilvania și chiemându-se toți reprezentanții comunelor la publicarea acesteia în Năsăud, mi-s'a comunicat din partea comandai militare și mie acea ordinațiune pelângă acea recercare oficioasă ca să-o fac cunoscută în limba noastră reprezentanților comunali. Aceasta am și plinit-o după finirea cultului divin în prezența vicecolonelului Reznar și a mai multor oficiali militari, spunându-le cumcă Maiestatea sa împăratul și regele recunoaște cu mulțămintă serviciile lor militare făcute mai în un seclu pentru monarhie și tron, și numai din cauze înalte de stat a aflat de lipsă desființarea institutului grănicer din Transilvania; și și prin această înaltă dispozițiune a avut numai scopuri salutare pentru ei, căci pe viitor vor avea de a-se ocupa numai cu lucrurile lor economice, cari — fiind acum liberi de strapătele militare — le vor putea împlini cu mai mare acurâteată decât până acuma.

Cu toate laudele și recunoștințele, poporul a fost nelndestulit cu aceste măsuri, fiindcă s'au pus în rând și dâșii, ca fideli ai tronului, cu grănicerii de Secui, cari se ostise în contra tronului.

Cu ordinațiunea venită despre desființare li-s'au recunoscut deodată fondul de montur și fondul școlastic — înființat din dreptul cărciumărișului de trei luni pentru școalele profesionale naționale — de proprietate nedisputaveră; și prin urmare s'a lăsat în voia grănicerilor a dispune despre acestea după placul lor, dându-li-se totuș acel părintesc consiliu ca fondul școlastic să-l lase tot pentru acest scop, și celalalt fond, adică al mondurului, să-l deștineze tot pentru scopuri școlastice.

Văzând eu din această ordinațiune cumcă amintitele fonduri s'au recunoscut de proprietate a grănicerilor, am luat consiliul înaltului guvern — pentru întrebuișnarea acestor fonduri — de al meu, și ca să pot reuși cu el, am chemat la casa vicarială, încă înainte de adunarea reprezentanților comunali, pe directorul școalelor normale Moise Panga, pe locotenentul Petru Tanco, și pe învățătorul normal Vasile Nașcu spre a-ne conșelege despre modul cum adecă am putea aduce pe reprezentanții comunelor ca aceste fonduri, și oșebit fondul monturului să le lase pentru scopuri școlastice; și anușit pe cest din urmă pentru stipendie împărșinde studenșilor dela gimnaziș, academiș și universități cari vor avea calculi buni, iar pe celelalte pentru scopul menit la înfiinșarea lor; și în caz de convoire, despre alegerea unui comitet de 12 inși, adică dela fieșare companiș unul, sub prezidiul vicarului.

După mai multe vorbe și desbateri am convenit întru aceea ca atât noi cât și alți inteligenți mireni și preoți, cunoscători de zeloși pentru binele comun, să sfătuească pe reprezentanți ca să lase numitele fonduri pentru aceste scopuri. Și în adevăr ni-a și succes fără mari dificultăți a-i aduce la această convoire și lăsare, oșebit pe reprezentanții dela zece companii; și numai cei dela compania 1 și 2 a Budacului și Monorului stăruiau morțiș împărțirea fondului de montur între comune. Ci după mai multe învățături morale și arătarea urmărilor celor rele ce ar veni din asta împărțire, cum și a celor bune dacă fondul de montur se va lăsa fond de stipendii; s'au conșuit și aceștia, și așa apoi luându-se cu toții la protocol, și răspicându-și în acesta convoirea în numele comunelor, și subscriindu-l în prezența comandantului de regiment Reznar, s'a ales un comitet de 12 inși sub prezidiul vicarului foraneu episcopesc pentru luarea în seamă și manipularea acestor fonduri. După care reprezentanții s'au lăsat să se întoarcă la ale sale, iar protocolul s'a susținut guvernului civil și militar, și s'a aprobat dimpreună cu comitetul ca organ al comunelor în obiectul acestor fonduri.

Memorabila adunare grănicerească amintită de vicarul Pop s'a ținut în 13 Martie 1851, și hotărârile ei precum și scrisorile redactate și expediate guvernului și împăratului se pot ceti în „Foaia pentru minte, inimă și literatură” din 1851, și în „Cartea de Aur” a d-lui T. V. Păcățian.

Cu toată recunoștința exprimată de monarh, și cu toate asigurările binevoitoare date de el privitor la averile cari la desființarea graniții trebuia să treacă în proprietatea comunelor districtului năsăudean; grănicerii au fost osândiți să poarte încă lupte grele de câteva decenii, până să li-se recunoască drepturile la averile lor proprii, administrate și după aceea numai sub controlul răutăcios și pururea bănuitor al guvernelor streine.

CONTRIBUȚII LA ISTORIA „GAZETEI TRANSILVANIEI“

AUREL A. MUREȘIANU

În curând se vor împlini 90 de ani decând a văzut lumina zilei „*Gazeta Transilvaniei*“, cel mai vechiu organ de publicitate românesc din Ardeal. Credem deci că aducem serviciu literaturii noastre istorice publicând schimbul de scrisori, prin care proprietarul și conducătorul în decurs de 32 de ani (1877—1909) al acestui vechiu și important ziar românesc, *Dr. Aurel Mureșianu*, — întemeitorul primului cotidian și a primei foi populare a Românilor din monarhia austro-ungară, — fu determinat de a-se întoarce la Brașov și de a lua în 1877 conducerea ziarului din mâna tatălui său Iacob înfrânt de muncă și oboseală. Importanța acestui eveniment în istoria presei noastre este cu atât mai mare, cu cât e de obște cunoscut că la niciun alt popor din Europa presa națională nu a fost atât de strâns legată cu însăși viața și conducerea politică a națiunii, ca la Români.

A fost de sigur mare jertfa pe care Aurel Mureșianu a adus-o neamului și familiei sale prin părăsirea frumoasei situații și „frumoaselor conexiuni“, pe cari și-le câștigase cu „bărbați influenți“ din capitala imperiului în decursul celor 11 ani, pe cari îi petrecuse la Viena.

Numeroasele sale articole publicate, începând cu anul 1868, în „*Reforma*“ lui Schuselka au făcut nu numai faima acestei publicații la Români*), ci au adus neprețuite servicii cauzei naționale a Românilor din imperiu, fiind cele mai energice proteste ce s'au făcut în presa austriacă împotriva fuziunii Transilvaniei cu Ungaria și a introducerii dualismului austro-ungar.

Despre aceste momente hotăritoare ale vieții sale, Aurel Mureșianu scrie în autobiografia sa din anul 1908 următoarele:

Intr'o zi primii dela tatăl meu o scrisoare în care îmi spunea, că este bolnav, că nu mai poate învinge greutățile și are lipsă de sprijin. Atunci mi-am întrerupt praxa ce o făceam în Viena deja de patru ani pentru a deveni avocat (acolo se cereau 7 ani de praxă după depunerea examenelor juridice), și am alergat la ai mei în primăvara anului 1877. Speram, că poate îmi va succede ca în decursul aceluși an să reglez afacerile familiare și îndeosebi chestiunea foaiei așa, ca să mă pot întoarce la ocupațiunea mea în Viena, *de unde credeam, că voi putea aduce mai mare folos națiunii mele, având deja de ani de zile cele mai frumoase conexiuni cu bărbați influenți din capitala austriacă.*

Precum se vede și din scrisoarea lui dela 14 Febr. 1877, publicată mai jos, el spera până în ultimul moment că va putea evita primirea conducerii Gazetei din Brașov într'un timp când cariera de jurnalist la noi nu era încă o profesiune. El scrie în 28 Martie 1877 din Gries bei Bozen, în Tirol, tatălui său:

*) Multe dintre articolele lui Aurel Mureșianu, mai ales din anii 1869—70, au apărut în traducere românească la loc de frunte în ziarul lui Alexandru Roman: „*Federațiunea*“ din Pesta.

Nu pot, nici de cum să mă decid acuma de bună voie a primi oferta ce-mi faceți, nu pot să vă promit nici cu cea mai mică siguranță, că voi merge la Brașov cu gândul de a lua redacțiunea foaiiei asupra-mi. Aș minți dacă aș zice, că sunt în state a mă decide la moment acuma definitiv, dar aș face și mai rău dacă v'aș face speranțe fără nici o bază. Sunt gata a mă supune la tot ce-mi poate dicta rațiunea și datoria ce o am față de părinți, — însă tocmai această datorie, acea rațiune mă oprește acuma a lua deciziunea la care m'ați provocat, căci numai prea lesne m'aș putea căi că am luat-o. Scrisoarea D-Voastre mi-a cauzat, adevăr vă spun, mare neodibnă, de aceea Vă rog a-mi comunica îndată părerea D-Voastre. Eu sunl gata a vă vizita iarăși, însă numai ca să facem odată sfârșit cu fatala acea chestiune a foaiiei.

Răspunsul la aceste rânduri fu scrisoarea, ce o publicăm mai jos, a tatălui său Iacob, care-l făcu să plece, după o scurtă călătorie în Italia de nord și Veneția, la Brașov.

Speranțele lui însă de a putea aranja chestiunea foaiiei, fără ca să rămână pentru totdeauna la Brașov, fură zadarnice. Mutarea la Sibiu a lui Gheorghe Barițiu, — care până când ocupase postul de director al fabricii de hârtie dela Zărnești, tot mai colaborase din când în când la Gazetă, — a dus la alternativa: *sau luarea conducerii Gazetei, sau încetarea ei*. Despre aceasta citim în autobiografia lui:

A fost un moment greu al vieții mele, în care au concurat îndatorirea mea față cu națiunea, cu îndatorirea față cu familia și față cu mine însumi. Lupta, deși grea și decizivă pentru soartea mea, n'a durat mult. Mi-am zis, că interesul cel mai mare trebuie să primeze pe cel mai mic, iar interesul național pretindea să se continue „Gazeta Transilvaniei”, care prin trecutul ei își câștigase atâtă simpatie și încredere la poporul român. Trebuia să se continue „Gazeta”, — cu toate că primul ei colaborator și întemeietor se decisese a scoate un nou ziar, — fiindcă în mijlocul marelui confuziunii de idei și de fapte în sinul inteligenței poporului nostru era de lipsă să se susțină continuitatea luptei noastre naționale, reprezentată de „Gazeta Transilvaniei”, continuitate ce ar fi fost în mod păgubitor întreruptă. — M'am decis prin urmare a-mi dedica

toate forțele mele ziaristice române și națiunei. Vedeam bine ce mă așteaptă. Vr'un bine, vr'un folos material, vre-o viață liniștită nu putea să mă aștepte. Am închis deci ochii un moment și am sărit în șanțul redutei „Gazetei“, ca să apăr steagul în jurul căruia au luptat bărbații cei mai distinși din epoca renașterii noastre naționale.

Pășirea lui în mijlocul arenei luptelor naționale a însemnat un revirement în publicistica română ardeleană. Stăruințele lui „pentru o lucrare mai sistematică, mai întezită și mai corespunzătoare situației critice, ce pretindea dela Români să se pună într'o stare de apărare potrivită cu timpurile schimbate“ au pregătit terenul înființării în 1881 a *partidului național unitar* al Românilor din Ardeal, Banat și Ungaria, pentru a căror libertate și fericire și-a jertfit întreaga sa viață.

Iată textul a două scrisori schimbate atunci între Iacob Mureșianu și fiul său :

I.

Iubite Tată!

Iată-mă acuma de două săptămâni în Tirolul sudic în mijlocul alpiilor romantici, la frontiera care desparte elementul german de cel roman. Am întrebuințat ocaziunea ce mi s'a dat*) pentru o mică recreațiune, care simt că'mi face foarte bine.

Cea mai mare dorință a mea în momentul de față ar fi să te am și pe Dta lângă mine, să facem împreună excursiuni sub cerul acesta lin, să ne spunem unul altuia speranțele, temerile, să ne mângâiem unul pe altul ca anțărc când ni se arunca în cale vreunul din necazurile zilelor omenești.

Neputându-se împlini această dorință totul ce-mi rămâne este bucuria ce o simt știindu-te sănătos, auzind că vă merge tuturor iubișilor mei cât se poate de bine. Adevărat că Dta îmi

*) Un mare proces al renumitului avocat al curții din Viena, Dr. Edmund Markbreiter, în cancelaria căruia Aurel Mureșianu își făcea practica de avocat.

micșorezi încâtva bucuria ce mi-a preparat-o scrisoarea mamei, repeșind într'o notiță făcută cu ceruza (creionul) în „Gazetă”, că încă tot suferi.

Dacă ar depinde dela mine iubite Tată aș face ca zilele bătrânețelor Dtale să fie cruțate și de cea mai mică umbră de suferință! Dar vei conveni cu mine, că din nenorocire, nu este nimic mai greu, ba aș zice mai imposibil, decât de-a trăi fără suferință. Dta ai speriat acest trist adevăr al vieții omenеști de zece ori mai mult ca mine, — și iacă pentru ce ai avea de zece ori mai multă cauză decât mine, de a te cruța, de a te recrea în sănătate care ne este nouă tuturor, cari te iubim și adorăm, atât de scumpă. De ceea ce te rog dar dorite Tată este de-a face tot ce-ți stă în putință pentru restabilirea deplină a sănătății Dtale. Cunoști prea bine cauzele răului, nu pregeta și întrebuița toate mijloacele posibile spre a-l delătura. Nu numai odată am relevat acest adevăr împreună, când aveam fericirea a fi lângă Dta. Viața nu este decât un șir de sacrificii, — de ce dar să ne temem a sacrifica în folosul sănătății care este însăși izvorul și condițiunea principală a vieții?

Cred că mă înțelegi destul de bine și dacă mă ști că petrec aici câțva timp de recreațiune, nu vei vedea în aceasta decât numai o mică stațiune de reculegere pe drumul cel lung al suferințelor vieții acesteia. La Dta se schimbă însă situațiunea în privința aceasta, căci mare parte a drumului, care mie-mi stă încă înainte, Dta ai parcurs-o deja și acuma simți trebuința de repaus după atâta sudoare și trudă.

Aci sosesc la întrebarea ce mi-o puseși relativ la Gazetă. Trebuie să te retragi încetșor și dela aceasta, — necesitatea unui asemenea pas am simțit-o și exprimat-o de mult cu toții, și acuma și Dta o recunoști. Inainte însă de a-ți putea răspunde la întrebările ce mi-le pui, te rog să-mi faci cunoscut apriat de este adevărat că dl Barițiu voiește să treacă la București, și când? Apoi te rog a-mi face cunoscut dacă voiește D. Mărgineanu*) a lua asupra-și redacțiunea în condițiunile cum le stabiliserăm noi în conversațiunile noastre — și ce obstacole pot să se contrapund acestei combina-

*) Ioan Mărgineanu, fost mai mulți ani colaborator intern al „Gazetei”.

fiunt? Cu un cuvânt te rog a-mi descrie situațiunea de față în care te afli cu *Gazeta*, cu deamănuntul, și apoi nu voi întârzia a-mi da și părerea mea în privința aceasta.

Dacă te ostenești a scrie însuși mai mult, Te rog dictează sorioarei Tița și încunoștințează-mă cât se poate de detaliat despre starea prezentă a lucrurilor. Totodată împărtășește-mi și planurile Dtale proprii sau modalitățile prin care crezi a te putea desface mai lesne de „*Gazetă*“, și dacă mai este oare necesitate ca să intervin și eu în persoană spre a Te ajuta în ajungerea acestui scop. Aș dori să te știu cu o zi mai înainte descurcat și scăpat și de grija *Gazetei*, căci nu mă indoiesc că aceasta ar fi numai în interesul cel mai bine înțeles al sănătății Dtale.

Aștept să primesc răspunsul dorit încă aci în Gries unde voi petrece până la finea lui Februarie.

Mă provocă să-ți mai scriu și pentru *Gazetă*. O aș face bucuros, până acuma însă te asigur nu am putut, lipsindu-mi timpul și dispozițiunea recerută — de aici ți-aș scrie, însă nu prea am ce, de oare-ce trăim în Tirolul sudic mai tot atât de departe de evenimentele zilei, cu Dvoastră în Brașov.

Acolo aveți acum criză ministerială — vedea-vom cum se va mai descurca și aceea, — bine nu ne va aduce nici o combinațiune în care nu vom fi intrat și noi ca factor național în țeară. Ghemul se desnoadă într'aceea destul de încet pentru d'a pierde paciența, — și cred că în cele din urmă va trebui să fie tăiat.

În zilele trecute am vizitat pe cel mai avut cavalier al Tirolului, fost ministru, consilier intim s. c. I.,*) căruia fui recomandat din partea unui consilier de curte cu care sunt bine cunoscut. Am fost primit cu cea mai mare amabilitate. Esc. Sa m'a invitat să vizitez grădina palatului său — cea mai frumoasă în tot jurul — ori când voiu, după plac; s'a scuzat, că fiind silit a sta acasă din cauza unei mici răceli, nu-mi poate reîntra vizita ș. c. I. Acuma aștept în fiecare zi să vină. După această formalitate voi fi negreșit prezentat și familiei sa e.

Altcum petrecerea mea constă mai mult din mici preumblări în natura frumoasă din jur, la cari mă însoțește din când în când

*) *Cavalerul de Toggenburg*, fost și guvernator al Veneției.

un baron prusian, care petrece de un an aci — tot numai pentru recreare.

Viața aci nu e nici efină dar nici prea scumpă, mâncările mai cu seamă cărnurile sunt bune și vinul roșu tirolez, care se bea aici în general cu predilecțiune, este minunat.

Timpul este excelent, primăvară completă, acuma încep să înverzească și arborii.

Tirolezii sunt oameni veseli și plăcuți în comerț cu străinii, în general strict religioși, cum am zice la noi „oamenii lui Dzeu“, nu e mirare dar că-i pot purta popii atât de lesne de nas.

Poporul e bun pretutindenea — numai cei cari-l guvernează să fie pătrunși de seriozitatea și responsabilitatea ce încumbă misiunii lor...

Pe Iacob*) l-am lăsat în cea mai bună ordine în Viena și după o scrisoare ce am primit-o dela dânsul, judecând, cred că studiază și vizitează prelegerile regulat. De astădată cred că va depune examenele la timp și cu succes bun. Pentru câștigarea unui stipendiu nu am putut face până acum niciun pas — încă nu e timpul — până la vară, atunci ne vom da împreună silința de a-i putea procura un ajutor, ceea-ce cred că va fi posibil.

Sărut mâna mamei, pe Traian îi saluf și sunt al Dtale cu fierbinte îmbrățișare

devotat și ascultător

Aurel.

Gries, 14/2 1877.

II.

Brașov, 3/4 1877.

Iubite fiule Aureli!

Din scrisoarea ta am văzut, că nu te poți rezolvi să vii definitiv acasă, ca să-mi succedezi în toate lucrările și obligațiunile mele, și aceasta din cauză că nu îți condițiunile. Eu îți descoper, că te-am avizat la aceasta, ca să nu-ți pară rău mai în urmă de rezultatele stărei mele celei nefaste. Dacă ai vini cât mai curând, ai avea tot venitul dela Gazetă și ai fi în locul meu și părinte

*) Fratele mai tânăr alui Aurel, compozitorul Iacob Mureșianu, care era atunci student la politehnica din Viena.

casei, și deacă voi fi tot așa, atunci și mie tutor, căci eu uit de toate și n'am mod și putere să port grije de ele cum se cade, ca să nu păgubesc. Maică ta încă nu e în stare a mă suplini, și așa e rău. Deci te las să judeci tu, cum te trage convingerea, ca eu să nu fiu responsabil înaintea convicțiunii mele, că nu mi-am făcut datoria a te informa și aviza despre starea aceasta precară.

Cum am zis, numai pe tine te am cărui să mă pot încrede, ca să mă ajutoreze până mai trăiesc. Această condițiune e de ajuns ca să ști ce să faci. Colaboratori poți avea pe Mărgineanu, poate și pe Barițiu, dacă se va însănătoșa și pe fiul lui,*) cum vă veți învoi, pentru Gazetă; iar pentru familie vei fi tu în locul meu tată la toți, ca cum sunt eu. Dacă te rezolvezi a veni definitiv, telegrafiază-mi îndată, ca să-ți pot trimite pe telegraf bani de călătorie; dacă nu, ca să știu să fac ce va putea să se facă din parte-mi, care nu mai pot plini locul ce l-am ocupat până acum.

Ceilalți ai familiei sunt sănătoși, mama ta și toți, numai eu mă chinuesc cu boala mea, care mă face să despez, că voi mai deveni vreodată cum am fost.

Te salutăm și îmbrățișăm cu toții.

Al tău întristat tată
Iacob.

Mai urmează aci o scrisoare alui Aurel Mureșianu către tatăl său, care este foarte caracteristică pentru vederile sale politice, căci deja pe la 1866 el vedea în România de pretutindeni *un singur corp politic și național*, pentru care chestiunea României nu putea fi decât „o chestiune internă“.

Viena, 5 Iunie 1866.

Iubitul meu Tată!

Nota D-Voastre din 18 Maiu c. n. an. Domnului 1866 în care trăim, scrisă de cel din urmă secretar etc. și subsemnată de mama o am primit cu plăcere. Deși urăsc stilul diplomatic în corespondințele private, ca Napoleon tractatul din 15, totuși nu am

*) Ieronim Gh. Barițiu, absolvent al academiei comerciale din Viena.

putut ca să nu râd bine și gras văzând și cetind acea hârtie, care poartă dedesubt moaștele mamei. Ar fi poate la rândul meu ca să răspund și eu cu o asemenea notă, însă voiu să-mi păstrez din timp. Numai atâta fîn de bine a Vă aminti, că epitetul de bățaios și aventurier deocamdată nu-l pot primi, deși astăzi rolul Românilor cu principele lor cu tot*) se zice a fi aventuros. La urmă nu ar fi rău când respectivul secretar ar căpăta ordin de a se acomoda la ceea ce se cuvine când se compune o asemenea patentă — cel puțin o hârtie mai bună și nu pe 1/2 coală tot, ca nici acele rânduri rău scrise și greșite să nu le pot ceti. N. B. (nota bene) eram ocupat cu niște scrieri la primirea numitei note. — Dacă e vorba de diplomație atunci trebuie ca în toate punctele recerute să fie observate regulele ei!

Iubite Părinte! Vei voi să afli din viața mea atât morală cât și materială. Sunt în pozițiune de a te face cunoscut cu ea, dacă nu te-a făcut mai înainte fratele Iancu încât va fi putut.

Prelegerile la universitate le frecventez regulat, afară de rari cazuri când pot să fiu împedecat, cari depind mai mult dela sănătate. Din darul Dlui nu am avut încă a mă văeta până acuma de vre-un rău în aflarea mea, deși nu mă pot lăuda a fi în tot momentul limpede i. e. (id est) neturburat; *nu sunt numai ieu, este și lumea și poporul meu pentru care am început să simt.*

Când vezi, că este o politică molatică și neînțelegere între fii patriei tale, nu totdeauna poți să fi vesel. Nu voiu să zic cu aceasta, că laud o pasiune rea și nefolositoare a ultraismului în simțeminte, fie acele și cele mai bune; ci voiu să zic numai, că *nu este frumos dacă un tânăr nu-și cunoaște mistunea sa de timpuriu.* Nu este numai un popor, care apelă (apelează) astăzi la concursul

*) Tânărul principe Carol, ridicat la 10 (22) Maiu 1866 pe tronul României. Austria, care era în ajunul războiului ei cu Prusia a fost împotriva așezării pe tronul României a unui principe susținut de Bismarck. De aici calificăția de *aventură*, dată acestui fapt de către lumea politică austriacă. Aurel Mureșianu avu prilej a cunoaște și saluta în numele tinereții române pe principele Carol, la trecerea lui prin Viena în Septemvrie 1869. Principele era însoțit și de ministrul său de justiție Vasile Boerescu, vechiu colaborator al Gazetei Transilvaniei, căruia tatăl lui Aurel Mureșianu îi lulesnise printr'un împrumut studiul în străinătate. Boerescu fu foarte emoționat și-l îmbrățișă în modul cel mai cordial.

celor luminați, este o lume întreagă, este omenimea ce așteaptă ajutor dela cel dintâi care este în stare a i-l da. Aceasta bine ar trebui să și-o însemne junimea noastră, căci numai așa ea va fi în stare a contribui la ridicarea unei părți, dacă va avea în vedere totul, întregul. Simion Bărnuțiu a început cuvântarea sa cea renumită dela 1848 cu cuvintele: „Cine nu se închină înaintea înălțimei omenești când se uită la această adunare măreață ș. c. l.„*

Mai deunăzile am fost la consilierul Anghel*) și am vorbit mai mult timp despre unele și altele din politică. *Laudă tare politica ce o poartă „Gazeta“* și îi pare rău numai că Românii nu se unesc a o asculta tocmai acum când nu au nici-un alt organ central prin care să se înțeleagă. Numai cevași mai flegmatic ș. c. l. Ei, zic eu, Dle cons.(ilier) în timpuri așa răsboinice flegma nu este în stare a potoli focul ce dă se cuprindă intestinele unui corp slăbit. Cuiu cu cuiu se scoate afară! — Bine! Bine! numai cevași mai moderat, puțin mai ș. c. l... — Ah! da! așa mă unesc! —

Intr'o zi am fost la d. Gött**) și l-am cercetat, poate-ți va fi spus, la Hotel London. Viind vorba zice: *Alles wird man ihnen (den Ungarn) geben, was sie nur verlangen... Union, alles... unsere schönen Freiheiten werden zu Grunde gehen!***)* Eu îmi cugetam: „da acum vedeți voi ce greu este de a pierde, noi suntem dedați la asemenea, căci nici-odată n'am avut nimic, acum avem, dar se pare că a fost numai satyra sorții... iar prin cap îmi urla melodia cunoscută: „...Und scheint die Sonne noch so schön, einmal muss sie untergehen!“ — Cu plecăciune! — Când o să pleci? — „Nu știu sunt desperat trebuie să merg prin Cluj; und Sie wissen nicht wie mir vor Klausenburg graust, nur durch Klausenburg soll ich nicht gehen, ich kann diese Stadt nicht leiden

*) *Gheorghe Anghel*, unul dintre cei doi consilieri români ai cancelariei aulice (ministerul) a Transilvaniei în Viena, deputat în dieta Transilvaniei 1863—4. etc. un „bărbat cu largi cunoștințe juridice și montanistice înzestrat“, cum îl caracterizează mitropolitul Șuluțiu (Barițiu III p. 524).

**) Ioan Gött, primarul orașului Brașov și proprietarul cunoscutei tipografii, în care s'a tipărit la început *Gazeta Transilvaniei*.

***) „Toate li-se vor acorda, ceea-ce cer (adică: Ungurii) uniune (a Transilvaniei cu Ungaria), totul.. *frumoasele noastre libertăți se vor nimici*“.

ș. c. I.*) — Da! Da! gândeam ieu în mine, mai bine zi că cetea nu te poate suferi pe tine. — Ei, viind vorba despre Brașov și Bömches,**) se jeluia d-l Gött că de ce nu au ținut Românii cu Sașii dacă au știut înainte că nu vor reuși — și eu necunoscând alte motive afară de cele ale naționalității i-am dat dreptul. Și cu Sașii, numai în contra Uniunii asta putea să fie deviza aleg.(ătorilor) români. — Deci să lăsăm aceasta. Politica cea mai sănătoasă, după părerea mea, și cea mai consecintă (consecventă) ar fi fost, ca Românii să nu fi ales de loc, ca la urmă, deși coroana ar avea interes de a-i pune ca autonomi cu țara lor în contra maghiarismului, acel interes și-ar pierde valoarea în momentul acela, când în strâmtoarea, în care o-au băgat împrejurările, neavând și neputând a se mai baza nici măcar pe voința majorității poporului mai mult, să fie moralicește silită a ceda.

Cumcă Maghiarii întrebuințează toate mijloacele prin cari să poată dovedi, că numai ei sunt ce sunt în Ardeal și pământul numai al lor este, iar Românii sunt proletari, săraci, neștiutori, gogomani, necapaci de a-și pricepe misiunea ce li s-ar da apăsându-li-se (satisfăcându-li-se) cererile lor — aceea voiu să arăt într'un articol, ce sunt voios de a ți-l trimitte spre publicare — deacă va merita N. B. — Acela va trata despre expozițiunea economică de aici. Poimâne o să-l pot expedia, și prin urmare pe Luni îl vei putea primi așa încât în foaia de Miercuri să poată ieși. Afară de aceea ași scrie cevașile despre politica din afară, nu ce se ceteste, ci mai mult un articol de sine stătător. Acela poate de-mi va ajuta D-zeu se va expedia mâne.

Ți-am fost trimis nește corespondințe quasi de aci și nu am văzut nici un șir publicat din cele vre-o trei din acele, una măricică și cred că nu neinteresantă. Nu știu dacă le-ai primit. Dar voiu să-ți spun una: este de lipsă ca pentru popor să se mai desvoalte și întâmplările din afară. Aceasta îi întărește capacitatea politică, apoi și face mult, foarte mult contribue la nașterea stimu-

*) „Nu știi câtă groază am de Cluj, numai prin Cluj să nu trec, nu pot suferi acest oraș.“

**), Unul dintre conducătorii „junilor Sași“ (Jung-Sachsen) cari preconizau o politică de apropiere față de Unguri, spre deosebire de „bătrânii Sași“ (Altsachsen), cari protestară în contra unirii Transilvaniei cu Ungaria.

lului de a imita, de a lăuda, de a înălța ce-i frumos, de a uri ce-i rău; un fel de istorie prezentă. Așa cuget, că Gazeta cu toate că este transilvană nu vrea să rămână atât de unilaterală încât să se mulțumească numai cu aducerea de știri seci fără capăt și sfârșit. Câte o corespondență mică, căci nu se cere prea mult loc, poate nu mai mult decât alt-când, ca să se înfățișeze în colori vii cetitorilor întâmplările din lume cele mai însemnate — cred că nu ar strica. Măcar un extras, dar un ce coerent legat de oală, și câte o deslușire subiectivă atât cât și obiectivă mai mult. Sic! Eu aș scrie dar nu mă cutez, ca să nu lucru înzadar. O șpaltă (colană) cel puțin ar putea servi pentru politica externă, *afară luând România care este quasi și internă*. Apoi eu pot să-ți trimit de aci corespondențe autentice tocma ca și ceiace scriu la Paris, la Londra, Berlin ș. c. l. — Nu-ți închipui că poate iei șed în birourile ministerelor, nu; cetesc jurnale prin cafenele, combinează, aud, văd una și alta și scriu; și de aci că corespondințele lor sunt jumătate minciuni, nu e atâta din adins, cât din simpla împrejurare de neștiință... referează greșit. Eu o să mă țin la un asemenea caz mai mult de cele întâmplare, știute și probabile, *dar tot din punct de vedere român*, și o întorsătură, fie și bazată pe o minciună cetită ș. c. l. exploatată în folosul punctului de stare român, nu poate la nici-o întâmplare strica, ci totdeauna folosi. Sic! Apoi cei de la judecăți etc. știu mai puțin decât mine; așa mă întreba Anghel, că ce se mai vorbește ș. c. l., afară de unele parțiale știri, cari poate le-ași putea și eu afla — numai să fiu sigur că nu voiu lucra în vânt.

În zilele acestea ne vom revedea. Încă una. O foaie își pierde auctoritatea deacă aduce câte o construcție întreagă greșită — sau lăsată afară ș. c. l. Nu D-Ta, căci ești prea îngreunat cu toate, dar Iulius*)¹ ar putea să mai recitească odată revizuirea. Este septiman, mi-ar fi rușine să cred că nu o ar putea face cu spor. Cevași mai mare atențiune și „Grecia este liberată de toți vagabonzii.“

*) Iuliu Mureșianu, mai târziu medic-colonel în armata austro-ungară, nepotul lui Iacob Mureșianu.

Să ierți, că te rețin poate cu nimicuri. Voi continua ce am început și de la ce m'am abătut acum. Mă duc la o prelegere, după aceea mă voi întoarce iarăși la lucru. Sărut pe Iancu, sărut mâna mamei, la toți de față și viitori sănătate

al D-tale plecat

Aurel.

DOCUMENTE BISERICESTI

IULIAN MARȚIAN

Incepem cu publicarea unei serii de acte și documente bisericesti cari conțin porunci episcopesti și vicariale, ordonanțe guverniale, diferite îndrumări și comunicări date — dela 1797 încoace — de către Vicarul Năsăudului preoților lui subordonați.

Vicarul Macedon Pop însuși spunea într'o scrisoare oficială din 1850 că dintre protocoalele vicariale ascunse de el în biserica din Năsăud și totuș nimicite de rebelii maghiari în 1849, numai câteva: din 1842, 1846, 1847 și 1848 „ca prin minune au scăpat de peire“. Deci credem că este cu atât mai îmbucurător faptul, că cu ajutorul documentelor cari ni s'au păstrat prin preotul Iacob Șotropa (1785—1850) din Maieru și cari se vor publica aci în șir, se va putea reconstrui o mare parte din istoria bisericească a acestui ținut.

Pentru cele de îndreptare cinstitului cliros din vestit vidicul milităresc al Rodnii și din tot cuprinsul vicărașiei Năsăudului.

După chipul carele urmează :

1. Se cade a ști că nice un preot nu poate să slujască pre lege neavând mărturie și păucenie sau blagoslovenie în scris dela Arhiereul țării și rânduială dela deregătoria bisericească de loc ; care se va îndrăzni cinevaș să știe că cele ce va sluji vor rămânea neîndreptate după praviliceștile așezământuri.

2. Trăbuiește a ști cumcă chemarea slujbei cei preotești este aceasta, pentru ca să slujască preotul cu vrednicie lui D-zeu și norodului creștinesc la care s'au încredințat, cum este un mire la mireasa lui, și ca un slujitor al legii și ispravnic iscusit dumnezeieșitor taine ; ne având nice o răvnă cătră spurcata dobândă, așa să slujască la sfântul jărtăvnic, solind cu rugăciunea lui cătră împăratul ceresc, pentru datoria care are de a mântuire sufletele oamenilor cu mijloace încredințate dela sfinții părinți.

3. Preotul nu este numai față bisericească din lăuntru, ci este deîmpreună și țăran, adecă cetățan ; pentru aceea și el să cade ca să ajute la binele de obște al politicei, ca să învețe cel mai puțin cu cuvântul lui D-zeu pre norod a se deprinde întru poruncile craiului, ca să le facă cu dreptate și cu dragoste fără de cărteală și fără de a da dosul dinaintea slujbei cei împărătești. Aceasta și poștește legea cea evanghelicească, și datoria unui preot deîmpreună și cetățan, căci îl silește scutița preotească din mila crăiască, încă și ocrotirea de obște, ce sânt și preoții odihnindu-se supt prea strajnicile aripi a craiului, împreună cu tot cuprinsul și averile lor. Aceasta poștește și jurământul ce joară fieștecine craiului și țării a fi cu credință și cu dreptate și a spori binele și odihna țării, care de-l va călca cineva își va pierde sufletul. Aceasta poștește și folosurile cele dela crai pentru binele țărănilor cu chelutulăla cea crăiască povățuite, de care sânt județele pentru îndreptarea și dreptatea celor asupriți, și alte asemenea cu care toți ne folosim după cea multă grijă părințască a craiului. Căci binele cel duhovnicesc este întru oarecare legătură cu al țării cel lumesc, și unul pre altul trebuiește a se ajuta și a-se sprijini pentru ca să poată sta cum l-au împărțit începătoriul a toată bunătatea : D-zeu,

și amândouă să tragă dimpreună cătră cel desăvârșit bine care este viața de veci; însă

4. Hotarul se cade a-l ține să nu se amestece nice unii nice alții la treburile cele deosebit unora și altora încredințate dela Hs. întemeetorul bisericii și a cetății, pentru ca să nu să zăticnească cea bună a fieștecăreia obștii rânduială și chivernisală și cumva să se deznoade cea de sârg legătură a bisericii și a cetății.

5 Dintru aceasta urmează a nu se amestecare preoții la treburile cele deafară fie în ce chip s'ar numi acestea, nice a scrie cuiva poșusuri, aleștății și testamenturi fără a înștiința mai înainte la diregătoria bisericească a locului. Cu un cuvânt să nu să prindă de nici un feliu de lucru sau ispravă afară de datoria chemării lor, până ce nu va lua mai înainte îndreptare dela deregătoria bisericii.

6. Se cade preoții nunumai pentru datoria care au din legea evanghelii ci și pentru buna pildă asupra altora, ca să cinstească pre împăratul și pre craiul norodului, având a-se supune fieșcine la cela ce este ales dela D-zeu în locul lui povățuitor, cărmaci și strajă neadormită întru norod deasupra relelor acestei vieți. Mai aduce încă buna rânduială cu sine a se supune fieșcine ascultării și a celor trimiși dela dânsul. Cum ne învață sf. Petru apostol la întâie poslanie cap. 2 stih. 13: și dă să aibă a se zmeri înaintea lor ca dela fața Domnului ce i-au pus pre ei ca să ne stăpânească grăind pre Dl de bine nu numai pre față ci și din dos. Știind că mare este răsplătirea la cel de sus preste cel ce va da chezariului cele ce sânt a chezariului și a celor trimiși dela dânsul în chipul lui, de care ne învață Hs. la Matei cap. 22 sth. 21 și sf. Petru la locul însemnat; adaoge marele Pavel în poslania cătră Romani cap. 13 stih. 7 unde poruncește zicând: Dați tuturor cele cu care sunteți datori celui cu dajde, dajde, celui cu frică, frică, celui cu cinste, cinste și să nu îndărătnicească nime în vre-un chip pre cinevași dela chemarea slujbei lui întru care este chemat. Să știe că cel ce să împotrivese la rânduielele stăpânirii deafară, la alui D-zeu poruncă se pune împotrivă, și va cădea în judecată și în osândă, că nu înzădar poartă sabia cela ce au luat putere de sus, ca un poslușnic a lui D-zeu. La locul însemnat stih. 2 și 4 așa zice deregătoriei lor a face destul preoții, pentru aceea să orân-

duiască a se duce în vig cele poruncite de către cei mai mari, căci ce ascultare este mai bună jărtva. Iară cele ce vor cunoaște a fi cu scădere craiului și cu stricăciune țării prin vicleșugul cuiva pornite, să le descopere apucând vreme înainte supt cumpăt pentru a zăticni fieșce stricăciune și pagubă croită. Unde păcat vor avea de vor ascunde vicleșugul și răutatea deasupra craiului și a țării, iar mai vârtos pedeapsă încărcată vor lua unde să vor dovedi că au povățuit însă-și preoții stricăciuni deacestea.

7. Căde-să preoții și păstorii a fi grijnici și osârdnici întru chemarea slujbei lor ca să silească a-și face și praviliceasca lor datorie, să nu rămâe cât va fi întru puțință acele 7 laude de zi și de noapte, pentruca să rodească darul preoției lor asupra cărora i-au luat în chizășie dela D-l, ca să îi păstorească și cu osteneala lor să îi treacă întru odihna D-lui; și pentru ruga lor cea curată și ferbinte ca să întoarcă D-zeu pacea cea de obște și să-o înmulțească și ca să întărească sănătatea și mântuirea și bună chivernisala și rodirea țarinilor întru pământul acesta cu roua darului celui de sus.

8. Nici trândavi să se arate întru slujba lor și cu lenevire întru chemarea lor, ci macar în miez de noapte de vor fi chemați să sae întru mântuirea creștinului a-l griji pre sufletește. Ba încă și nechemat ca un păstoriu priveghitor înfălegând pentru bolnăvirea cuiva să-l cerceteze și să-l mântuie, și de va fi greu bolind și nu va cere spovedanie, să-l aducă cu duhul blândetelor și cu cuvinte dulci a-și mărturisi păcatele și a-și pecetlui mântuirea cu cele sfinte. Să știe că pentru aceea nu va muri ci poate că D-zeu va face milă cu dânsul în ziua și ceasul acela. Că nu se bolnăvește trupul până nu să bolnăvește mai întâie sufletul. Așa să grijască pentru cei încredințați în sufletul lor către păstorie, cât despre a lor parte să nu piară vre-un suflet; și va cere D-zeu sângele aceluia din mâna căruia păstor va peri. Să știe iarăși pentru câți are de a da samă la păstoriul păstorilor, cum zice sf. evanghelie: Că păstoriul cel bun chiamă oile pre nume și gata este a-și pune sufletul, adevă viața pentru oi. Unde se potrivește cuvântul apostolului care zice să nu caute omul a sale, ce fieșceare ale altora, cu cât mai vârtos păstoriul care au luat atâtea

suflete în chizășie ca să mijlocească pentru dânsăle a-le pune mântuite înaintea lui Hs. prin osteneala lui și plecarea lor.

9. Să învețe preoții pre norod poruncile D-lui ca să viețuiască creștinește, că-i credința fără de fapte bune este moartă, cum și un trup neînsuflețit părăsit de viețuire, iar mai întâi se cade ei a să îmbogățire cu învățatura și cu cetania cărților a bibliei, la vreme împreilejită macar pe Duminece și pe serbători având a-și mângăia și sufletul lor, și de unde scoate negoți de viață, și a deschide cuvânt de învățatură sufletească cătră norod, de vreme că aceasta este datoria lor cea mai grea, pentru ca să hrănească sufletele creștinilor cu cuvântul lui D-zeu povățuindu-le pre cărările mântuirii.

10. Deci se cade să îndemne pre norod a merge la biserică cu mic cu mare, pruncii și fetele, slugile și slujnicele arătându-le folosul ce-l pot avea dintru paza bisericii; și la sfârșitul liturghii să le țină întru auzul tuturor rugăciunea Domnului adevă Tatăl nostru, Născătoare de D-zeu, Credeul, cele 10 porunci și cele ale bisericii, 7 păcate de moarte, și cele împotriva duhului sfânt, și cele nouă străine, și patru care strigă răsplătire în ceriu și altă îndreptare asemenea creștinească. Iară creștinii să zică întru inima lor după dânsii aceste pre rând, câte unele să-le spue și norodul să-le învețe pentru ca să știe de ce groapă și săgeată să se fe-rească; nice că vor putea merge pre calea mântuirii de nu li-se va arăta, nici a să căsători de nu vor șiți acestea.

11. In casa Domnului să umble cu cuviință preoții și să grijască pentru toate păstrându-le la cuviincioasa cinste, întru evlavie să cerce cele sfinte adevă, nu cumva se vor strica și vor cumineca cu dânsese în deșert puind sufletul ce va trece din lume întru primejdie rea. Să grijască și pentru veșmintele sau odăjdiile sf. liturghii, ca să le țină toate curate și cu cele rupte și prihănite să nu slujască pentru necinstea celor sfinte. Pre prestol și la proscomedie să fie curat, având masă de pânză albă și să păzască să nu pice ceva pe antimis din trupul lui Hs pentru primejdia nu cumva prăvălindu-se jos, lucrând preotul acoalea să aibă a da samă. Și biserică să se păstreze întru curățenia ei, măturându-se adese, și să păzască pentru primejdia aprinderii; foc la loc deașa și lumină aprinsă să nu rămăe, și cheea depurarea să fie la preot.

Pentru ocolirea a ceva jăfuire de biserică și progadia să-o fie închisă să nu între cevaș acolo cu necinstirea țințirului și a oaselor celor răposati, ce zac acolo. După aceea pre diacul sau pe fătul să nu-l trimită nice să-l îngăduie a preceștui pre cineva supt canon greu.

12. La cea care am grăit pentru a păzire norodul biserica, se cade preoții să privigheze de-și fac datoria lor, și pe care îi vor simți că o-au părăsit ne având grijă de sufletul lor nice ispoveduindu-se nice priceștiuindu-se, macar odată la paști, sau vătămând în vre-un chip legea noastră, sau amestecându-se întru nelegiuri de căsătorie, sau afară de căsătorie, făcând păcate și dând zmințea rea prea fățiși întru norod, și această pecingine și călbează să va tinde și pre ceialți, sau de vor simți din obicei rău a merge fetele de împreună cu feciorii și muerile cu bărbații lor la făgădău și privigheri a face de noapte; să vor sili a fi dezvăța de aceste obiceiuri rele. Pre unii ca aceia pentru binele lor și pentru primejdia să nu se umple și ceialți, îi vor dojeni cu duhul blândețelor de două și trei ori, care de nu se vor părăsi, mai vartos vor spori întru răutate, vor fi datori preoții a-i arătare la deregătorie pentru îndreptare.

13. Se cade preoții să îndemne pre creștinii săi a-și da pruncii la școală pentru datoria care au a-și crește pruncii întru frica lui D-zeu, înduplicând din tinerețele lor grumazii lor întru cărările Domnului cele plăcute, oprindu-i și certându-i cât cu dojana cea părințească, cât cu varga dela obiceiurile cele rele întru care îi vor simți deprinzându-se. De vreme că cele ce se vor închipui pe inima lor din tinerețe, acele vor rămâne până la bătrânețe încărunțându-se. Școala este de mare folos pentru învățatura pruncilor, care de nu vor fi toți preoți și dieci și feți și întru pita împărătească, care le împarte D-zeu cui vrea, încă și i-se-va deschide mintea și înțelepciunea, de vor pricepe ale credinții și poruncile D-lui și legea întru care sânt. Și vor ști ruga pre D-zeu în biserică și preunde se vor întâmpla pentru mântuirea și sănătatea lor cea sufletească și trupească. Vor ști să se deprindă întru frica lui D-zeu și întru slujba craiului și a țării cu ce vrednicie și cuviință să slujească, mai întâi lui D-zeu și după aceea vecinului său putându-se și pe sine și folosi trupește și sufletește. Iar mai întâi preoții să dea

pildă trimițându-și pruncii la școală pentru procopseala cărții. Aceasta este datoria părinților către fii săi, cum au făcut părinții săi cu dânșii să facă și ei asemenea cu ai săi pentru bună înviptare norodului, pentru a-se înmulți darul și răsplătirea cea bună din neam în neam.

14. Preoții cei după duhul lui Hh. maimarelui păstorilor să cade cu toată evlavie și frica lui D-zeu să slujască sf. liturghie și alte slujbe ce se vor întâmpla, și mai adese să se ispovedească curățându-și sufletul și simțirile de ranele păcatelor pentru ca cele ce vor ruga la D-zeu pentru norod, să-i poată dobândi milă și darul către mântuirea lui și ca să fie de treabă și bine primită ruga și cererea lor, căce de vor sluji fiind în păcate nu se vor asculta și vor păgubi pre norod sufletește. Aceasta au grăit orbul către rușinarea Fariseilor: D-zeu nu ascultă pre cei păcătoși, iară lângă aceasta se vor osândi slujând cele sfinte întru păcate.

15. Maslele se cade a se sluji la cei greu bolind, nu la fiește cine ce-l va durea numai capul sau alt ceva, sau fămei tăroase și îngreunate. Că cică aceasta este o slujbă scumpă și taină sfântă, având rânduiala ei, pentru cei bolnavi, cum zice Iacov apostolul: De este cineva bolnav întră voi care să întâlge rău pătimind, cu betesugul prin tot trupul cap. 5 stih. 13, 14; și această slujbă o vor putea poftori în chipul rugăciunii mai de multe ori întru betesugui cuiva, care cu cât mai multă rugăciune se va face plăind creștinii pentru osteneala preoților, cu atâta mai bună nedejde va fi de mântuirea și sănătatea celor bolnavi, care de nu-l va și scula D-zeu din boala lui, de vreme că aceasta razimă lângă cele necercetate judecăți ale lui D-zeu, încă își va face milă cu dânșii de nu-și va lăsa a se chinuire și va ușura greutățile sufletului lor chemându-i către sineș. Și de nu va fi maslu de folos trupește, iar sufletește va fi, că vor eși din acest veac viclean erțați după credința și buna pocăință a inimilor ce vor avea pentru păcatele lor. Iară maslu la nime să nu slujească, fără la cela care va fi mai întâi bine spovedit și numai după maslu să se poată pricestui, căce prin aceasta slujbă sfântă se mai șterg și păcatele uitate dela ispovedanie, și cele care sunt făcute prin neștiință și prin nebagare de samă. Adecă și aceasta după credința și râvna pocăinței lor.

16. Pre nimenea să nu îndrăsnească a afurisi, nice a blăstăma, nice slujbe a sluji pentru stricăciunea cuiva, și pentru aflări necuvioase ca să vădească D-zeu cu minune pre cineva făcători, căce datoria și chemarea preoțească este aceasta ca să scoată din moarte și să mântuiască pre om, îndreptând pre cei rătăciți, iar nu ca să-i cufunde întru periciunea cea sufletească sau trupească.

17. La cea care am zis pentru învățătura norodului trăbuiește preotu întâi pre sine să se învețe și să se îndrepteze, că de vom zice și nu vom face ne vom socoti ca o aramă răsunătoare și vom auzi ceea care s'au grăit întru sf. evanghelie: Doftorul vindecă-te pre tine însuși! Inzădar vom învăța preoții, de nu vor face ei mai întâi dându-se pildă faptelor celor bune. Is. încă au început întâi a face, apoi a învăța, de care se cetește la faptele apostolilor cap. 1. stih. 1. căce învățătura și cuvântul mișcă inima omului, iară pilda o trage cătră cele de folos. Trebuiește și preoții a se nevoie întru cele ce vor învăța pre norod, pentru ca să rodească cuvântul ce-l vor sămăna întru mințile credincioșilor spre mântuire, ca să se bucure întru împărăția cerului apucând ei înainte ca niște păstori, și pre oile lor văzându-le după dânșii urmând.

18. Deci se cade preoții să păzească preasfintele și cele mântuitoare porunci alui D-zeu și cele care's pentru chemarea lor, plecându-se a face și vrerile celor mai mari ce sânt orânduși cătră povățuirea de care vorbește apostolul cu dojană poruncind și zicând: Plecați-vă mai marilor voștri că aceștia sânt priveghind ca și când ar ave a da samă pentru sufletele voastre. Că cine nu face poruncile acestora care poruncesc ca dela fața lui D-zeu, acela nice ale lui D-zeu nu face, de vreme că D-zeu au poruncit a se asculta povățuindu-ne cei bisericesti sau cei mirenești. Indărătnicieuna cuiva numa aceluia va strica care o-va ispiți pre dânsa.

19. Nu voi pomeni pre rând și deamăruntul pentru toate câte se cade a face preoții și de care a se feri, că nice vremea și prilejul nu mi se dă, nice de lipsă am socotit a fi, căce toate s'au scris cele pentru buna viețuire și buna îndreptare păstorească, cu cetania sf. cărți toate le vor putea afla; iară pentru beutura cea fără de socoteală și fără de nici-o simțire creștinească am vrut deosebit a aduce aminte, nu ca să înfrunt pre cinevași, nice să scârbesc pre cei mulți, care i-am aflat de cinste și de omenie.

Cuvântul meu cade numai asupra celor ce puțini se vor fi obișnuit întru această răutate și scandălare, doi sau trei, că zice sf. evanghelie: Vai lumii de zmintelele ei! Iară mai vai celui prin care va veni zmintea. Să cade pentru cinstea cea preoțească, care este dela Hs. pre capul preotului cu sfințire a se feri de aceasta stricăciune sufletească și a nu ocări darul lui D-zeu, și bine să-l cinstească și să neguțătorească cu cuviință talentul d-lui, pentru a auzi cândva: Bine slugă bună și credincioasă întră întru bucuria d-lui tău! Băutura care n'are samă este preste firea dobitocească, și pre cine o stăpânește îl zătignește dela slujba lui și prea lesne îl cumpătă ca să aibă sfârșit rău. Pilda rea a preotului este de a invitare asemenea creștinilor întru perirea cea trupească și sufletească. Aceasta strică cinstea preoțească și omenia înaintea celor mai mari și aduce rușine între limbile cele streine și păgubirea căsii sărăcind pre familie și multă răutate priciniește. Ci de se va afla cineva mergând la făgădău și neaducându-și acasă băutura lui, neputându-se conțeni de acest nărav rău, se va pune supt judecată și să va opri de duhovnicie și de cealaltă slujbă preoțească, care precum va fi părăsirea sau neîndreptarea așa poate că și în veci va rămâne oprit. Se cade preotul să strălucească cu pilda cea bună, ca văzând oamenii faptele lui cele bune să proslăvească pre părintele cel din ceriuri și pre nimenea să nu asuprească, pre toți săi cinstească pre toți să-i bizuluiască dela mic până la mare având pace și dragoste cu toți. Adecă pace care place și lui Hs. de vreme că păstoriul nu trăbuiește să aibă pace cu cel fără de lege, ce mai vârtos să-i zică cu blândețe ca să nu facă fără de lege, care nefolosând după aceea îl va muștra descoperindu-i porunca D-lui, la urmă îl va arăta și la cei mai mari, că nu se cade a pune partea sa cu cel fărădelege și a ține pace unde nui pace. Ajung aceste celor înțelepți care am arătat pentru dragostea cea către frații întru Hs.

20. Lângă aceste nice un preot să nu se miște dela poporul său și dela biserica lui cale mai delungată de două sau trei zile, fără a face mai întâi știre la deregătoria bisericii, și aceasta ispitind pricina călătoriei va îngădui după cum vor fi vremile.

21. La o întâmplare ce ar fi vreun preot greu bolind spre moarte, apucând vreme înainte să se facă de știre la dirigătorie

până va fi cu firea având limba dezlegată, ca de ar putea să meargă deregătoriu la biserică să cerceteze pentru vecinica aceluia mântuire și chemându-l D-zeu ca să fie și la comendarea lui, povățuindu-i cinstea cea preoțească, căce dintru aceasta mai vartos se vor învăța și creștini a griji sufletul lor pentru ca să aibă sfârșit creștinesc și nerușinat vieții lor.

22. Poruncă strânsă este ca să scrie fieștece preot la protocol ce va boteza, sau ce va cununa și va îngropa. Aceasta trebuie curat și deschis să însemneze atunci îndată și când va săvârși aceasta, și nu cumva după aceea pentru uitare sau învăluială să rămâe nescris. După aceea când se va cere dela preoți înșămnaarea botezaților, aceasta să-o scoată din protocol după rânduiala ei și parohul locului să-o iscălească. Lucru de crezut și drept, și cum va fi porunca, în tot anul pe Crăciun să-o trimită sau să-o aducă.

23. Fără de trei vestiri mai înainte în trei Dumineci sau sărbători oprite pre nime să nu îndrăznească a cununa, și osebit pre poporeni alora nice de cum să nui cunune supt pierderea preoției, căce de o parte nice cununia nu este bună și vor petrece aceia în nelegiuire de care cununătoriu preot va da samă. Iară când vor trimite preoții la deregătorie pre cari vrea a să căsători, dea pururea să scrie lucrul lor cum este făcând vestirea de se va găsi rudenie sau fie ce piedecă canonicască cât de puțin; macar să aibă aicea slobozenie de pretutindenea, să nu îndrăznească nice cum a-i cununa, ci să facă de știre mai întâi la deregătoriu bisericască, care de va afla puțință după sf. canoane va îngădui și apoi să vor cununa. Inșă nevăzând scrisoare și slobozenia dela deregătorie nice cum să nu cunune. Unde să cade a ști că de vor fi din două parohii, unul fără de mărturie scrisă a celuilalt să nu cunune, să aibă adeverință de acolo cumcă s'au făcut vestirea și nui pricină. Intru aceea vreme de vestire vor învăța intradinsul cele creștinești pre cei ce îi vor cununa la o întâmplare ce nu le-ar ști.

24. Se cade a priveghea și pentru aceste curvăsării ca să se îndepărteze dintru acest vidic, căce mai mare parte de mânia lui D-zeu să pornește deacea asupra norodului; și să învețe pre creștini cumcă unii ca aceștia n-au parte din ce moștenire intru im-

părăția lui D-zeu, căce își spurcă și sufletul și trupul; iară care se vor afla de acum înainte îngrecate fără de lege fămei, să știe bine că ce vor căpăta cu aceea vor rămânea, cu nevoie mare pătând răsuffla în lege asupra cărora ne-vor face aceasta rușine. Ci mai vartos să vor canoni sâmțindu-se a nu se prăsire și otrăvindu-și cumva pântecele, sau lepădând, sau omorându-și prășila. Une ca aceste nice a să mărita vor putea până nu-și vor plini canonul lor, cel de 5 ani întru postire și rugă deosebită. Așjiderea și feciorii carii vor face aceasta cătce se vor vedea nu vor scăpa fără de pedeapsă pentru înșălăciune și amăgire, căce fără samă greu otrăvesc norodul cu fără de legile lor pornind cea dea certare alui D-zeu.

25. La bobotează când vor umbla cu crucea a sfințire casa creștinilor să umble de zi, nice cum întrând sau isprăvind înainte. Pentru ocolirea a multe necuviințe așa să povățuiască lucrul acela, fiind cu totul pre fii cum să cade adecă unui lucru sfânt ca acestuie, fără de a da zmințeală și pildă rea, pentru ca să fie și cu evlavie această sfințire.

Aceste am soțotit a-le da deodată înainte pentru buna povățuire și fericire din lăuntru a clirosului și a norodului său și pentru întărirea și buna sporire a binelui de obște având preoții din fieșce sat a-le scrie la protocol și în adins a-le păzire nu cumva călcând vre-una să cadă în judecată spre pedeapsă după măsura greșalei. Care de le vor păzi nădejde am că și trupește mai mult ne vom folosi și ferici cu toții.

Năsăud din 29 a lui Ianuarie 1797.

Ioan Holmagi
vicareș.

Circulară. Cu această se face de știre frățiilor voastre cucernicilor preoți din eparhia Năsăudului pe Someș în sus pentru un milostiv decret a prea înălțatului împărat și a crăiescului guberniu de cea comisie a domn. vlădică poruncindu-se întradians ca să dați la norod înainte a se milui cu cât vor putea spre ajutoriul unii cetății pe nume Knitelfeld din Știrea de foc topită; să facă ceva milă direptul D-zeu cu dânsū, că milostenia acopere mulțimea păcateilor și scoate din moarte după ispovedania cea de treabă. Și ce veți dobândi prin birae să trimeteți și să luați în cvitanție,

și eu încă să poci trimitte acea milă la perțeptor. Aceasta milă se va strânge în 7 luni de la întâia zi alui Martie.

S'au fost mai dat o poruncă asemine la săbor pentru un oraș Mährisch-Neustadt din Moravia, și milă s'a dobândit pentru dânsul numai dela trei cumpânii a Feldrului, a Sângeorzului și a Rodnii, iară alții n'ați trimis; deci siliți că să împliniți voia lui D-zeu pentru pildele dragostii celui deaproape și a vecinului nostru, cum sânt și acești pârliti de foc, și luând curând să trimeteți în lăuntru.

Creștinii toți să se ispovedească întru acest sfânt post și care vor fi vrednici să se apropie a se și precestui făcând ceva din canon, iară tocma neispoveduiți nime să nu iasă din post, căți vor fi dela 3 ani în sus. Iară cine se va arăta nebăgătoriu de samă de porunca bisericii pre acela să-l arătați la scaunul vică-rășesc pentru cercetarea lui ce întru D-zeu a nu fi un suflet ca acela perit în veci. Că nice cererele cele pentru pacea de obște și pentru mila și darul nu se primăsc dela inimă înpuțită de păcate.

Veți ști din porunca Mării-sale a Domnului vlădică, 2 zile a lui Ianuar 1797 ca neîncetat să faceți rugăciuni pentru împăratul și pentru ostașii lui și pentru țară, având credință și nădejde la ruga ce veți face cumcă D-zeu nu ne va uita până în sfârșit. Zi cu izbând va aduce cele de mântuire.

Am aflat obiceiul cel creștinesc care se ține pela buni creștini puindu-se cruci pe drum și de laturea satului deamândouă capetele, ce este din porunca noastră să se tocmească aceste de temeiu făcându-se la toate satele pentru paza țarinelor și apărarea nevăzutelor și viclenelor duhuri și pentru alte folosiri. Aceste se pot coperi și închide, sau și zugrăvi pre unde a fi putere. Care de le va ciocârți în bajocură, sau într'alt chip le va strica cineva până or căde iale de putrezală, acela va fi afurisit prin știință care va face aceasta. De vreme că și cu litia se cade a eși la dânsăle întru unele vremi a sânelui ca să se facă o sfeștanie la hotar și la țarine. Aceste să poruncesc.

Năsăud, în 18 Februar 1797.

Ioan Halmagi
vicareș.

Dacă vremea ne-au luminal D-zeu cu o lege așa de sfântă putând sfinți pe cea ce-o vor ține drept; lăsată de sfinții părinți pentru spāsirea creștinilor cumcă este rău vătămata de cătră creștinii noștri în cât cuprinde posturile, și mai vartos postul acesta al sfinților apostoli; pentru aceea să poruncește întradins de acum înainte nime să nu se mai ceice dintru creștini a mânca cu dulce postul acesta. Au trecut vremile cele de lipsă și de nevoie, care au putut pentru ași scăpa viața să mănânce și dulce. Acuma, milă lui D-zeu, au deschis D-zeu mâna sa, sânt și bucate și alte de a pute posti, care și de lipsă este pentru creștini de vreme că ei nice bogăție n'au ca să facă milostenie, nici carte știu ca să roage pre D-zeu. Și cu nevoie se pornesc și spre alte fapte bune, iar păcate încarcă destul, pentru care ne ceartă D-zeu; așadar de nu vor nici toțmai pentru un nărav rău ce l'au apucat, cu ce faptă bună vor putea eși înaintea lui D-zeu cătră curățirea păcatelor. Pentru aceea să poruncește cucernicilor preoți ca să dea înainte la norod ca să păzască porunca postului pentru a nu-și vătăma sufletul, și pre cela care nu se va supune poruncii sfintei biserici, ce va mânca dulce ne având nici-o ocă direaptă, numai pentru lăcomia și obiceiul rău, pre unul ca acela să-l arătați încoace și după o dojană au două de nu se va părăsi, întâmplându-se a se bolnăvi, preoții nu vor purta grijă de sufletul lui și dacă va muri va fi lipsit de îngropăciunea cea creștinească, nu se va îngropa cu preot, nici în țintirimul bisericii cu alți creștini blagosloviți.

Așijderea e și obiceiul cel rău apucat de a se boteza prunci pela casele oamenilor, care pe nicăirea nu se ține, vreme că tainele cele sfinte se cade la biserică în loc sfânt a se sluji, care și când se pot, cum poruncește și biserica la molitevnic; și numai la vreme de nevoie poate fi aceasta când se întâmplă în pripă ca să se boteze cineva, sau în vreme de iarnă când va fi ger tare, iară într'altă vreme de acum să se părăsască obiceiul acela și să se boteze la biserică.

Năsăud, în 5 zile ale lui Iunie 1797.

Ioan Halmagi
vicareș.

Poruncile cari s'au început din 25 Iulii 1797.

Poate vă este în știre porunca care s'au vestit mai demultori întru acest regiment, pentru a nu se strânge nici un feliu de clăci, de câtră nime. Cu acest prilej vi se face de știre frățiilor voastre și despre partea dregătorii noastre și într'adîns vi se poruncește încât de acuma să nu mai strângeți clăci nici cum, macar să se și îmbie cineva de voia lui. Pentru a se plătire cine-va cu lucru de cele care este datoriu la preoți pentru slujbele Epatrihirului, pre unul ca acela să nu-l primiți.

Pricinele sânt aceste: Întâie pentru ca să se strice și să nu se mai hrăpească acea socoteală rea între creștini, fiind serbători de care biserica i-a poruncit, și nu de care nu sânt creștinii folosiți nici trupește nici sufletește. Nu trăbuiește pentru că vremea cea mai tare de lucru s'o sfărâme cu ședere și cu trândăvie, păgubindu-se la găzdușagul căsilor, și aceasta din oarecare nălucire temându-se a lucra întru unele zile pentru primejdie și pentru păcat în cari socotesc și se tem de primejdii și de păcat, unde nu-i păcat și unde este păcat. Nu grijesc să se lapede aceasta credință rea, și să știe tot creștinul că D-zeu nu bate fără pentru păcate, iară pentru lucru nici cum. Oare numai la întâmplare este de cade pre vre un creștin, omul lui D-zeu întru aceste zile, și aceasta nu pentru lucru ci pentru păcate. Fiindcă în voia lui D-zeu este când vă vre să certe pre omul. Păcat este cu adevărat, a lucra în zi de sărbătoare, ce să fi oprit de biserică. Iară aceasta nu pentru că de sine ar fi lucru cu păcate a munci, ci mai vârtos pentru că se pune zătigheală prin lucru la slujba lui D-zeu și a sufletului care ar trebui atunci a se contenire de toate grijele lumești, să poată sluji lui D-zeu mai cu îndestulare. Și aceasta este ocazie adevărată, care face lucru cu păcat, să fie adecă părăsirea îndeletnicirii cei D-zeiești.

Nice sufletește sânt folosiți fânând sărbătorile aceste întru care socotesc a nu fi slobod să-și lucre loru-și, pentru primejdii și pentru păcat, iară la alții să poată lucra în clacă, întru nemică temându-să de primejdie. Aceasta nu-i sărbătoare ci îi rătăcire. Care diir sărbători se cade, acea zi să-o serbeze, precum poruncește biserica cu părăsirea de lucru și mai vârtos de păcat și cu

mergere la biserică și cu alte fapte bune, unde dacă nu se cade a lucra lui-își, atuncea nice la altul este cale ca să lucre. Căci și acesia este lucru. Biserica și mai vârtos legea când a oprit a se lucrare în sărbători, au înțeles în chip nice la altul să nu lucreze omul și nice dobitocul lui să nu ostenească, căce lângă dobitoc trăbuiește și omul a se ostentire. Iară întru care zi poate să lucre la altul în clacă, întru această poate să lucre și lui-își. Claca încă este lucru și această de purure pentru ceva pricină, ori adecă ca să-o plătească cu lucru de cineva, ori să facă îndămână la preoți cu o zi de lucru, ne dându-ii altă sâmbrie, ori pentru altă pricină năvălitoare, care dea pururea este clacă cu ceva dobândă, atâta însămnând, că și când își vre lucra chiar și luiș. Așadar păcatul și primejdia îl poate colinda și veni și la alt lucru de ar fi adevérit acea socoteală că lucrând întru acele zile, D-zeu îl bate. Să se deșlepte creștinii și să nu facă lucrurile lui D-zeu netrebnice, părăsând porunca Domnului și a bisericii pentru a lor oameni și obiceiuri și socotele fără treabă. Au lăsat Hs. păstori să grijască de sufletele lor. Aceștia întru care zile sfinte este cu păcat a lucra, datorie au de a da știre la norod, iar întru care nu vor da să se știe că păcatul păstorilor va fi, căci n'au însămnat sărbătoare; dară creștinii îndreptați vor fi înaintea lui Hs. că ce au lucrat, numai să roage pe D-zeu purtând cunoștință curată de păcate, care de-ii va lovi ceva, să gândească că pentru păcate nu pentru lucru s'au întimpinat, și să știe că din calea mâniei lui D-zeu nu se poate feri nice în sărbătoare nice într'altă zi. Destui vedem certați de cătră D-zeu și pre alte zile care sânt chiar de lucru, iară pentru ce să nu ispitească nimé judecățile lui D-zeu. Iară de păcate să se teamă că pentru acelea trimite D-zeu certare și bătaie. Una este de lipsă la creștini ca să nu predé ceva afară de ce au dat stăpânul Hs.

Frăților voastre cucernicilor preoți din eparhia Năsăudului

Cu aceasta vi-se face de știre pentru un milostiv decretum a preainălțatei împărății din 21 Iulie anul acesta număr 4997 și întru urmarea acestuia eșita comișie a crăiescului gubernium din

14 August același an și altă comisie gubernilizează din 28 Iulie anul curgători număr 4604 pentru ca lângă aceste milostive orânduială din porunca Arhierescă să facem de știre la pravoslavnicul norod, pentru a să milostivi ca să dea și să adune ceva milă pentru 21 de gazde arse din Sălagi Sencrai și pentru un oraș din Tirol numele Tramin, care s'au topit iarăși de foc. Această milă ce veți putea strânge să-o trimiteți în lăuntru cu feji și cu scrisoare pentru ca să luați cvitanție pe dânsa.

Aceasta încă veți ști cumcă ciaca s'a oprit de tot, încât nime mai mult nici să-o poștească nice să-o primească, fie bisericesti, fie mirenești fețe. In locul clăcii știe creștinii noștri ca să dea patru potori preoților pentru umblatul cu crucea la Bobotează; de nu se va prileji șușteacul la cine-va mai sărac acela va putea da o merță de ovăs. Lângă aceasta apucatul obicei din părinți din moși rămâne în vig ca să dea la Bobotează ceia care s'au obiceiuit a da după omenia și milostivirea lor precum va fi obiceiul, o pâne sau un colac, un fuior și alte asemenea după voia și omenia lor.

Acestea toate nu s'au așezat încât ca acela, cum doară creștinii să naibă voie a da și mai mult preoților de cât atâta.

In legea veche au fost rânduit a se da preoților, ba și in legea creștinească până bine de curând au purtat grijă creștinii pentru chiverniseala vieții preoților. Pildele cele bune de atunci să fie de îndemnare creștinilor celor de acum. Deci pentru slujba și osteneala cea multă a preoților se cade creștinii a se îndemna în râvnă dumnezeiască, ca să le dea și câte o merță de ovăs în chip de sâmbrie puțin lângă cele care s'au arătat, precum i-au îndemnat D-zeu pre pravoslavnicii noștri din Tiha Bârgăului; așa va fi blagoslovită munca creștinilor și rugăciunea preoților nu cu părere de rău, cum zice sfântul apostol Pavel: cine de unde muncește de acolo trage nădejde a-și ținere viața.

Această rânduială de a doua să se scrie la protocol și cea dintâiu să se însemneze deosebi și comisia pornindu-se să se dea în știre la norod.

Năsăud, Octomvrie 9 1797.

Ioan Halmagi m. p.
-vicareș.

Cu durere am înțales că rânduielile legii, care stă și la Molitevnic, pentru a nu eși muierea afară din curte până la 40 de zile după ce și-au dobândit, pre alocurea s'au stărpit, făcând obiceiul împotriva cătră aceasta. De acum să nu mai fie aceasta, ci pre unde s'au zmintit acesta cuvios obiceiul al legii și al bisericii, să se întoarcă iarăși și să stea în vig, fără de se va întâmpla vre-o lipsă mare a muncii după 3 sau 4 săptămâni cetindu-li-se obicinuita molitvă și altele, să i-se facă ertare și îngăduință.

Năsăud, 29 Octomvrie 1797.

Ioan Halmagi, vicareș.

*

Porunca preacinstiului domnului vicareș din 14 Mai 1799. Cei vinovați în curvie la scaunul vicărășesc să se arete.

Intie. Cine cu cine au avut amestec trupesc și câți prunci nelegiuții au avut la olaltă și trăiesc au ba.

Al doile. Și care pe nume este tăroasă și cu cine.

Al trile. De ați sâmtit cu prepus rău umblând unul la altu tineri sau de vârstă, pentru aceste trei punctumură fără osebite fără părtinire să mă înștiințați.

Și iarăși să-mă arătați pre acei oameni cari din lună în lună și din anu în an la biserică nu vin.

Afară de vreme de nevoie nice un prunc să nu se boteze acasă, fără în biserică. Nici nănaș de altă lege, fără pravoslavnic de ai noștri.

Pre moașele satului adunându-le înainte să-le învățați cum să botează la vreme de lipsă și să nu moșască fără la creștini.

Ioan Halmagi, vicareș.

*

Cinstiților în Hs.¹ frați!

1. După porunca înălțatului împărat și a Excel. D-lui Vlădică s'au poruncit la sobor ca preoții să îndemne pe norod ca Dumineca și în sărbători umblând un corator cu evanghelia prin biserică să dea care cât l'a îndemna inima milă pintru cei arși și așa cât s'a strânge până în 25 Aprilie să se trimeată încoace, însă trebuie însămnat în toată Dumineca cât s'au căpătat.

2. S'au fost poruncit la săbtor ca până în 30 Ianuarie fieștecare paroh să trimită după cărți cu bani, și puținei au trimis; care n'a trimite până în 15 Februar să știe că însuși își va trebui să meargă după carte la Blaj, și care paroh n'a avea cartea aceasta la începutul postului mare să cetească și să facă învățătură la oameni dintrânsa, săbornicește se va canoni.

3. Protocelele bisericеști se poartă fără rânduială, nu scriu cum se cade toate cele, și așa să uită și nu se plinesc. Ca dară unde's mai mulți preoți întrun sat, să nu se lasă unul pe altul ci unul să poarte grija scrisorilor, se hotărește ca preotul care va avea grija protocolului și va da samă pentru toate, să aibă din partea celuiialt dela mort mare 12 crețari, dela mic 6 cr. dela cununie 10 crețari, dela hotez 6 crețari, că-i vrednic lucrătoriu de plata sa. Apoi hârtia, cerneala, penele sânt pe bani. Pentru țadulele miretenilor să aibă un car de fân din partea celuiialt.

Năsăud în 14 Februarie 1803.

Ioan Nemeș, administrator.

*

Cinstiți în Hristos frați!

Din nebagare în seamă a plini poruncile Excel. Sale d-lui vlădică și a scaunului vicărășesc, lesne se poate cunoaște cum duceți în vig chemarea voastră; că de ce oare fraților voi n'ascultați, cum veți aduce pre alții la ascultare.

În 29 Ianuarie la săbtor în Năsăud, și unora în 12 Februarie în Monor s'au dat înainte tuturor preoților porunca Ex. Sale d-lui vlădică din orânduiala crăiască ca pe sama celor păgubiți prin foc să se adune milostenie la sfârșitul lui Mai. Nime la această poruncă n'au scris adunatu-s'au ceva sau ba, fără parohul Răbrișorii.

În 12 April s'au puruncit că fieștecare preot până la Ispas să trimită pre aceia ce nu se vor fi spovedit. Acum au trecut Ispasul și Rusalele, au venit postul sfinților Apostoli și tot cei mai mulți n'au scris nemică spoveduitu-s'au sau ba, afară de parohul din Mocod, Năsăud, Mititei, Bitiji, Găureni, Răbrișoara, Iiva-mică, Sângeorz, Răbramare, Maeru, Zagra, Monor, Rușii munți, Morăreni. Să poruncește dară a douăoara ca după luarea acestei

porunci minteni fieștecare paroh să trimită adunatu-s'au ceva sau nu, spoveditu-s'au sau nu. Iară pentru neplinirea poruncilor fieștecare paroh (nu căplanu) care din două nici o poruncă n'au plinit să plătească pedeapsă în lada bisericii, de 30 de cr. și dinpreună cu porunca aceasta să-mi trimită dela comăndașul satului carte că i-au pus în ladă. Care nu va plini această poruncă până la Simpetru se va trage să știe la săbor.

Mi se pare că această neplinire a poruncilor vine de acolo că poruncile care vi-le trimit nu le scrieți în protocoale, și așa le uitați. La vizitație cât mai corând voi cerca și protocoalele și la care nu se vor găsi scrise toate poruncile n'ă scăpa de gloabă ba și alte pedepse.

Năsăud în a 30 Iunie 1803.

Ioan Nemeș
a vicărașii administrator.

Cinstiți în Hs. frați!

La pricinele mele cinstitul regiment așternut s'au învrednicit a porunci ca iarăși acea mai dinainte de astăzi ștolă să știe, adecă cea dată dela c. regiment la toate compăniile în anul 1793 Februarie în 4 zile.

Drept aceea frățiilor voastre de astăzi înainte de aceasta aveți deamăruntul de a vă ține. Și iarăși vă mai aduc aminte ca cu portarea cea bună și fără scandală să vă arătați vrednici și de alte sprijoane și ocrotiri dela cinstitul regiment, că altmintrelea necum să mai căpălăm ceva, și ce ni se pare că avem vom pierde.

Ex. Sa dl. Vlădică au trimis și mir; pentru aceea trebuie minteni după luarea acestei porunci minteni trimis pentru înoirea sfântului mir.

Năsăud în 24 Iulie 1803.

Ioan Nemeș
a vicărașiei administrator.

657. Înălțatul împărat s'au milostivit a da cruce de aur la un protopop neunit din regimentul Licanilor: Toma Predor, pentru că în vremea scumpeții din anii trecuți au dat grănițerilor bucate fără bani, de 1800 de zloți. Dinainte au ajutat pre grănițeri cu boi cu plugu, cu caru, de și-au lucrat pământu; și pentru că când au eșit regimentu la bătaia Frâncului, fugind unii în grabă aceia, acesta cu dojana sa cea duhovnicească au întors îndărăpt 91 de fugitori la datoria sa ce au jurat la steag, și pentru că în 33 de ani fiind preot toldeauna s'au străduit a învăța poporeni lui să fie creștini buni și credincioși. Așisderea s'au milostivit a da înălțatul împărat cruce de argint unui paroh catolicesc din Dokmanici din regimentul Sluinelor sabici pentru că în harțu Turcului în anul 1790 foarte multă mângăiere duhovnicească au dat cătanelor care era la Dokmanici, ba și la șpitariurile cele mai departe mergea și bună grijă duhovnicească avea de cei bolnavi și de cei prezăluți, și pentru că toldeauna s'au străduit a învăța poporeni săi cum să fie creștini buni, supuși, credincioși și cătane zdravine. Această dăruire a înălțatului împărat s'au trimis să se vestească și aici la preoții noștri, ca luând pildă din acestea doi, noi preoții în tot chipul și stările dinprejur să ne străduim a face după puțință bine, și a și indemna pre alții la bine. Să ne străduim a învăța pre poporeni noștri să fie creștini buni și credincioși înălțatului împărat și cătane bune, că apoi pe unii cari vor face așa, va veni cinste și dăruirea cea împărătească și aci la regimentul nostru.

Aceste se trimit frățiilor voastre după poruncă spre știință și urmare.

Năsăud, în 22 Noiembrie 1803.

*

Fiind că foarte tare s'au înmulțit tot felul de răutăți și o samă dintru oameni fac cele ce s'oprite de a-le face și nu ce s'au poruncit să facă, (Acea lasă și nu țase) ceastă orbire vine din neștiința legii, din neștiința datoriilor sale cătră D-zeu cătră sine însuși și cătră cei mai mari. Și această neștiință rămâne din neam în neam. Că dacă nu ști tata și mama cele creștinești, nice pruncii nu le știu; că n'au dela cine le ști au a-le învăța. Drept aceea

spre desrădăcinarea aceştii rămăziri se porunceşte ca fraţiiile voastre de trei ori să vestiţi la tot norodul că cui i-e voie să se însoare, sau mărite de vreme să se apuce a învăţa cele de lipsă: Tatăl nostru, Născătoare de Dumnezeu, Credeu, Zece porunci, Cinci porunci, Şapte taine şi cele patru fără cari nu se pot spăsi. Că almintrile nu vor căpăta slobozenie la cununie. Iară preoţii cari or îndrăzni a da ţedulă că ştiu celor ce nu vor şti, vor plăti cheltuiala mireteilor şi supt canonul săborului se vor supune. Spre acesta sfârşit frajiile voastre vă străduiţi cu toată râvna a lucra în via D-nului învăţând norodul în cele mai sus zise făcând la toate bisericile în serbători învăţătura creştinească şi luminându-ii cu pilda cea bună, mai vârtos cu părăsirea băuturii peste măsură, din care multe scăderi se nasc. Mireleii să nu vie până în 14 Ianuarie.

Năsăud în 25 Dechemvrie 1803.

Ioan Nemeş,
a vicăraşii administrator.

*

Cinstiţi în Hs. fraţi!

Porunca Ex. Sale D-lui vlădica astăzi pe poştă venită ca coruñd la toţi preoţii să se vestească este că:

Nime să nu îndrăznească de nu va avea amână slobozanie în scris dela Ex. sa Dl. vlădica Iosif Martonfi a romano catolicilor a spovedi pă vre-un popistaş, nici odată, nici într'o întâmplare. Şi de ar avea şi slobozenie în scris ca se poată spovedi, totuşi a cumineca pe unii de aceştia nu-i slobod nici odată. Care va îndrăzni, să ştie că se va trimite în arişte la Glaţ; această lege este făcută tuturor spre ştiinţă¹ şi spre² ţinere după porunca Ex. sale D-lui vlădică Ioan Bob din datu 21 Martie, Blaţ 1803.

Năsăud, 4 April 1804.

Ioan Nemeş,
a vicăraşii administrator.

*

Prin aceasta poruncă să face înștiințare frăților voastre :

Întăiu. Ca fieștecare preot așazăndu-și grijindu-și mai nainte bolnavii să vie pe Joi după paști, adecă pã 29 Aprilie la săbor la Năsăud.

A doua. Fiește care preot să se străduiască a-și găta pe atunci și reverenda precum s'au porunțit, cu atâta mai tare că doară și Ex. Sa dl. vlădică va veni după paști aici.

A tria. Nici un preot să nu îndrăznească a lega Joile sau Vinerile sau a da alte serbători ce nu's legate împotriva orânduie-
lelor împărătești.

A patra. Ca fieștecare paroh, căplan, cantor sau făt să trimită obiceiuita dajde protopopească după obicei până la Joi mari aici la Năsăud sau să-o dea la cinstit notareș săborului popa Toader parohului din Maer.

Această poruncă să se trimită fără zăbavă din sat în sat prin feți sau cantori însemnând ziua când a sosit și când s'au trimis. Năsăud, în 12 Aprilie 1804.

Ioan Nemeș,
a vicărășiei administrator.

Despre pontomurile date în săbor.

În 29 de zile a lunei lui April fiind noi preoții toți din cuprinsul c. regiment adunați la c. scaunul vicărășasc dela Ex. sa dl. vlădică Bob prin c. administratorul nostru Ioan Nemeș spre plinirea noastră s'au cetit :

1. Mireteii deplin să știe rugăciunile și de 3 ori în 3 sărbători să fie vestiți, fără aceasta să nu se cunune. Iară înainte de cununie în scrisoare toți la c. administrator.

2. Purtarea preoților cea bună să fie cunoscută.

3. Să se străduiască a desvâța norodul despre sărbătorile cele dezlegate, precum este Vinerea și Joia. Numai acele de mama biserică ce's legate și de împăratul nostru întărite să se fie.

4. Nice decum să nu se slujască la biserică fără de întâmplare Joile și Vinerea. Și și atunci preoții lucrătorii ca să-i trimeată la lucru.

5. Catizămușu să se înșilicluiască norodului.

6. Preotu, cantoru, fātu. Scăderile întru norod la tineretu de stație să-le arete.

7. Miretei prin popa mirelui să fie cununați.

8. După liturghie să se cetească Biblia.

Dela înalta împărăție prin Ex. sa vlădica ni-se poruncește: Ca cu îndemnu preoților să se strângă ceva ajutoriu de milă orașelor păgubite de foc cu numele Schön-Graben și Kason începându-se din luna Iunie. Până în sfârșitul Octomvrie să se trimată.

Anul 1804.

Ioan Nemeș,
a vicărășiei administrator.

*

Cinstiți în Hs. frați!

Înțelegând mai de multe ori, ba din nește întimplări tocma și văzând că inulți preoți nesocotind cunoștința sufletului, nesocotind omenia calcă orânduielele și poruncile vlădicești, canonicesti și împărătești în rândul cununilor și serbătorilor, acum la săbor tuturor date înainte, apoi se mântuiesc că n'au înțales bine; pentru aceea am socotit a-le mai porunci și scrie:

1. Popa miresii va cununa totdeauna.

2. Să nu îndrăznească nici un preot a cununa fără de poruncile 3 strigări.

3. Aceste 3 strigări să se facă în trei Dumineci sau 3 serbători legate numai după sf. liturghie.

4. Popa mirelui dă mirelui, popa miresii la mireasă țidulă. Amândouă aceste țidule le aduce mirele, sau le trimite pă cineva aicea la mine la Năsăud.

5. Țidula mirelui rămâne la mine iară pe țidula miresii scriu eu slobozenia ce merge iarăși în mâna preotului cununătoriu.

6. Nici odată, nice într'o întâmplare să nu îndrăznească vreun preot a cununa pă cineva până când nu a căpătat dela mine scris pe țidulă că se pot cununa laolaltă.

7. Țidula care o dau preoții la miretei trebuie așa să fie făcută: Eu mărturisesc în cunoștința sufletului meu că cutare și Tatăl-nostru, Credeul, Născătoarea, Poruncile, Șapte taine și cele

patru de lipsă ca fieștecare creștin cu minte, și nu este nici-o împedecare canonicască.

8. Pre această țidulă scriu eu aceste cuvinte: Dacă s'au plinit 3 străgări și nu este nice-o împiedecare, de au slobozenie dela cinstitul regiment, se pot cununa. Până vede aceste cuvinte nici odată să nu cunune.

9. Când mere mirele după mireasă, atunci să ducă și țidula dela popa său că s'au plinit 3 strigări, și popa miresii până nu va avea țidulă dela popa mirelui să nu îndrăznească a cununa, și această trebue vestită la norod ca să știe a cere țidulă.

Incătu-i pentru Joi, Vineri și serbătorile cele care nu's legate să nu le fie preoții, și mai vârtos cilediu lor să margă la lucru. Să nu tragă clopotul sau într'alt chip să dea prilej oamenilor la serbătoare, sau prin adunare de clacă în unele zile de aceste să arete la norod că în zile care nu's legate dela maica biserică mai tare păcătuiește omul că zace de nu lucră cu lerie decât a lucra.

Care preot va îndrăzni cu cununiile sau cu serbătorile a călca aceste porunci are de a aștepta pedeapsa care se cuvine unui călcătoriu de porunci dumnezeiești, vlădicești, împărătești. Ca nime dară să nu se poată apăra, că nu le-au știut, se poruncește ca fieștecare să și-le scrie în protocol și adeseori cetindu-le să se fie de ele.

Năsăud, în 13 Iulie 1804.

Ioan Nemeș,
a vicărășii administrator.

Cinstiți în Hs. frați!

Și pentru scumpetea vremilor și pentru vremea lucrului n'am adunat săbor la vremea sa, iar acum mai încetând aceste amândouă am socotit a plini această scădere fiind că sânt multe porunci și împărătești și dela Exelenția sa, care trăbue să se dea la cunoștință și fiind și alte multe în răgiment de a se îndrepta spre folosul de obște. Drept aceea așăzând toate acasă pe Joi în 10 Octombrie veți veni la săbor încoace, dară pe 9 ceasuri dimineața să fiți aicea, că altmintrelea veți rămânea până a doua zi. Să aduceți cu toți păuceniile, protocelele, fieștecare să aducă însămnat

care părți din căzanie are a) b) sau g) sau două de aceste sau trei sau numai una și care. Fiește care să aibă însemnat ce scăderi, nevoi sau ponosluri are a da la săbor, ca acele după puțină cu înțelegerea regimentului să se așeze. Cari nu vor veni se vor trage la răspundere; fieștecare care nu va avea reverendă se va întreba pentru neascultare. Dela puțini au sosit încă Născuții, Morții, Cununații.

Al fraților voastre în Hs. frate.

Năsăud, 26 Septembrie 1807.

*

Cinstiți în Hs. frați!

Înălțatul împărat au poruncit ca în toate țările sale să se adune prin preoți dela creștini milostenie pe sama satului Unteroiben care foarte tare s'au păgubit în harțu cest mai de pe urmă. Să se culeagă această milă în șase luni. Ex. Sa dl vlădică scrie în August, dară eu acuma am căpătat, așadară negreșit pe sfârșitul lui Februarie 1808 ce se va căpăta se va trimite încoace.

A doua poruncă că să se adune milă pentru oamenii din Miogaslin din țara Carnioliei, cari foarte tare au ars, și ce se va aduna să trimiteți pe sfârșitul lui Aprilie 1808.

A treia porucă ca să se adune milostenie pe sama Jiloanilor din varmeghia Clujului, cari au ars de tot, și ce se va aduna pe sfârșitul lui Iunie 1808 să se trimită.

Fraților de vreo câteva ori s'au întimplat de unii din preoți, acuma nu-i numesc, ne băgând seamă de porunci pe vremea pusă n'au trimis c'au adunat, și așa eu pe vremea pusă dela Ex. Sa n'am putut trimite; și însuși Ex. Sa pe vremea hotărâtă, ne-trimițind eu, n'au putut să trimită și însu-mi mi s'au imputat mie. Drept aceea fraților luați seama la porunciri, nunumai trebuie protocoluite ci și la vremea lor plinite. La această milostenie avem poruncă dela Ex. sa ca preoții în tot chipul să îndemne pe norod. A fieștecăruia cinste se va vedea înaintea Ex. sale din strădație.

La cererile puse în săbor și orânduielele date, ce eu în 3 Noiembrie le-am dat la cinstitul răgiment, aceasta au eșit la toate companiile în 3 Noiembrie:

1. Că fâmeile care vreau să moșască, trebuie să se învețe a ști boteza în vreme de lipsă, alminterea nu li-se sloboade a moși.

2. Că părinții se vor pedepsi de nu-și vor trimite pruncii la biserică, așisderea și norodul de nu va păzi biserica. Trebuie cu strădanie a face învățatură și arătați de nu v'ar veni oamenii și pruncii.

3. Sânt oprite șazătorile și focurile prin făgădauă, după sfințita soarelui, din cari adunări multe răutăți se nasc.

4. Suduitorii cei mari de D-zeu și de cele sfințe să se prinză și să se trimită la cinstitul răgiment. Trebuie dară spus la norod, și cari nu se vor îndrepta trebuie arătați.

5. S'au dat poruncă în tăt regimentu ca ori ce cărți ar vrea să trimită preoții la scaunul vicărășesc să se trimită prin ordonanție; așadară și țidulele de cununie după formularie făcute le dați la domni comendașii ațelor, și le vor trimite incoace, și iară dela dâșșii le-veți căpăta și apoi veți cununa. Când se vor plini străgările și vor fi ispoveduiți, minteni trăbuie făcute țidulele și date la comendași ca să le trimită, ca să nu poată băga vină la preoți.

6. S'au hotărît ca după pohta preoților se poată face slujba dimineața. adecă iarna la 8 ceasuri și vara la 7 ceasuri și toate cele cătunești să se facă apoi după biserică, să nu împiedecă pe oameni dela sf. liturghie.

7. S'au poruncit ca dupăce preoții îndeamnă pe norod la milostenie pentru cei nefericiți prin foc sau prin bătăi, dacă se vor sfătui, se vor întreba oamenii totdeauna cât ar hotări cu satu să poată da milostenie din lada șatului sau a bisericii. Căci până acum macar că vrea satul să dea ceva, nu căpăta; așadară așa trebuie de acuma să vă sfătuiți cu satu, și doară vă va fi mai lesne a aduna, și la oameni încă le va fi mai lesne a da așa.

8. Totdeauna preoții locului trebuie să arete la sat care li mai bun de feție, că ei știu și cunosc cu cari s'ar sluji mai bine și mai cu vrednicie, în oltariu și în cele bisericesti.

Când s'ar întâmpla dară de satul numai din ceva împotrivire alege făt preste voia preoților trebuie numai scris la mine; dară atunci trebuie să-mi scrieți și pricina pentru ce, ca încât voi putea să îndrept lucru.

Despre acelea despre toate au mers poruncă dela companii pentru știință. Vi le trimit și eu ca să știți de ce vă ținea și cum lucra. Despre celealalte ce am dat, nu s'au căpătat răspuns până n'a veni sistemul cel nou. Însă cărțile acelea (curzușușu zicând așa) nu se trimit pe ordonanț, ci feții sau diecii le duc cu bună șocoteală din sat în sat. Numai cari se trimit dela preoți oblu la mine, acelea se trimit prin ordonanți. Sânt unii preoți cari, macar că au formularie, cum trebuie să se facă țidulele cele de cununie, tătuși nu-le fac așa ci scriu numai: rugăciunile le știu toate. Să știți că o țidulă ca aceasta nu se va plini, ci se va trimite îndărăpt, și împiedecarea cununiei i-se va împuta și se va pedepsi ca un nebagătoriu de samă de porunci. Faceți dară cum aveți în protocol, sau mai bine să zic cum ați auzit la săbor, cetindu-se porunca Ex sale, adecă: Eu mărturisesc în cunoștință că N. N. știe Tatăl nostru, Credeul, Născătorea, 10 porunci, 5 porunci, 3 taine, 4 de lipsă, s'au spovedit și 3 strigări s'au plătit, împiedecare canonicească nui. Aceste toate cuvinte a Ex. sale, și eu strâns dela fieștecare pohtesc să se fie. Pe Marți după crăciun adecă în 31 Decemvrie din tot satul să vie cantorul cu protocolul încoace, unde sânt nouă acelea. Unde nu's, cu cele vechi, că se vor pune formulare nouă cum trebuie să se scrie. Nici nui slobod a trimite pe altul în loc de fieștecare cantor cu capul său, mai având și alte rândurile cu dânșii. Unde-i bolnav cantorul, îl va scrie preotul și după aceea'l va trimite. Leșu și Maieru să arete cu acel prilej spoveduitu-s'au oamenii cei rămași au ba, ca iarăși să se dee la c. regiment. Dară spuneți acuma înainte și vestiți cu numele în biserică înaintea norodului.

Năsăud, în 21 Novembrie 1807.

Ioan Nemeș,
a vicărășii administrator.

Cinstiți în Hs. frați preoți!

Înălțatul împărat s'au milostivit a porunci în 4 zile Dechembrie ca în toată țara să se adune milostenie pentru Judenburg și Becicherec dela 1 Februarie până în sfârșitul lunei Iulie 1809 căci foarte tare s'au păgubit prin foc.

Ex. sa domnul vlădică poruncește la toți preoții ca tare să se străduiască a aduna ceva milă îndemnând norodul la aceasta faptă bună.

Așijderea veți aduna milă pe seama arșilor din Didriv vidicul Făgărașului și ceți căpăta veți trimite pe sfârșitul lui Iunie 1809.

Așijderea veți aduna milă pe seama a 36 de gazde din Agirbici, scaunul Mediașului și pe seama a 43 gazde din Racăș c. vormeghie a Bălgăradului, care intramândouă satele cu toate ce au avut au ars și bucatele și fânu. Pentru aceea poruncește Ex. sa la preoți tare în toată vremea să îndemne pe norod la aceasta milă, și ce s'a căpăta să se trimită pe sfârșitul lui Septemvrie.

Fiindcă mulți dintre preoți și parohi nu trimit mila ce s'a adunat, sau carte că n'o căpătat pe vremea pusă, și așa se întârzie poruncile împărătești și a Ex. d-lui vlădică, se poruncește ca fieștecare paroh :

În cele două zile a lunii mai de pe urmă să trimită milostenia în 30 și 31 Iulie și 29 și 30 Svrrie, iară nu mai devreme nici mai târziu căci se va trage la judecată.

Înălțatul împărat s'au milostivit a porunci ca nime mai mult în țintirimurile carele sânt la biserică sau pe aproape de biserică, să nu se mai îngroape. Pentru aceea vi se poruncește frățiilor voastre ca să vestiți la norod ca să ceară loc bun de țintirim afară din sat și să spuneți că dela Ispas mai mult nu s'a îngropa nime în țintirim, nici frățiile voastre să îndrăzniți a îngropa în țintirim dela Ispas în colo.

Fiindcă bisericile noastre sânt foarte sărace și bani au puținei, ba și ce au încă dați în camătă nu să pot scoate, vorbiți cu sătenii ca din cele 400 de zloți ce le au cinstit înălțatul împărat ce sa veni la sate să se dee pe seama bisericii, că e de lipsă spre aurirea potirului și discosului și spre câștigarea darurilor curate la slujbă în toate satele, că așa veți avea cu toți haznă și și pomană.

Fiește care paroh să trimiță fātu sau cantoru după mir pă 3 zile a lui Mai.

Năsăud, 26 April 1908.

Ioan Nemeș,
administrator.

Ex. sa dl. vlădică după porunca înălțatului împărat din 8 zile Aprilie și a guvernului din 9 zile Mai strâns poruncește ca preoții în tot chipul să se străduiască să dea milă în șase luni pe seama arșilor din Gola oraș în Moravia, și ce se va căpăta în 1 sau 31 de zile Noiembrie să se trimită încoace.

Așijderea poruncește ca după porunca împărătească să adune milă pe seama arșilor din Hoflerin după porunca împărătească din 26 Februarie și a guvernului din 28 Martie, ce se va căpăta pe 29 sau 30 zile Octómvrie să se trimeată încoace.

Mulți preoți trimit ceva milă dară nu însemnează pe ce felu de oraș este adunată, în sămn că nu însemnează în protocol numele locului ars, nici pre când trebuie să se trimită mila. Trebuie dară ca totdeauna să puneți în jădulă: pe sama arșilor din cutare loc s'au adunat atâta și atâta, ca să pociu scrie eu de cea parte că s'au primit.

Pe sfârșitul lui Iunie au fost pentru Jilăuani și Dridif după porunca din 21 Nov. 1807 și April 20.

Pe jumătatea lui Iulie este poruncit pe seama orașelor Judenburg și Becicherec după cum veți avea în protocol.

Pe sfârșitul lui Septemvrie este dată poruncă pe seama 2 sate Agârbici și Racăș, care încă veți avea protocolat.

Trebuie dară dea' lua seama ca pe vremea pusă să se trimită ce s'a aduna ca să nu se întârzie porunca vlădicească și împărătească.

Poruncă împărătească este că morții să se încue, să nu se ducă descoperiți la groapă, sau să se sărute de la rămâneți, și să nu se îngroape în țintirimuri cari is lângă biserici, precum au mers porunca. Acuma au mai venit și altă poruncă că nici un preot să nu îndrăznească a băga mortul în biserică supt liturghie, sau să-l proflodească în biserică supt grea pedeapsă.

Pe cătane obșitași care sânt de tot slobozite, de ar lua fete de ale noastre, îi puteți cununa dacă va avea fata slobozenie dela c. regiment, iară pe cei cu groșița nici de cum până n'ar arăta carte de slobozenie dela stăpânirea cătănească.

După porunca Ex. sale d-lui vlădică din 3 zile Ianuarie 1807 numărul 12 strâns iarăși se poruncește ca fieștecare preot țidula de cununie după acest formular să-o facă adecă: Eu mărturisesc

în cunoștință că știu Tatăl nostru, Născătoarea, Credeu, 10 proci, 3 taine, 4 de lipsă, sânt spovediți, 3 strigări s'au făcut și împedecare canonică nu este. Care preot nu face așa, se va canonic ca nebăgător în samă de poruncile vlădicești, și țidula nu să primi, și întârzierea-sau trinpădu din neprimirea acestei porunci va plăti-o la miretei, și fiindcă nu se iartă de străgări până nu se plinesc tustrele, nui slobod a scrie țidula.

Se poruncește ca adeseori să faceți învățătură despre jurământ și că ce păcat mare este călcarea lui.

Ex. sa dl. Vlădică s'au milostivit a hori în 27 Mai ca țintirurile să fie spre folosul preoților slujitori, care sânt datori a da iarbă și iară fân la vicarăș sau protopop când umblă la vizitație.

Așijderea poruncește Ex. sa precum prin făcători de bine sau din banii bisericii se poate să-și cumpere pe seama bisericii cărți, penticostar mai bogat, care acuma au eșit, triod, că acuși se vor găta; și fiindcă aceste anevoie se tipăresc, or rămâne bisericile fără de cărți.

Care n'au trimis până acuma taxa cea hotărită preot, diac sau făt, pe sfârșitul lui Iulie să-o trimită.

Năsăud 19 Iulie 1808.

Ioan Nemeș
a vicărășiei administrator.

*

Cînstiților în Hs. frați!

Cînstitul regiment în ziua 1 August mi-au trimis scrisoare după o poruncă dela înălțatul General Comando din 14 Iulie că preoții toți stau supt judecata cînstitului regiment ca fieștecare alți mireni, și trăbue de câte ori s'or pofti să meargă la judecata regimentului să se fie de ea; ba de câteori or vrea companiile, trăbue să meargă și la răport ca să dee de seamă de ce li vor întreba. În greșalele cele mai mici numa cînstitul regiment va pedepsi pe preoți, companiile numai vor face arătare, iar companiile numai în vinele cele mari vor prinde pe preoți și cu vina lor îi vor trimite la ștab.

Pruncii preoșilor și pretesele în greșalele cele mai mici politicești se vor pedepsi dela companii cu ariști după greșală măsurate.

Aceasta este jalnica întâmplare și cu rușine spre clerul nostru fără nici o vină a pierde privilegiuri deatâta vreme dela împărași și crai date într-o clipeală; dară pentru aceasta să nu slăbească inima voastră nici să se răcească credința voastră spre înălțatul împărat carele este bun și drept. Ci mai vârtos îndemnați cu cuvântul și cu fapta poporeni voștri la plinirea slujbii împărătești și a datoriiilor sale. Aduceți-vă aminte că slujitorii legii creștinești dintru început au răbdât bajocuri, goane, asupreli, ba încă și însuși Dl. nostru Hs. au suferit aceste. Totuși în goane, în bajocuri, în asupreli au crescut biserica și s'au întemiat. Primiți dară această bajocură cu mulțămită pentru D-zeu.

Aceștii porunci nu vă împotriviți ci vă rugați lui D-zeu pentru împărății răpaușați, care ne au dat aceste privilegioane și pentru înălțatul împărat și toată casa Austriei, dela care neamul nostru multă milă au avut, și în năcazuri mângăiere, ca și acuma după ce li va merge în urechi plângerea voastră, să gândească bine pentru biserică și să vă întoarcă scârba într-o bucurie.

Eu după cât m'a ajutat Hs. mă voi strădui ca să vă bucurați, voi lucra la cei mai mari cu umilință pentru cinstea clerului. Numai cine are scrisori și privilegioane dela vlădicii noștri, sau dela împărăție, le trimită ca să le putem arăta unde s'a cădea; și am nădejde că de cumva privilegiile care le are tot clerul nu s'au luat la rădicarea cătăni, aici în cinstitul regiment frățiile voastre veți ști mai bine dacă se vor căpăta. Numai până atunci să fiți în răbdare cu rugăciuni către D-zeu că dreptatea noastră e răbdarea și în răbdare se capătă spășenia sufletului, pe lângă răbdare și portare bună cu înțelept sfatul frățiilor voastre cu rugare umilită se poate alerga la mila împărătească.

Al frățiilor voastre de bine voitor

Năsăud în 10 August 1808.

Ioan Nemeș
vicarăș.

Cinstiților în Hs. frați preoți!

Plângerea măhnirii.

Ce s'au milostivit în General-Comando a porunci veți vedea din aci și pe nemșie din cuvânt în cuvânt pusă rânduială și mie și la c. regiment trimise, și fiind că mai sânt preoți bătrâni cari nu înțeleg nemșeste se pune și pe românie, care cu acea luare aminte se trimite frașilor voastre spre înștiințare și spre lepădarea măhnirii și intristării de dăună zile, ca cu indoită râvnă să vă străduți norodul încredințat cu bună pildă și cu neîncetată învățatură și duhovnicească dojană în biserici și pe afară a-l învăța legea și năravurile cele bune, să fie strădalnic, lucrătoriu, ascultătoriu, stâmpărat, credincios. Căci dacă vor fi așa, vor avea blagoslovenie dela D-zeu și milă dela împărăție. Cele carele propăvăduesc eu la norod pe sate și ce vă învăț pe frașile voastre în săboară, procițiile la norod, mai vârtos despre ținerea jurământului. Că dacă veți face așa frașilor, macarcă s'or scula să vă strice privilegiile cari sânt date la preoții uniți, veți găsi la cei mai mari scăpare și la împărăție milă, că noi pentru unele daruri ca acestea nu ne putem arăta altmintrelea mulțămitori. Dară vom plini noi și vom face cu pildă și cu învățatură să se plinească poruncile, și această chemarea noastră, această cea mai dintâi datorie a statusului nostru.

Data Năsăud 24 Septembrie 1808.

Ioan Nemeș, vicarăș.

No. 481.

An

den Rodnaer Herrn Vicarius Johann Nemes.

Hermannstadt, den 5. September 1808.

Was das Obergericht auf die eingebrachte Beschwerde ddo 20. August l. J. an das 2-te Wall. Infanterie Regiments Commando zu erlassen befunden hat, wird aus der abschriftlichen Anlage ersichtlich. Welche unter Rückgabe der eingelegten Dokumenten dem Herrn Vikarius zur Wissenschaft und vollen Beruhigung mitgetheilt wird.

Kolovrat.

Copia.

Da das Regiment, auf seine hierorts gestellte Anfrage wie sich was die Jurisdiction der griechisch unierten Geistlichkeit betrifft zu benehmen seye, auf die hofkriegsräthliche Verordnung vom 31. Dezember 1791, welche unverkennbar nur von der griechisch nichtunierten Geistlichkeit spricht, aus einem Versehen gewiesen worden ist; so findet sich das Appellations Gericht auf die von dem Rodnaer Herrn Vikarius Johann Nemes eingebrachte gründliche Beschwerde bewogen, dem Regiment die Belehrung hiemit zu ertheilen dass, da die griechisch unierte Geistlichkeit der römisch katholischen gleich ganz gehalten wird, es sich von selbst ergeben, dass in Criminal und Civil Processen für ihre Personen ganz nach der Vorschrift der Verordnung vom 1. Februar 1792 § 3 der Katholischen Geistlichkeit gleich, ihre Frauen und Kinder aber wie jene der Offiziers und Beamten zu behandeln sind. Das Regiment wird demnach der auf die hierortige Verordnung ddto 14 Juli a. c. sub No. 369 sich gegründeten, und sozehr erweiterten Regiments Befehl vom 1. August l. J. wieder zurück zu nehmen und sich unausgesetzt nach der Verordnung vom 1. Februar 1792 genau zu verhalten haben.

Kollowrat m. p.

General-Feldzeugmeister.

Vom K. K. Militär Appellations Gericht.

Hermannstadt am 5 Septemver 1808.

Prüni m. p.

General-Auditor.

Cinstiți în Hs. frați preoți!

După orânduiala bisericii veți veni cu toți la săbor pe Marți după Crăciun adevăcă pă 29 Dechembrie, numai trebuie să fiți aici la 9 ceasuri ca să nu se întârzie săboru. Fieștecare preot să aducă însămnat zmintelele și obiceiurile rele din poporul său ca cu sfat de obște să se îndrepte, fieștecare să aducă toate protocoalele și a poruncilor că mintean să-și poată însămna ce s'a da la săbor.

Care preot are ceva ponoslu deosebi să deie în scris ca să nu se întârzie săboru cu ascultarea ponosurilor. Așisderea să facă și care are lipsă de cărți, de haine, numai trăbue să mai însemneze sănt bani în lada bisericii, sau în ce chip s'ar pulea căștiga. Grijiți bine mai întâiu de bolnavi. Veți veni dară cu toți în reve-rende. Care preot, cântor, făt n'au trimis taxa pe acesta an 1808, să-o trimiță înainte de săbor.

Năsăud, în 23 Dechembrie 1808.

Ioan Nemeș
vicareș.

Cinstițiilor în Hs. frați!

După o nouă rânduielă din 26 Ianuarie a înălțatului General Comando ș'au așezat toate pre binele preoților cu rămânerea cin-stiții, și așa s'au hotărât cât deaci înainte și preoții și listurile vor avea și ști de ce să se fie. Care rânduielă și așazământ din cu-vânt în cuvânt vi se va da cu alt prilej spre știință și spre mân-găiere. Iară acuma mai în pripă numai pe deasupra vă spui că să lepădați toate grijele și să vă încredințați că înălțatul General Comando are părințească grijă și milă de preoți, precum v'am spus și la săbor. Numai vă îndemn și rog că această milă să-o primim cu mulțămită și mulțămita noastră să fie aceea care vo-am dat în 24 Septembrie 1808, și o aveți în protocol. Rogu-vă îndemn cetiți-o și pliniți-o totdeauna, iară mai vârtos la întâmplări când afară trebue să vestiți ce rușine, ce păcat este a se trage îndărăpt și a-și călca jurământu.

Venit-au și aceasta că tot ce-i în tântirim hasnă este a preo-ților slujitori.

Incât-ii pentru pofta ce ați dat la săbor ca să vă rămăe un om, fector, sau neam spre ajutoriu, socotind eu mai bine vă dau de știre cumcă aceasta a cere nu-i acuma vremea când-is de lipsă oamenii la împărăție, ci după o pace fericită și statornică voi da în lăuntru și cu bună samă se va și dobândi.

Ziua nașterii înălțatului împărat a fost în 21 Ianuar dară n'am știut, pentru aceea în Domineca a doua în post să faceți cu

toții rugăciune pentru îndelungă viața, fericirea și sănătatea înălțatului împărat, căci numai așa vom fi și noi fericiți și fără mahnire și întru liniștea lui vom avea și noi viață lină și fără gâlceavă.

Al frațiilor voastre

Năsăud în 3 Februar 1809.

de bine voitor

Ioan Nemeș

vicarăș.

Și la săbor porunci să se primească pe Joi după Paști.

*

Cinstiți în Hs. frați preoți!

Înălțatul împărat s'au milostivit prin decretumul său din 4 zile Mai a porunci ca în toate satele să se facă rugăciuni de obște pentru norocirea armelor l. împărat. Tot deauna este bună rugăciunea și de lipsă, dară când vrem ca D-zeu să depărteze dela noi ceva primejdie mare și poftim ceva bine mare dela dânsul, atunci mai tare trebuie să ne dăm la rugăciune și unul pe altul să deșteptăm la evlavie. Ce primejdie poate să fie mai mare decât aceasta de acum că zburdatul pizmaș fără dreptate se scoală asupra țarilor, mănă, bea și se îmbracă cu sudoarea bieților oameni, varsă atâta sânge nevinovat. Și iarăși ce bine poate fi mai mare decât pacea, ca să ne scape prea milostivul D-zeu de această primejdie și să ne dea pace stătornică și liniște în țări. Pentru aceea veți deștepta tot norodul la rugăciune, și-l veți și îndemna. Pentru aceea se poruncește ca dela primirea acestei porunci frațiile voastre întru acest post, în toate zilele, iară de aci înainte până la pace Dumineca și în serbători, acestea rugăciuni să faceți în zile proaste când nu-ți avea de a sluji și liturghie: după obiceiul psalmi de dimineața, minten cetiți să ști ceasu, apoi împarate ceresc, sfinte Dumnezeule (3 ori) prea sft. troiță, tatăl nostru, miluiește-mă D-zeule după mare, apoi troparele: miluiește-ne pe noi D-ne, miluiește-ne, că nepricepând' aceea trebuie să se zică rar de preot și tot norodul să zică cu evlavie după preot. Apoi să se cânte de trei ori: Mântuiește D-ne norodul; slava cea ce te-ai înălțat; și acum folositoare.

Iar în zi de Duminecă și serbătoare după ce s'a sfârșit liturghia se începe să ști, glas rar pe înfăleș, până se desbracă preotul, apoi iarăși înghenunchind dinaintea dverii cu Epatrafirul începe: împărate ceresc și cele mai sus zise rugăciuni.

La vecernie Dumineca și în serbători, după vecernie începe numai împărate ceresc și celealalte, însă tot deauna se isprăvește cu mântuiește Doamne norodul, de treiori precum s'au zis. Până ne-a veni ceva rugăciune dela exelența sa tipărită puteți zice: Mântuiește Doamne norodul tău, dela linie până la: că milostiv și iubitor de oameni.

Supt mare păcat și grea urgie împărătească să nu îndrăsească cineva a lăsa această poruncită rugăciune pentru sporiul ostașilor și întărire în războiu.

Năsăud, în 25 Mai 1809.

Ioan Nemeș
vicareș.

Cinstiților în Hs. frați preoți !

Înălțatul împărat s'au milostivit a porunci ca pentru învingerea care au făcut împărătescul și înaltul prinț Carl cu armadia sa împotriva Frâncilor să se facă mulțămită de obște lui D-zeu.

Așadară Dumineca a treia după Rusalii dând de bună vreme și la comăndași de știre ca să facă a se aduna tot norodul, va spune preotul ca toți oamenii acea slujbă să-o asculte cu evlavie de mulțămită cătră D-zeu cel ce au dat putere oastei noastre.

După ce se va găta s. liturghie, să înceapă cantoru sau preotul slava slovia cea mare cu cântare dulce, apoi polileu și după polileu știhurile dela pavecernița cea mare: Auziți până la marginele pământului, și la toștihon: că cu noi este D-zeu; înțelegem pe rând până la slavă. Apoi să se cânte cu știh. prochemenele: Cine este D-zeu mare ca D-zeul nostru și celealalte.

Cu toată puterea sa s'au apucat de noi Frâncu trecând Dunărea cu șăici de mii și cu garda împărătească, ba și cu alte cătane, și toată armadia lui a fost în mări bun loc decât a noastre și și o sumă de tunuri au lucrat și de zece ori s'au apucat de ai

noștri și de 10 ori l'au bătut iarăși îndărăpt. Două zile au finit bătaia, dară cătanele noastre cu atâta voinicie s'au bătut, cât macarcă ca turbași puncși s'au băgat pe dânșii, i-au răzbătut, i-au dărăburit, împrăstiet și alungat îndărăpt. Pământul au rămas acoperit de cei morți. Atria zi în grămăzile celor morți s'au mai găsit șase mii plezăriși Frânci, cari încă nu murise. D-zeu au dat această putere ostașilor și biruință I-lui Împărat. Drept aceea prea bun e din inimă să-ți mulțămim și să cerem ca și de aici înainte să dea țărie oastei noastre și sporiu în bătae, că așa vom dobândi o pace statornică și liniște biruind I. împărat.

Această poruncă cu foarte mare grabă după aceasta poruncă împărătească ziua și noaptea să se trimiță din sat în sat, că care va zminti va cădea în urgie afară de canon, și fieștecare să scrie ziua și ceasul când au sosit și când au trimis-o.

Năsăud în 25 Mai 1809.

Ioan Nemeș,
vicareș.

Cinstițiilor în Hs. Frați!

Venindu-ne sfântul mir, se poruncește ca fieștecare paroh pe la 22 Aprilie să trimiță pre fătul sau diacul după mir nou; să nu îndrăznească a trimite glăjuța pe alți feți sau dieci sau oameni, apoi fieștecare să trimită și mirul cel vechiu ca atare, iară nu precum întrați ani să-l lasă acasă și altă glăjuță să trimată.

Cu acest părlej să poruncește ca fieștecare preot, diac și făt să trimiță taxa negreșit să nu și facă două prapoade.

După canoane nu-i slobod nimărui a întra în altariu și a se atinge de cele sfințite, fără acelora cari au blagoslovenie dela arhieru sau prin arhieru dela vicarăș și protopopi; așadară preoții să nu îndrăznească a lăsa aceasta sub mare răspundere, ci feții și diecii stee-și de slujba lor.

După porunca Exelenției sale domnului vlădica trebuie să îndemne preoții pre mume și pre tată ca să ducă de vreme pruncii ca să-le pună vărsat că altmintrelea nu-ți mântuiesc.

Aceasta poruncește înălțatul împărat: I. împărat s'au milostivit prin decretumu din 30 Septem. 1808 să se adune milă pentru

31/817 de casă ce au ars în Egenberg și lăcuitorii din Titeșdorf a porunci.

Iară prin decretumu din 3 Octombrie 1808 ca să se adune milă pentru lăcuitorii din Bilița ce-au ars în Șlezia, și ce s'a aduna, sau cartea că nu s'au căpătat să se trimită pe la 30 Iunie și în țidulă să se vază deschiliniț pentru care oraș cât se trimite, că așa am poruncă.

Năsăud în 11 August 1809.

Ioan Nemeș
vicareș.

*

Vi-se poruncește frățiilor voastre ca după cum se scrie mai sus să îndemnați pe popor la rugăciune de mulțămită cătră prea puternicul D-zeu, căci au încetat ciuma. Apoi la rugăciune ca să se milostivească a ne apăra și de aci înainte de ciumă, de războiu și de foamete, care ne împresură, ca să ne blagoslovească D-zeu țarinile.

Mai pe urmă să iaie bine sama dela cine și ce cumpără că fiindcă în Moldova și țara românească este încă ciumă, lesne se pot umple de nu să vor păzi, precum s'au dat înainte dela Exelenția sa.

Năsăud, în 12 Mai 1814.

Ioan Nemeș
vicareș.

*

Protocolom dela biserica al dollea pentru bani.

Au aflat domnul căpitan Cotova 5 Fl. 56 cr. în luna lui Ianuarie 5 zile anul 1791.

*

Cine este omul carele să fie viu și să nu gusteze moartea, Bogatul și dracul toți asemenea vor fi.

*

Prin Ex. sa vlădica ni s'au dat poruncă: Fieștecare paroh în satul său să caute de s'a afla un om cu numele: Bolfă Gangă jurșter. Viu sau în protocol mort. Anul 1805 April 16, la noi au venit.

Administrator Nemeș.

După ce ciușa, care în ținutul Brașăului în luna lui Octombrie 1814 s'au fost prăsit, din mila lui D-zeu de tot acum s'au stâns și închiderea Brașăului în 16 zile a lunii April s'au desfăcut; pentru aceea înălțatul crăiescul guvernii prin milostiva sa comisie din 19 a lui Aprilie părințește a hotări și a porunci s'au milostivit, ca în toate bisericile a doua zi de Rusalii osebită mulțămită să se facă marelui Domn, căci că un rău așa groaznic l'au pitolit și pre noi dintrânsul ne-au mântuit.

Săracul să împrumută la bogat să-și cumpere de mâncat.

Din trecutul comunelor Nușfalău (Mărișelu) și Sântioana

VASILE BICHIGEAN

Intre comunele aparținătoare districtului Năsăud, numit: „Pertinentia valahalis“ ori „Districtus valahicus“, se numără și comunele *Nușfalău* și *Sântioana*, intrate în acest district cea dintâiu în anul 1603, a doua în 1652. Privitor la aceste comune a fost multă vreme chestie de litigiu între orașul Bistrița și fiscul regesc.

În anul 1769 se dase o circulară, ca toți aceia cari cu ocaziunea înființării regimentelor de graniță în Transilvania își cedaseră institutului militar bunurile și averile, să-și spună în curs de trei luni pretențiunile de despăgubire, dovedind dreptul la aceasta cu acte în regulă. Orașul Bistrița încă și-a formulat pretențiuni asupra comunelor Nușfalău și Sântioana despre care susținea că formau proprietatea sa, aparținuseră districtului bistrițan și fuseseră apoi incorporate graniței. Astfel cerea ca fiscul regesc să-i plătească despăgubire echivalentă; nu putea însă dovedi titlul de drept la aceste comune.

Fiscul face la regina Maria Tereziă un apel de 156 pagini intitulat: „*Transmissionales in causa fisci regii contra publicum Bistriciense materia pagorum Szent-Ivány et Nagyfalu*“, în care combată aserțiunile orașului Bistrița și din care publicăm în rezumat părțile importante, privitoare la cele două comune militarizate ulterior.

A) În 29 August 1769 s'a urmat din ambele părți procedura legală, îndeplinindu-se formalitățile necesare la judecătoria din strada „Magyar utca“ din Bistrița, și s'au înaintat actele prin președintele staturilor din Sibiu, contele Ioan Lazar. Ca răspuns a venit, ca Bistrița sau să probeze cu documente dreptul ce și-l asumă asupra numitelor comune, și atunci i se va plăti despăgubire, sau, în lipsa acestora, să înceteze cu orice acțiune împotriva fiscului. Despăgubirea se va face dându-se în schimb alte moșii echivalente, dar numai în cazul că Bistrița va dovedi drept de proprietate directă și continuă asupra moșiilor respective.

Fiscul susține că Bistrița nu are drept asupra celor două comune, fiindcă nu poate dovedi dacă le-a avut ca proprietate a sa sau le-a folosit ca locuri aparținătoare la „fundus regius“, luate sub stăpânirea sa cu titlul de incorporate, ori le-a primit prin donațiune regească sau în baza unui drept acordat de vreun principe. Dimpotrivă, din actele prezentate se constată că teritoriile pe cari națiunea săsească le locuiește, sunt proprietatea erarului și înstrăinarea în orice mod a lor este numai spre paguba locuitorilor, ci și a reginei, stăpâna țării. În urmăre orașul Bistrița prin militarizarea acestor comune nici n'a pierdut posesiuni, căci nu le-a avut, aparținând acestea domnului țării, și fiind deci inalienabile (cf. decretul 7 art. 7 § 9 alui Vladislau; apoi decretul 2 art. 14 și decretul 5 art. 47 al regelui Ludovic al II-lea; partea II tit. 8 art. 1, 2 și 3 din *Approbatæ Constitutiones*) nici dreptul de uzufruct, căci acesta nu a fost al orașului, ci al locuitorilor, iar aceștia nu au titlu de despăgubire și nici nu au cerut. Dar nici dacă e-ar fi avut cu titlul de incorporate și ar putea dovedi aceasta, încă nu i se compete despăgubire, căci le-a putut câștiga dela succesorul regelui, care a cedat unei necesități oarecare. Des-

păgubire se dă numai aceloră, cari pot dovedi drept continuu (ius perpetuum) asupra ținuturilor militarizate, ceea ce Bistrița nu poate dovedi.

În urmarea acestora sentința adusă la pagina 30 a apelului citat este următoarea:

Orașul Bistrița susține, că posesiunile Sântioana și Nușfalău au făcut parte din districtul bistrițan, ceea ce încearcă a dovedi cu înalta ordinațiune regească. Deci cere cu umilință, ca — precum cesiunea aceloră s'a făcut în bază de învoială de schimb — astfel să i se dea în locul lor alte posesiuni egale și echivalente, ca în chipul acesta lipsa îndurată prin luarea aceloră să fie împlinită, și districtul știrbit să fie reintregit.

La aceasta se răspunde: Nu se poate nega, că cele două posesiuni au fost parte integrantă din „fundus regius”, dar acesta este proprietate a fiscului, în urmare fiscul nu e obligat să dea despăgubire, căci:

1. oare districtul Bistriței face sau nu, după felul său, parte din așazisul fundus regius dăruit națiunii săsești dela Varos (Vares) până la țara Boralt (Baraolt) și Sebus? (diploma de donație din 1224 alui Andrei al II-lea). Aparține oare proprietatea acestui district fiscului regesc sau orașului Bistrița? Nu e motiv să se răspundă Bistriței la aceste întrebări, deoarece nu i-a improcesuat nimeni.

2. Dar nici nu e nevoie să se trateze chestiunea celor două posesiuni, deoarece Bistrița nu are niciun document doveditor, cum au ajuns aceste două comunități să facă parte din districtul amintit: în baza oarecărei donațiuni, a unui contract ori prin un privilegiu de încorporare.

3. Aceste două posesiuni n'au făcut nicicând parte din fundus regius cedat Bistriței spre folosință, căci altcum acest oraș ori ar trebui să admită, că fundus regius, pe care îl locuiesc Bistrițenii, a fost supus arânzii dijmelor fiscale și în urmare până azi ei au refuzat să prestea această arândă în paguba fiscului regesc; ori trebuie să recunoască, că posesiunile Nușfalău și Sântioana nu sunt de aceeaș natură cu districtul bistrițan, deci nu aparțin la fundus regius.

Fiscul regesc arată, că în registrul general al arânzilor județene din anul 1582, registru publicat în copie autentică în anul 1714, posesiunile de mai sus sunt înșirate printre alte posesiuni existente în comitatul (județul) Dobâca și supuse arânzilor fiscale și că posesiunii Nușfalău i s'au impus ca arândă anuală 24 florini maghiari, iar Sântioanei 34 florini 66 denari, dovadă că posesiunile din chestiune n'au făcut niciodată parte din fundus regius.

Dar Bistrița nu poate dovedi nici că are vreun document de privilegiu privitor la posesiunile amintite. În urmăre fiscul regesc a fost păgubit, începând dela compunerea în 1582 a registrului de arânzi până la militarizarea acelor comunități, întâmplată în 1765, cu 17.100 florini maghiari 78 dinari. Astfel suma arânzilor neplătite întrece despăgubirea, ce i s'ar cădea în eaz că ar avea drept asupra comunelor menționate.

Orașul Bistrița nu se poate referi în această chestiune nici la despăgubirea primită pentru Valea Rodnei, căci și *pentru aceasta despăgubirea i s'a dat din greșală, fără a-i compete, deoarece nici odată n'a fost proprietarul acestei văi.* Dar n'are nici documente cu ce să o poată dovedi aceasta.

Deci ca Bistrița să aibă drept la despăgubire, trebuie să fi pierdut prin militarizare sau dreptul de proprietate sau uzufructul și alte venituri sau dreptul de jurisdicțiune asupra acestor sate. Dar

1. Dreptul de proprietate nu l-a pierdut, fiindcă nicicând nu l-a avut. Proprietățile fundului regius și ale bunurilor incorporate aceleia au privit și privesc și azi nu pe Sașii din Bistrița, cari erau numai locuitorii acelora, ci pe principe, domnul pământesc al lor, care nu poate fi chemat la judecată, fără a se constitui crimă de leasă maiestate. Aceasta o confirmă toate legile (cf. rescriptele din 27 Martie 1753, 14 Martie și 3 August 1770 privitor la fundus regius).

2. N'a pierdut nici uzufructul nici alte venituri, fiindcă:

a) venitele satelor din fundus regius nu aparțineau la „universitas communitatis” (universitatea săsească), ci locuitorilor satelor, cari și după militarizare au rămas tot acolo și și-au păstrat dreptul de uzufruct și alte beneficii. Din acest motiv chiar dacă ar fi să se primească despăgubire, aceasta s'ar cuveni nu orașului Bistrița, ci locuitorilor militarizați.

b) toți locuitorii din fundus regius fără deosebire s'au bucurat de aceeaș libertate cetățenească și au fost supuși acelorași sarcini. Deci, dacă locuitorii din Nușfalău și Sântioana s'au bucurat înainte de militarizare de aceeaș libertate ca și Sașii din districtul bistrițan, au suportat greutăți publice și alte sarcini comune tuturor și de binefacerile acestor sate s'au folosit și ei: atunci fiscul regesc nu vede de pierderea cărui uzufruct se poate plânge Bistrița, mai vârtos că locuitorii comunităților amintite nu erau obligați să prestea nimic Bistrițenilor. Greutățile ce le aveau de suportat locuitorii priviau și înainte și privesc și după militarizare nu Bistrița ori națiunea săsească, ci pe Majestatea Sa.

3. Mai adaugă orașul Bistrița, că aceste sate sunt locuite nu de Sași, ci de Valahi, cari nu pot să-și revindică un pământ aparținător districtului săsesc, și că militarizarea acestora s'a făcut prin cesiune din partea orașului și în nădejde de unei despăgubiri pentru știrbirea corpului districtual.

La aceasta fiscul răspunde: Bistrița încearcă cu acest argument să dovedească, că proprietatea așazisului fundus regius îi aparține ei, ceea ce însă s'a combătut cu cele spuse mai sus. Stăpânul pământului, deci și al numitului fundus regius, oricare i-ar fi locuitorii: Sași, Români, Unguri sau de oricare altă națiune, este principela. Toți acești locuitori, de orice națiune ar fi, sunt numiți în toate documentele: „Incolae et inhabitatores civitatum, oppidorum et villarum”, deci se recunosc a fi toți de aceeaș condițiune. În urmare prin militarizare Bistrița nici n'a pierdut nimic, nici n'a cedat nimic, căci totul nu era al lor, ci al principelui.

4. Incât privește jurisdicțiunea, aceasta nu-i da alt drept orașului decât numai conducerea (directio).

B) Bistrița continuă procesul în 1771. Aduce noi probe, că are dreptate și anume:

1. Dovedește cu „Calendarium Transylvanicum titulare” și cu registrul aranzilor județului Dobâca, că cele două comune amintite ca existând în acest județ nu sunt identice cu cele din proces, incorporate districtului bistrițan. De fapt în județul Dobâca sunt două sate Magyarujfalu și Szent-Iván, dar acestea nu sunt cele din litigiu și cari fac parte din districtul bistrițan. Deci argumentul scos de fisc din această împrejurare cade.

2. Dovedește, că cele două sate din chestiune au fost odinioară săsești, cu un extras din procesul verbal al capitulului bistrițan, eliberat în mod autentic de decanul acestuia. Aci se probează, că aceste două sate au fost într'adevăr săsești și au avut preoți sași începând dela anul 1550; apoi că Sașii au dispărut în Nușfalău cam pela anul 1602, iar în Sântioana pela 1646.

3. Dovedește cu un proces verbal din 1644 al magistratului bistrițan, că Valahii au fost admiși în aceste comune numai cu permisiunea magistratului amintit și anume la anul 1644, când Sașii erau aproape de dispariție (defectu approximi). Condițiunile de îngăduire în comună au fost următoarele: să plătească parohului săsesc dijmă, să țină numai câteva oi fără capre, și să se bucure de scutire de impozit trei ani. De aci încolo să plătească contribuțiune și să supoarte toate greutățile la fel cu ceialalți. Deci Valahii sunt în aceste comune numai venetici și coloniști, îngăduiți din bunăvoința magistratului bistrițan. În urmare despăgubirea se cade nu locuitorilor celor două sate, ci comunității Bistrița.

4. Cele două sate au fost militarizate nu în baza deciziunii principelui, ci prin cedare de bună voie din partea comunității Bistrița; altfel locuitorii militarizați trebuia să fie duși în alte locuri militarizate, cum ordinase Maiestatea Sa înaintea cesiunii. De altcum Maiestatea Sa, care cunoaște bine starea și proprietățile din fundus regius, promisese despăgubire.

În temeiul tuturor acestora orașul Bistrița cere cu supunere să i-se plătească despăgubirea cuvenită.

La acestea i se răspunde:

1. în privința dreptului de proprietate peste fundus regius nu se mai discută, fiind clarificată chestiunea în cele amintite mai înainte;

2. nu se poate argumenta cu călindare. Dar chiar admițând, că aceste două comune aparțin județului Dobâca, nu se va putea dovedi altceva, decât că nu au fost alipite districtului bistrițan sub titlul de încorporațiune, ci că constituie o parte din fundus regius al cărui drept de proprietate aparține Maiestății Sale;

3. oricine ar fi fost locuitorii celor două comune, legile opresc să se aducă, în cauze proprii, certificat eliberat de sine însuș;

4. Valahii au ajuns în aceste comune nu din îngăduința Sașilor, ci fiindcă și-au stabilit aici ei înșiși locuințele. Dovadă sunt chiar documentele, la cari se referă Sașii. Despre Sântioana se spune: „Cu aceasta a încetat eclezia săsească, căci Valahii au ocupat locul”. Iar despre Nușfalău se zice: „Din acel timp a încetat această parohie, fiindcă satul a fost ocupat de Valahi”.

Despăgubire se dă numai acelor, cari au fost proprietari ai pământurilor cedate, bunăoară magnații și nobilii cari au cedat pentru institutul militar teritor propriu. Sașii însă au cedat din fundus regius, care nu este proprietatea lor, ci a fiscului, și acest pământ li s'a dat prin privilegiul andreian numai spre locuire și în folosință.

Uzfructul se çuvine locuitorilor și nu magistratului bistrițan, deci cât aceia au fost Sași, Sașilor, apoi, când cu scăderea numărului acestora le-au luat locul Români, Românilor, căci aceștia poartă și greutățile impuse prin lege.

Că după impușinarea Sașilor, aceleași sate au fost impopulate de magistrat cu Români, cari au fost militarizați, aceasta nu însemnează, că aceste comune au aparținut cândva magistratului bistrițan cu dreptul de proprietate, nici că Valahii au ajuns să fie jelerii (inquilini) magistratului, căci și magistratul, adevărat Sașii încă sunt numai locuitori ai satelor și orașelor din fundus regius, cași Valahii, cari petrec în acelaș teritoriu, și deci se bucură de aceleași drepturi și libertăți.

De altcum în „Privilegium Andreanum nationale” se constată precis, cu ocaziunea colonizării cu Sași a teritorului numit fundus regius, că Valahii, locuitori mai vechi ai acestui fundus, n'au fost lipsiți prin acest fapt de dreptul de cetățeni (ius incolatus); dimpotrivă: „li s'a dat Sașilor Sylva Blaccorum et Bissenorum împreună cu apele, pentru a le putea folosi în comun cu susnumiții Valahi și Biseni”. Deci Valahii sunt „inquilini” nu ai magistratului bistrițan, ci ai fiscului regesc, adevăratul proprietar, și, prin militarizarea celor două comune, orașul Bistrița n'a pierdut niciun beneficiu, numai jurisdicțiunea. Bistrița și districtul bistrițan nici nu se cuprind în privilegium Andree regis nationale, deci nu făceau parte din fundus regius.

C. Intre documentele anexate pentru dovedirea dreptului de proprietate este și un extras de proces verbal al magistratului bis-trițan din 21 Martie 1644, în care se constată, că s'a făcut o în-voire între Sașii și Românii din Sântioana și anume: li s'a dat Românilor drept să-și clădească case, apoi în fiecare pământ su-pus sistemului de rotație (asolament-calcatura) câte trei jugăre pământ arabil și un jugăr fânaș, cu condițiunea, ca:

- a) să plătească parohului dijmă din toate roadele;
- b) să nu țină oi în acel teritoriu;
- c) să se bucure trei ani de scutire de impozit, de aci încolo să supoarte împreună cu ceialalți locuitori toate greutățile.

Loc pentru clădirea caselor li s'a dat în șirul din jos al ca-selor înspre Nușfalău.

Delegați ai Românilor la această invoială au fost următorii (ale căror nume ar trebui verificate, căci sunt scrise rău în docu-mente): Ioan Braniște, Drăguș Busa, Roman Teodor Haiha, Coman Litta, Coman Klacza, Stân Lisal, Stan Tompa, Dumitru Brampsa, Alde Lisal, Ioan Rohus, Bart Ciaca, Oprea Blinde, Opra Buta.

CURIOZITĂȚI TOPICE „VALAHICE“

KRIZ-CABICAR

Întreaga Moravie de NO, dar mai cu seamă așa numitul teritoriu Valahia moravă (Moravske Valassko) este foarte însemnat din punctul de vedere al curiozităților topice particulare. Aceste numiri geografice (topografice) merită să ne atragă atenția și prin faptul că un număr covârșitor al lor își are originea în terminologia românească. Sunt urmele Românilor siliți să emigreze dinaintea groaznicii năvăliri a Tătarilor. Acești Români au dispărut complet în masa slavă, dar este fapt necontestat, că au existat aci.

Cea mai mare parte a acestor numiri a fost culeasă de prof. Iosif Valek din Hovezi de lângă Vsetin pe o hartă din 1924. Granițele etnografice ale așa numitei „Valahii“ au fost stabilite după Bartos luându-se de bază „Dialectologia“ lui. În cât nu ajungea aceasta, s'au luat în considerare diferite lucruri ca: forma satelor, dialectul, portul, felul meseriei exercitate de poporenii și altele.

După B. Kriz (Krij), numirile aceste particulare muntenești se estind în Nord dela Kozlovice (Batrna de lângă Myslik) până la Sud în Broumov (Hrunsub Bilnice) pe „Vizovske Zahori“ (pe Pirte), apoi la apus de Rusava („Grunele“ și „Grapele“) până la răsărit în Karlovary, unde trec între numirile topografice valahice din Slovacia, ca să urmeze mai departe pe Fatra spre Detva, departe spre răsărit.

De cele mai multe ori aflăm următoarele numiri: Kosariska, Kosar, Kycera, Gígula, Gígulka, Magura, Grun, Grapa, Pristop, Batrna, Putyrka, apoi Pestalák, Gaurovy (muntele), Strunjiska, Bu-

karysa, Botorky, Cab (Tab), Spina, Fagoska, Vakovna, Kykula, Urgrun, Romanova, pe Pirte, neluând în seamă numirile obișnuite ale păcurarilor ca Baciuv vreh, Salasky, apoi Kychova, Stanovnita și altele.

Toate aceste numiri cer explicație, prin urmare să încercăm a le da în sumar după B. Kriz.

Kosar, Kosariska — numire dată de păcurari curții (ograzii) despărțite în două părți; din cea din urmă se lasă oile în timpul mulsului, una după alta, prin deschizături. (strunga) întocmite în gardul despărțitor, în mâinele păcurarilor, cari le mulg și apoi le împing în partea dinainte. Când locul pe care stă staulul se îngrașă îndeajuns cu gunoii de oaie, atunci se transportă, de regulă după 24 ore, cu ceva mai departe, până când se gunoiește pe munte, în timpul verii, întreaga pășune a oilor.

Kucera — din românescul Chicera, Chicioară; în regiunile Sașilor transilvaneni: Kicerer; în regiunile rusești și polone: Kiczera, Kicurka, Kiczinka; în Slovacia Kicer, Kicerok, etc. Prin această numire se distinge mai bine aceea regiune, unde se făcea o creștere extensivă a vitelor, prin mutarea staulului pe poenele din munți. După toată probabilitatea vine de la cuvântul românesc chică, fiindcă se dă această numire unor ridicături conice, turtite la vârf, despărțite de creasta principală prin o șea mai adâncă. Sunt acoperite cu păduri, dacă nu în întregime, cel puțin pe creastă. Prof. Valec susține că se mai poate deriva din chica, românească și numirea Kychova (verosimil să fi fost mai de mult Kikova). Dealtfel cuvântul Kicera seamănă cu cuvântul ceh: kucera, care înseamnă păr creț, suviță creată de păr.

Grapa, Zgrapa — înseamnă o vale prăpăstioasă cu multe ramificațiuni scurte. „Kotary“ și „Grapy“ nu sunt potrivite pentru agricultură.

Magura — în româneasca nordică se dă această numire unor vârfuri de munți, sau singuraticilor munți. Nu departe de Ilva-mică jud. Năsăud este satul Măgura. Numirea se compune din cuvântul *gura* (de origine slavă) și *mă*, adică mare.

Prischlop — înseamnă în dialectul carpatin o formație mai joasă, despărțită de muntele principal prin o șea puțin adâncă.

Gigula, Gigulka — vârful conic, turtit al muntelui; un deal

conic, înalt, turtit la vârf și mai mic decât Kycera. În limba română nu se găsește, ci în limba slovacă și rusă ca Kikalenka sau Kikula.

Grun — este un deal lung, resp. o spinare de munți; arată opusul ogorului din câmpie. În românește se află cuvinte analoge: Gruiu, Gruitul mare; mic, lung, larg. În regiunile slovace găsim gron, grony; în Slovacia de Vest este numirea Gruny, iar în Slovacia estică și la Broumov este Hruny. În genere se înțelege sub acest nume un pământ lutos arat, așezat la o înălțime oarecare.

Batrna, Batrnka. Batrna este un părau în Kozlovice, iar Batrnka este linia ferată din Vsacka Bystrice și în Liptal. Pe toată spina-reea Carpaților, dela Maramureș până în Moravia, nu găsim pe hărțile speciale vreo numire de aceasta. Se derivă din cuvântul românesc bătrân. În unele locuri aceste numiri au însemnarea de: repede pentru apele repezi și de ascuțit pentru munții prăpăstioși. Se poate că această explicație se potrivește și pentru numirile de origine românească din Moravia. Batrin sau Batrna pe râul Bystricka este calea ferată de sub prăpăstiosul Zamcisko (672 m.). Este interesant că și cuvântul ceh „stary“ care de altfel înseamnă bătrân, în unele părți din „Moravske Valassko“ are înțelesul de ascuțit și prăpăstios.

Gaurový din valea Potaty de lângă Karlovice, nu departe de Vsetin, încă se poate lua ca numire de origine românească. La „Valasi“ gaura are aceaș însemnătate cași în românește; gaur-nak înseamnă un soi de porumbel care trăiește în găuri din fagi; gaurnity înseamnă găunos, iar în Jicko, gaura înseamnă o femeie înaltă și slabă. În Kozlovice este muntele Gahura. Pe pământ românesc este satul Găuriasa, iar în Carpați, : Gaura este o pădure lângă Dukla. În ținutul Someșului: satul Găureni.

Putyra, Putyrka. Această numire se dă și găleții oierilor, este un vas de lemn, strâns cu cercuri de fier sau de lemn, de 20—30 cupe, întrebuințat la deșertarea laptelui muls.

Pestalak este un munte lângă Ostravica. Expresiunea este compusă din cuvintele românești: peste și lac. Iată explicația: munte peste (dincolo de) lac, ceea ce se și potrivește pentru acest munte, pentru că râul Bila, un afluent al Ostraviceii, formează nu departe de izvorul său un lac, îndărătul căruia se înalță Pestalak.

Strunga și „*na Struziskach*“, lângă Karlovice, stau în legătură cu terminologia Valasi-lor, a căror origine se apropie de limba română, cu toate că transmitătorii au putut fi și păstori slavi. *Strunga* este identică cu slavul *kosar*, explicat mai sus. La Valasi cu nume special se numește *strunga*: ușa dela staul. Și în părțile slave ale Carpaților sunt multe numiri analoge.

Bukarysa, *Bukerisa* este în regiunea numită „*Hruba*“, astăzi „*Valasska Bystrice*“, și în *Karlovsko*. Vine poate dela românescul bucurie, fiindcă acele locuri au fost poate plăcute păstorilor.

Cab este un munte în *Vsacek* (841 m.), iar „*na Caboch*“, o spinare de munți dintre apele *Becva* de sus și de jos. Nu se poate afirma că oare acest cuvânt a venit din răsărit, pentru că și în *Moravia* este numirea „*Cabanky*“ (staul în *Rusava*) și „*cabik*“ care înseamnă tot staul, dar în special cel de oi. *Gartner* afirmă că românescul „*șap*“, care și în *Moravia* are aceeași însemnare, este de origine albaneză.

Spina, însemnând spinare, se găsește în *Videc* și la *Pulciny* în *Kloboncko* și pe clina astăzi slovacă a muntelui *Javornic*. În țările romanice găsim adeseori numiri ca: *Spina sancta*, *Spini*, iar în limba rusă „*spina*“ înseamnă spinare. Se vede dar că răspândirea numirilor particulare ale Valasi-lor nu s'a făcut sau nu a trebuit să se facă exclusiv prin mijlocire română, ci și prin mijlocire slavă.

Vacovna se găsește în *Valasska Bystricika* și e în legătură cu terminologia Valasi-lor. Este identică cu cuvântul românesc văcărie, formată din *vaca* (rom.) și cu sufixa caracteristică slavă: „*vna*“.

Gigula, *Gigulca*, *Kikula* înseamnă în *Moravia* un vârf păduros de munte, de formă conică turtită, apoi și un deal înalt, conic, turtit mai mic decât *Kycera*. În limba română nu'l aflăm, ci în limba rusă și slovacă ca *Kikalenska*, *Kikula*. Această numire o găsim în *Silezia* la *Malenovice* (*Kikulka*): vârful muntelui *Lysa Hora* este numit de locuitorii de acolo *Gyigula*. În *Ostravicko* găsim numai muntele *Gygula*, ci și pârâul *Giguska*. În *Karlovsko* este *Gigula*, pe râul *Bystrice*: *Kykula*, în *Rusava*: *Gygula*.

Kychova este o vale în *Hovezi*. I-se poate deduce cu greu originea slavă. Poate că s'a numit odinioară *Kikova*, din românescul *chică*. De amândouă părțile se ridică dealuri, cari fiind pă-

trebuia să facă despăgubirea cu vârf și îndesat. În părțile noastre fiind pe atunci satele împrăștiate pe hotar, furii adeseori nizuiau spre satele vecine, unde nu erau bine cunoscuți. *Dacă dai de urma tâlharului, atunci pământul peste care el a mers cu lucrul furat — dacă pământul era proprietatea furului — tot cădea în favorul păgubașului urmăritor.* Cu un cuvânt se adevăra proverbul românesc :

Celce e cu mână lungă
Pierde și ce are 'n pungă.

Comuna *Runcul-Salvei* (Runc) a servit de azil la multe soiuri de oameni și de omenie și mișei. Pe urma acestei ospitalități a avut de suferit multe daune și până astăzi i-a rămas povestea răutăcioasă, că ar fi făcută din tâlhari.

Au fost cazuri în secolii de întunec, când tâlhăria, furtul se socotea de o viteză, eroism. Lăsând la o parte pe cavalerii tâlhari ai evului mediu, ne vom referi de prezent la antații grecești.

Comuna *Runcul-Salvei* a pierdut conform tradițiunii în patru rânduri câte o parte de hotar, pentru de a despăgubi satele vecine, neputându-se afla, cari din locuitorii ei au comis furtișagul. Neputința de a constata rezida și în împrejurarea, că în satele unde sunt mulți oameni răi, nu se spun unul pe celalalt pe motivul, că fiecare știe ceva vină grea a celuilalt și se teme a mărturisi, ca să nu ajungă și el în coșarca dracului.

Se spune adecă, că un om din Runc a furat dela comuna *Salva* un cal, și a fost dovedită vina în sarcina comunei care nu a extrădat pe fur, l-a tănuțit ori nu l-a știut. Drept pedeapsă și despăgubire *Sălăuanii* (*Salvenii*) au tăiat pielea calului în curele (*sleri*) subțiri și cu aceasta întindere, adecă: cât a ajuns pielea, au luat dela *Runcanii* partea de hotar numită „*Soci*” pentru că cresc pe lângă vale și tufe de soc (*Sambucus nigra*). Această parte de hotar până în ziua de astăzi este icuită în hotarul *Runcului*.

Dacă însă mergem pe fața locului, după întinderea ce o are venim la convingerea că curelele din pielea calului au putut arăta numai o *direcțiune*, neputând cuprinde acest teritor.

Per abuzum, când le dă mâna, păstorii din Runc și astăzi mai pășunează pe *Soci*, în convingerea că le-a aparținut lor.

Ceea ce este însă mai interesant cu măsurătoarea făcută din pielea calului, consistă în faptul, că asemenea mentalitate și poveste există chiar în Asia în Curdistan. Anume fiind scriitorul acestor șiruri în prinsoare rusească, și în fuga spre a veni acasă fiind din nou prins, am fost internat la Cazaci într'o închisoare cu mai mulți turci, curzi, tatarî, nemți, ruși etc. Aici un curd negru, crud și urât mi-a povestit următoarea întâmplare, pe care ca să-mi treacă timpul am transcris-o în poeziile mele ocazionale așa cum s'a putut. Curdul mi-a făcut povestirea firește în limba rusească, pe care o vorbea hăt bine. Iat-o :

Țimleanca 26/VI 1916 (Arest).

LEGENDĂ TURCEASCĂ

(Din Asia mică)

Mohamed II sultan, erou de prima clasă,
 În Constantinopol are delegație trimeasă,
 Să roage pe împăratul grecesc al Bizanțului :
 Să-i conceedă numai atâta loc în mijlocul orașului,
 Cât cuprinde fără dispută o piele de bou ;
 Căci aici voiește să-și edifice un palat turc, nou.
 Să trăiască, ca buni vecini de acum înainte.
 Afurisit să fie, cel ce fără de rușine minte !
 Împăratul grecesc, ghiaur prost, cugetă în sine :
 O piele de bou, de e cât de mare, puțin loc ea ține.
 Și ce palat se poate face pe loc cât o fântână ! ?
 El bucuros se invoiește, să n'aibă cu Turcii pricină.
 Atuncea Mohamed, om deștept, padișah cuminte
 Lasă, ca pielea de bou să-o taie ca firul de subțire,
 Și cât ajung curelușele întinse pre loc împrejur,
 Ajunge cât trebuie de seraiu, grădini, la sultan singur.
 Împăratul grecesc vede, că gluma daună însemnează,
 Dar deocamdată, provizor, locul îl cedează,
 Să nu se zică, că împăratul creștin nu-și ține cuvântul dat ;
 A cugetat : aștept până când Turcul va fi strămtorat
 Atunci am să iau îndărăt locul și tot ce pe dânsul este.
 Și-apoi ? — Sultanul Mohamed rămâne la lume de poveste !
 Nu peste mult Turcii ajung în strămtoare, corn de capră,
 Servitorii Sultanului alungați, averea lui luată.
 Râd grecii de așa păcăleală, ce arareori cade,
 Uită, că cine râde la urmă, nu râde de părade.
 Se mânie sultanul Mohamed ca focul, se bursucă :

Creștinii toți îi cântă lui de moarte și de ducă!
 „Sultan ca mine! și nu-mi dau din oraș nici a suta parte,
 Toți vecinii din Europa îmi vor perire și moarte.
 Moslemeni eroi! veniți la luptă, Constantinopolul întreg va fi al nostru!
 Chiar la papa dela Roma pe rând avem să-i stricăm adăpostul!
 Nici grecii, nici latinii să nu ne viclenească domnia,
 Allah și marele Profet ne vor ajuta să fundăm în Europa împărăția.
 Luna nouă și steaua, simbolul Țarigradului, vor fi ale noastre.”
 Cu galbeni mulți peste încântătorul Bosfor își trece a sa oaste,
 Bate pe ghiauri, cuprinde, Constantinopolul cade.
 Cum se luptă sultanul cu oastea lui, grecii nu se pot bate.
 „Acum să-mi iau eu din dânsul, cât pot cuprinde cu ostașii mei
 Biserici, case, grădini și piațuri dela romei!”
 Cine nu sacrifică puțin, lesne pierde totul.
 Minuni face la Moslemeni Allah și Mahomet prorocul!

Al doilea caz de furtișag s'a petrecut cu comuna *Găureni*.
 Se spune, că comuna Runc nu avea taur și pentru de a-se apro-
 viziona Runcanii au recurs la furtișag, luând un taur dela Găureni.
 Lucrul s'a adeverit și drept despăgubire comuna Găureni a primit
 jumătate partea de hotar numită *Buciumaș* și „*Fundul luncilor*”
 (In Ideciu). Pe luncile aceste și astăzi au Runoanii proprietate
 particulară, până când pe Soci și în Buciumaș nu au posedat în
 partea cedată.

Așa dară comuna ori prin bună învoire ceda altor comune,
 fără altă aprobare, o parte a hotarului în mod liber ori silită după
 o anumită normă.

Și tocmai aceste neorânduiești au determinat pe autorități, ca
 satele dela deal și munte să le strângă într'un loc, într'un mănun-
 chiu spre a nu fi împrăștiate.

Se pare însă, că Runcanii nu s'au cumințit nici după aceste
 întâmplări, ba au fost „luați la ochi” cu faptele lor. Căci în alt
 rând fiind păgubiți, în vite niște oameni din *Hordou* (Coșbuc), au
 mers pe urma hoțului și au aflat intestinele („burduhăile”) scoase
 din ele tocmai la *Vârful Cicerii*. In urmare Runcanii perdură toată
 partea de hotar a versantelor de cătră Hordou numită: *Șuliga*,
Mailat, *Arsița Cosmenilor*, *Pictorul Telciului* și *Fața răchiții*.

Aceasta era o lovitură prea grea, deși proprietatea particulară
 ca atare a existat și pe mai departe pentru familiile ce posedau

pământul; dar mulțimea nu avea drept de pășunat. Era o trecere mai mult administrativă, deosebit de cea dela Soci și Buciumias, care a luat și posesiunea de fapt.

De aceea cu ocaziunea facerei unui nou „măsuris“ adecă „urbariu“ Runcanii au profitat de o circumstanță binevenită.

Oficiantul încredințat cu compunerea acestui cadastru lucra cu zor printre spinii și tufișurile ce se aflau la dealul Vârful Cicerii; lucru nu prea plăcut. După datina—de atunci comuna în serviciul căreia sta oficiantul era datoare a-l prevedea și cu mâncare. Oficiantul, a cărui merinde era pe gătate a avizat pe primarul satului Hordou, să-i trimită de a-le gurii.

Primarul din Hordou, fie că nu a putut ori nu a vrut ori a prea întârziat, a lăsat pe domn flămând și într'o stare critică. Chiar și hainele îi erau spintecate de pădure.

Atunci un om din Runc a profitat de împrejurări. A tăiat niște miei sau iezi (tradițiunea spune „pripași“) și i-a făcut domnului ospăț. În decursul ospățului Runcanul s'a plâns de nedreptatea cu care s'a luat de cătră Hordouani partea de hotar a Runcanilor, întru cât faptul nu a fost dovedit numai presupus, fiind Runcanii luați la ochi.

În urma acestei întâmplări apoi Runcanii recăpătară părțile de hotar luate, afară de Fața răchișii care rămasă încorporată până astăzi la hotarul comunei Hordou. În acea parte avură și au până astăzi proprietate familii de origină veche: *Dumitru* și *Pop*, iar de origină nouă: *Dâmbul*.

Al patrulea caz de furtișag e și mai interesant. Runcanii adică nu aveau preot, iar sat fără popă era lege fără paragrafi. De aceea s'au hotărât să fure un popă. Probabil „popa Ioan“ ar fi venit și de bunăvoie, însă nu l-au lăsat sătenii din *Polenile Zăgrii*. Scurt și la înțeles: Runcanii într'o noapte l-au adus, l-au furat pe neștiute dela Poienari.

Drept urmare Runcanii perdură partea lor de munte adecă de pășune din muntele *Țibleș*, numită până astăzi Poiana Runcului.

Ca să putem judeca cu ce ușurință își dedeau satele pământurile și pășunile, trebuie să știm că pe atunci oamenii aveau mult pământ și că în comunele noastre până aproape de războiul mon-

04

---

dial prețul pământului a fost minimal, așa că cu recoala de pe 1—2 ani puteai plăti prețul de cumpărare. Banul a fost pururea scump și greu de câștigat, iar stările economice au fost foarte primitive. De economie în sensul sistemului intensiv nu era nici vorbă, nici lipsă.

CĂRȚI ȘI REVISTE

- Sextil Pușcariu:** *Dacoromania* p. 1 1924—1926 „Ardealul” Cluj.
Silviu Dragomir: *Documente nouă sec. XV și XVI*, „Cartea românească” București.
Nic. Tcaciuc-Albu: *Cântarea României*, „Glasul Bucovinei” Cernăuți.
Olimpiu Boițoș: *Activitatea lui Slavici*. „Societatea de mâine” Cluj.

Biblioteca Semănătorul:

- Nr. 155 **N. Ghiulea:** *Școala poporului*.
 Nr. 156 **Gh. Maior:** *Cele douăsprezece fete*, feerie 4 acte.
 Nr. 148—49 **Adrian Pașcu:** *Ireña*, comedie dram. 3 acte.
 „Arhiva” Iași, Nr. 1—1927.
 „Familia” Oradea, Nr. 1-2—1927.
 „Graiul nostru” Bârlad, Nr. 1-2—1927.
-